FRIBŪRO UNIVERSITETO LIETUVIŲ STUDENTŲ „RŪTOS“ DRAUGIJOS KRONIKA

ALGIMANTAS KATILIUS

XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje nemažai lietuvių jaunuolių išvykdavo studijuoti į Vakarų Europos aukštąsias mokyklas. Vienas iš tokių traukos centrų buvo Fribūro tarptautinis katalikų universitetas, įkurtas 1889 m. Neužilgo Fribūro universitete pasirodė pirmieji studentai, ir tai buvo kunigai. Į Fribūro universitetą pirmasis studentas iš Lietuvos atvyko 1895 m. – tai buvo Seinų kunigų seminarijos auklėtinis Juozapas Stankevičius. Taigi Seinų kunigų seminarijos auklėtiniai buvo pirmieji lietuviai studentai, studijavę Fribūro universitete. Studentus kunigus vykti į Fribūrą studijuoti viliojo ta aplinkybė, kad jie galėjo studijuoti prisidengę slapyvardžiais[1]. Vėliau Fribūro universitete studijavo ir pasauliečių studentų. Sunku pasakyti, kiek iš viso Fribūro universitete buvo lietuvių studentų. Irena Štikonaitė suregistravo apie 160 studentų, studijavusių iki 1959 m.[2]

Kalbant apie organizacinę studentų veiklą, reikia pasakyti, kad iš pradžių lietuviai studentai veikė kartu su lenkais. Tačiau iškilus kai kuriems lietuvių ir lenkų nesutarimams, lietuviai studentai įkūrė atskirą draugiją. Taip 1899 m. buvo įkurta draugija „Rūta“. Tokiu pavadinimu draugija veikė iki Pirmojo pasaulinio karo pradžios, kai „Rūtos“ pavadinimas, norint pasaulio dėmesį labiau atkreipti į Lietuvą, buvo pakeistas pavadinimu „Lituania“. „Rūtos“ ir „Lituanios“ draugija veikė maždaug 35 metus. Dauguma Fribūre studijavusių lietuvių studentų buvo šio dvigubo pavadinimo draugijos nariais. Petras Radzevičius yra nurodęs, kad nuo draugijos įsikūrimo iki 1924 m. draugijai priklausė 120 narių. Kai kurie asmenys (pavyzdžiui, Vincentas Borisevičius, Leonas Bistras) išvardyti po du kartus, nes jie Fribūro universitete ir studijavo po du kartus.

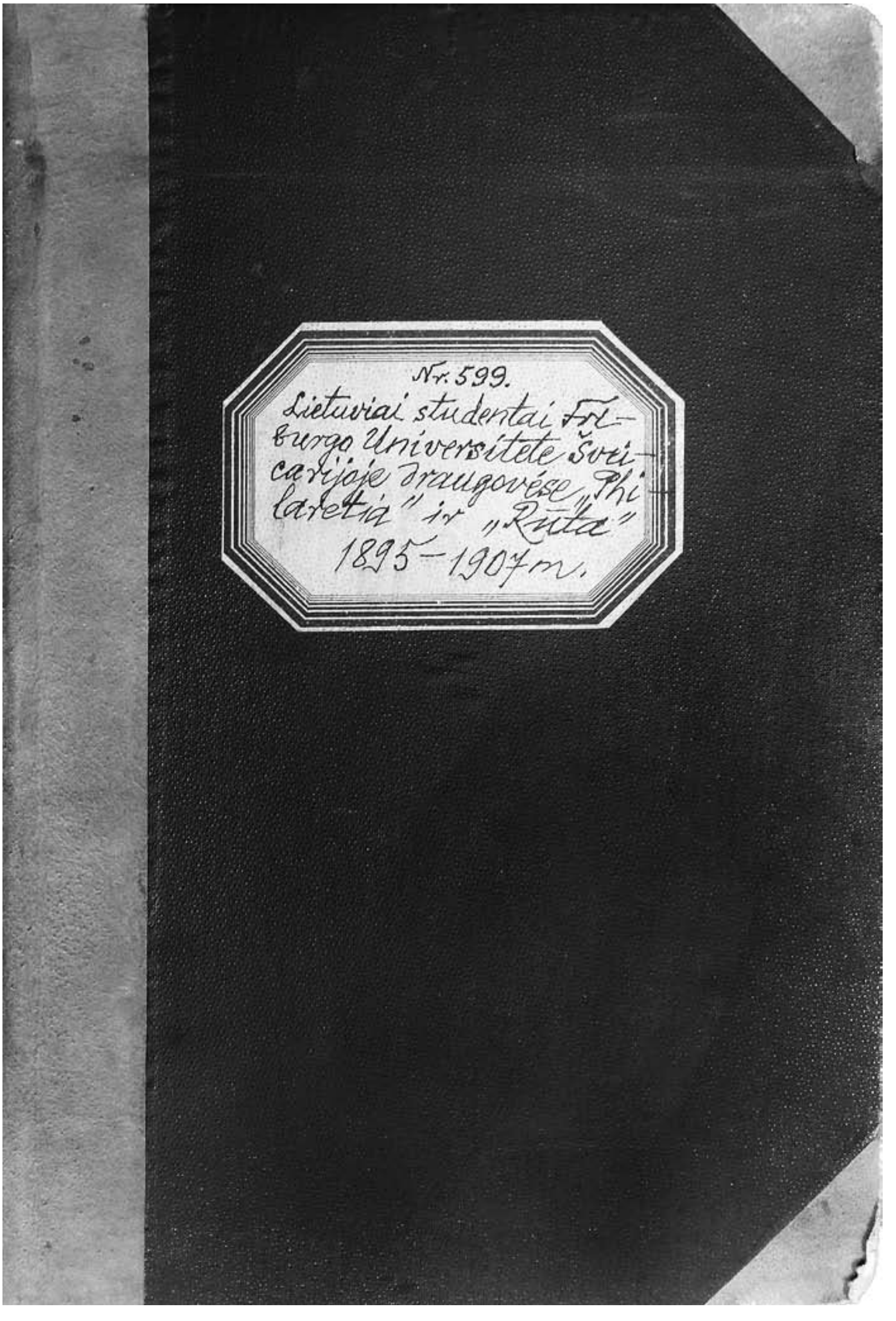
[1] Plačiau žr. Algimantas Katilius, *Katalikų dvasininkijos rengimas Seinų kunigų seminarijoje (XIX a. – XX a. pradžia)*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2009, p. 294–297.

[2] Irena Štikonaitė, „Lietuvos kultūriniai ir akademiniai ryšiai su Šveicarija XVI–XX amžiuje“, in: *Archivum Lithuanicum*, Wiesbaden, 2004, t. 6, p. 223–236.

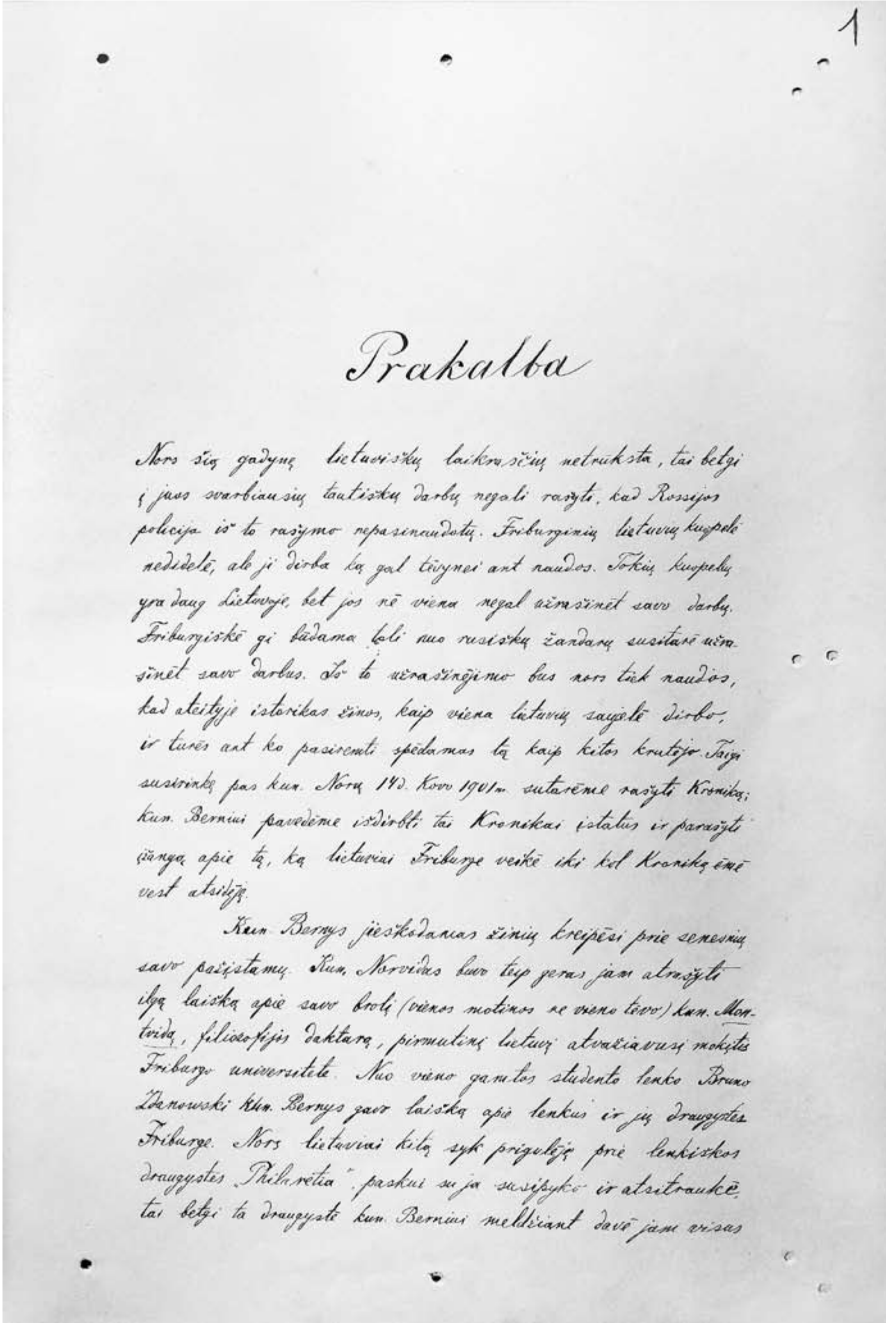
Palyginti gerai yra išlikęs draugijos archyvas, dabar saugomas Kauno arkivyskupijos kurijos archyve ir Lietuvos istorijos instituto bibliotekos rankraštyne (išlikę 1909–1934 m. posėdžių protokolai). Tačiau nėra išlikusių posėdžių protokolų nuo draugijos įsikūrimo 1899 iki 1909 m. Šį trūkumą iš dalies atstoja pačių draugijos narių rašyta kronika, kurios pasakojimas prasideda dar prieš lietuviams atvykstant į Fribūrą, t. y. nuo lenkų studentų organizavimosi, ir tęsiamas iki 1907 m. Šios publikacijos objektas – Fribūro universiteto „Rūtos" draugijos kronika, saugoma Kauno arkivyskupijos kurijos archyve (byla 373). Kronikoje kalbama ne tik apie pačių studentų organizacinę veiklą, bet ir pateikiama nemažai informacijos apie visuomeninę veiklą ir įvairius įvykius Lietuvoje ir už Lietuvos ribų[3].

Publikuojamą kroniką rašė keli autoriai. Nustatyti visus autorius nėra galimybių, tačiau kai kurie autoriai kronikoje yra pasirašę. Atrodo, kad kroniką pradėjo rašyti kun. Pranciškus Būčys (slp. Bernys), vėliau vyskupas. Atskiras dalis pasirašė kun. Jonas Totoraitis (slp. Jonas Norus), kun. Ignotas Čižauskas (slp. Ignotas Trainaitis) ir kun. Aleksandras Pijus Grigaitis. Dėl to šiek tiek skiriasi kronikos teksto rašyba. Publikacijoje teksto rašyba palikta nekeista, išskyrus *Ž* raidę, kuri kartais rašyta kaip *Z*. Įvairuoja pačios „Rūtos" draugijos pavadinimo rašyba: vienur *u* ilgoji, kitur trumpoji. Taip pat įvairuoja Fribūro miesto rašyba. Rankraščio puslapiai pažymėti ne visame tekste. Publikacijos tekste nurodyti tik tie puslapiai, kurie yra rankraštyje. Puslapių numeracija žymima po dviejų stačių brūkšnelių || laužtiniuose skliaustuose kursyvu. Paaiškinimai sudėti į išnašas. Tačiau ne apie visus aiškintinus dalykus pavyko rasti duomenų. Originalo išnašos pažymėtos žvaigždutėmis. Lotyniškus ir lenkiškus intarpus vertė Irena Katilienė.

[3] Plačiau žr. Algimantas Katilius, „Fribūro lietuvių studentų draugija „Rūta"", in: *Kintančios Lietuvos visuomenė: Struktūros, veikėjai, idėjos: Mokslinių straipsnių rinkinys, skirtas Tamaros Bairašauskaitės 65-mečio sukakčiai*, sudarytojai Olga Mastianica, Virgilijus Pugačiauskas, Vilma Žaltauskaitė, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2015, p. 497–508.

Fribūro universiteto „Rūtos“ draugijos kronikos viršelis

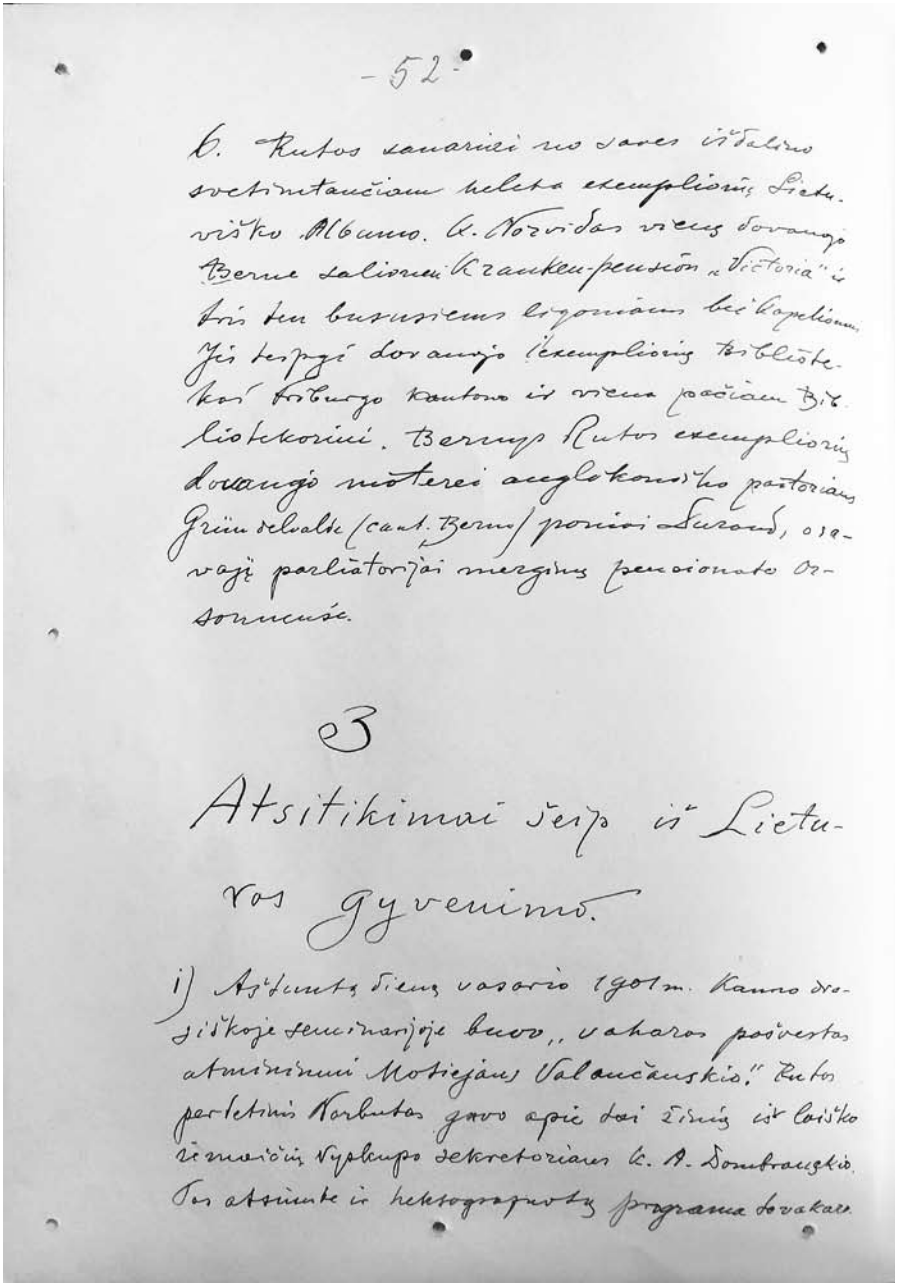
1

Prakalba

Nors šių gadynę lietuviškų laikrašičių netrūksta, tai betgi į juos svarbiausių tautiškų darbų negali rašyti, kad Rossijos policija iš to rašymo nepasinaudotų. Friburginių lietuvių kuopelė nedidelė, ale ji dirba ką gal tėvynei ant naudos. Tokių kuopelių yra daug Lietuvoje, bet jos nė viena negal užrašinėt savo darbų. Friburgiškė gi būdama toli nuo rusiškų žandarų susitarė užrašinėt savo darbus. Iš to užrašinėjimo bus nors tiek naudos, kad ateityje istorikas žinos, kaip viena lietuvių sąjūtė dirbo, ir turės ant ko pasiremti spėdamas tą kaip kitos krutėjo. Taigi susirinkę pas kun. Norą 14d. Kovo 1901m. sutarėme rašyti Kroniką; kun. Berniui pavedėme išdirbti tai Kronikai įstatus ir parašyti įžangą apie tą, ką lietuviai Friburge veikė iki kol Kroniką ėmė vest atsidėję.

Kun. Bernys ieškodamas žinių kreipėsi prie senesnių savo pažįstamų. Kun. Norvidas buvo teip geras jam atrašyti ilgą laišką apie savo brolį (vienos motinos ne vieno tėvo) kun. Montvidą, filiozofijos daktarą, pirmutinį lietuvį atvažiavusį mokytis Friburgo universitete. Nuo vieno gamtos studento lenko Bruno Zdanowski kun. Bernys gavo laišką apie lenkus ir jų draugystes Friburge. Nors lietuviai kitą syk prigulėję prie lenkiškos draugystės „Philhvetia“, paskui su ja susipyko ir atsitraukė, tai betgi ta draugystė kun. Berniui meldžiant davė jam visas

Fribūro universiteto „Rūtos“ draugijos kronikos 1 puslapis

-52-

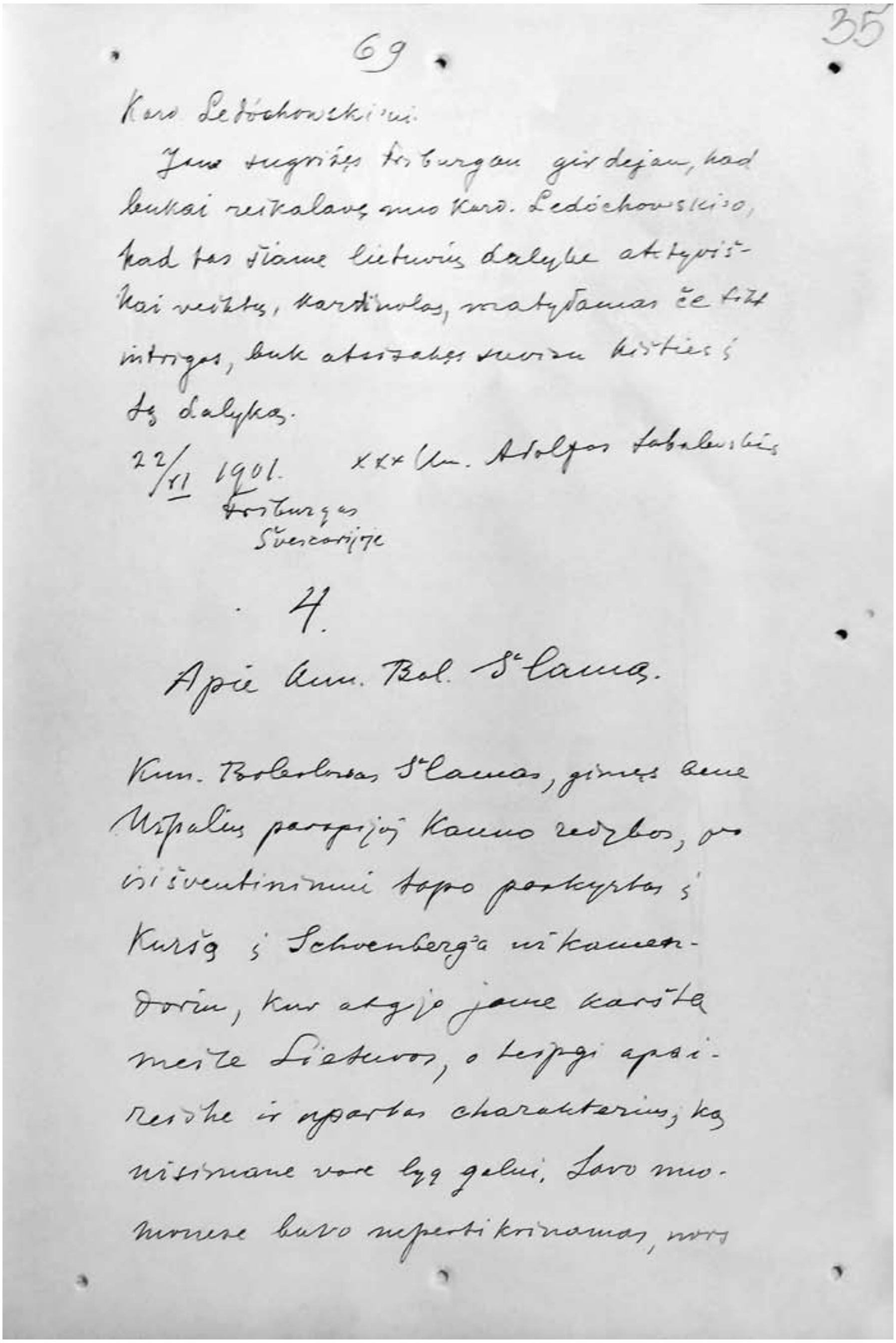
6. Rutos sanariai nuo saves išdalino svetimtaučiam keletą exempliorių Lietuviško Albumo. K. Norvidas vieną dovanojo Berne saliorui Kranken-pension „Victoria" ir tris ten buvusiems ligoniams bei kapelionui. Jis taipgi dovanojo exempliorių bibliotekai Fribūrgo kantono ir vieną pačiam Bibliotekoriui. Bernys Rutos exempliorių dovanojo moterei anglokonsulo pastoriaus Grün delvalde (cant. Bern) poniai Durand, o savaji parliatorijai mergiūs pensionato Orsonneuse.

3

Atsitikimai šeip iš Lietuvos gyvenimo.

1) Aštuntą dieną vasario 1901 m. Kauno dvasiškoje seminarijoje buvo „vakaras paivestas atminimui Motiejaus Valančauskio." Rutos perletinis Korbutas gavo apie tai žinių iš laiško žinovičių Vyskupo sekretoriaus k. A. Dombrauskio. Jis atsiunte ir hektograpuotą programą to vakaro.

Fribūro universiteto „Rūtos" draugijos kronikos 52 puslapis

69

35

Kard. Ledóchowskiui.

Jau sugrįžęs Friburgan girdėjau, kad bukai reikalavę nuo Kard. Ledóchowskio, kad tas šiame lietuvių dalyke aktyviškai veiktų, kardinolas, matydamas čia tiktai intrigas, buk atsisakęs nuo to kištis į tą dalyką.

22/XI 1901. xxx Kun. Adolfas Sabaliauskis

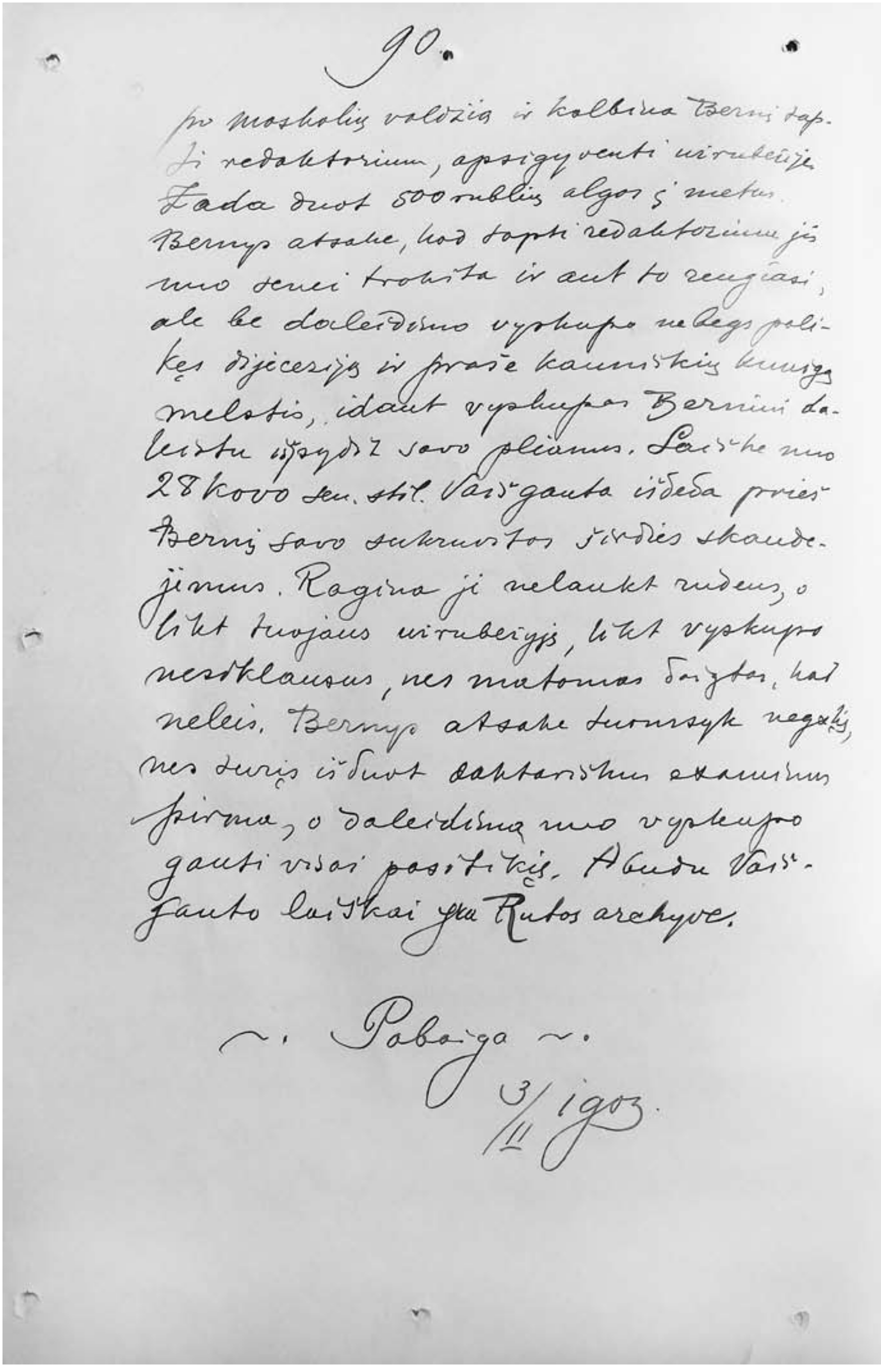
Friburge Šveicarijoje

4.

Apie kun. Bol. Šlamą.

Kun. Boleslovas Šlamas, gimęs bene Ušpalių parapijoj Kauno redybos, po įšventinimui tapo paskirtas į Kuršą į Schoenberg'ą už kamendorių, kur atgijo jame karšta meilė Lietuvos, o teipgi apsireiškė ir spartus charakteris, ką nusimanė vare lyg galui. Savo momentuose buvo nepertikrinamas, nors

Fribūro universiteto „Rūtos“ draugijos kronikos 69 puslapis

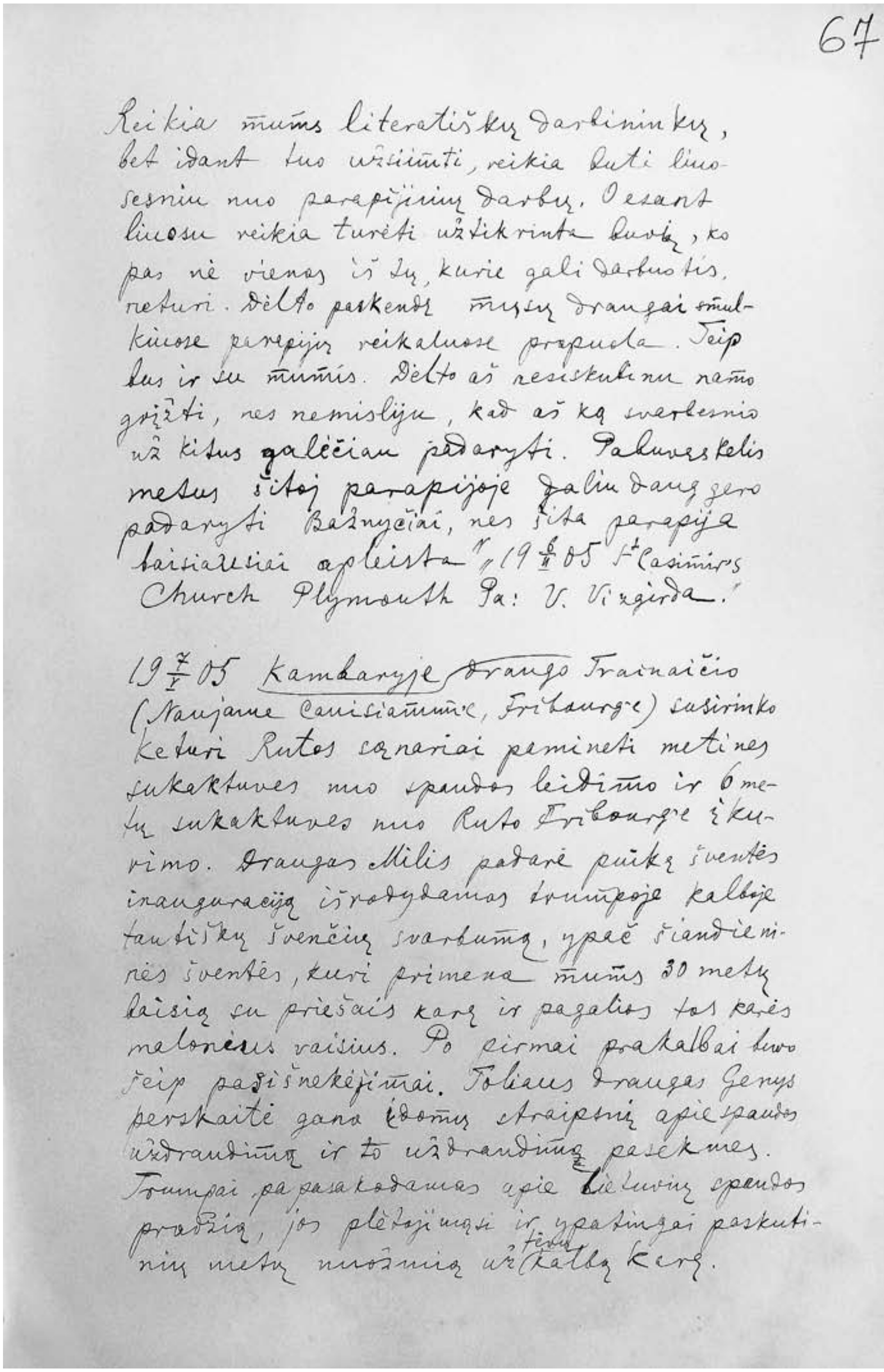
90.

po maskolių valdžia ir kalbina Bernį tap-
ti redaktorium, apsigyventi užrubežije.
Žada duot 500 rublių algos į metus.
Bernys atsake, kad tapti redaktorium jis
nuo seniai trokšta ir ant to rengiasi,
ale be daleidimo vyskupo nebėgs pali-
kęs dijecezijos ir praše kauniškių kunigų
melstis, idant vyskupas Berniui da-
leistu išpildyt savo pliamus. Laiške nuo
28 kovo sen. stil. Vaižganta išdeda prieš
Bernį savo sukrustos širdies skaudė-
jimus. Ragina jį nelaukt rudens, o
likt tuojaus užrubežyje, likt vyskupo
neišklausus, nes matomas daiktas, kad
neleis. Bernys atsake tuonsyk negalįs,
nes turįs išduot daktariškus examinus
pirma, o daleidimą nuo vyskupo
gauti visai pasitikįs. Abudu Vaiž-
ganto laiškai yra Rūtos archyve.

~. Pabaiga ~.

3/II 1903.

Fribūro universiteto „Rūtos“ draugijos kronikos 90 puslapis

67

reikia mums literatiškų darbininkų, bet idant tuo užsiimti, reikia būti liuosesniu nuo parapijinių darbų. O esant liuosu reikia turėti užtikrintą būvį, ko pas nė vienas iš tų, kurie gali darbuotis, neturi. Dėlto paskendę mūsų draugai smulkiuose parapijos reikaluose prapuola. Taip bus ir su mumis. Dėlto aš nesiskubinu namo grįžti, nes nemisliju, kad aš ką svarbesnio už kitus galėčiau padaryti. Palūkęs kelis metus šitoj parapijoje galiu daug gero padaryti Bažnyčiai, nes šita parapija baisiausiai apleista", 19 6/II 05 St Casimir's Church Plymouth Pa: V. Virgirda."

19 7/V 05 Kambaryje ~~draugo~~ Trainaičio (Naujame Canisianume, Fribourg'e) susirinko keturi Rūtos sąnariai paminėti metines sukaktuves nuo spaudos leidimo ir 6 metų sukaktuves nuo Rūtos Fribourg'e įkūrimo. Draugas Milis padarė puikų šventės inauguraciją išrodydamas trumpoje kalboje tautiškų švenčių svarbumą, ypač šiandieninės šventės, kuri primena mums 30 metų baisią su priešais karą ir pagalios tos karės malonius vaisius. Po pirmai prakalbai buvo šeip pasišnekėjimai. Toliaus draugas Genys perskaitė gana įdomų straipsnį apie spaudos uždraudimą ir to uždraudimo pasekmes. Trumpai papasakodamas apie lietuvių spaudos pradžią, jos plėtojimąsi ir ypatingai paskutinių metų nuošnią už teisę karą.

Fribūro universiteto „Rūtos" draugijos kronikos 125 puslapis

Publikacija

LIETUVIAI STUDENTAI FRIBŪRO UNIVERSITETE ŠVEICARIJOJE DRAUGOVĖSE „PHILARETIA“ IR „RŪTA“ 1895–1907 M.

|| [*1*] PRAKALBA

Nors šią gadynę lietuviškų laikraščių netrūksta, tai betgi į juos svarbiausių tautiškų darbų negali rašyti, kad Rossijos policija iš to rašymo nepasinaudotų. Friburginių lietuvių kuopelė nedidelė, ale ji dirba ką gal tėvynei ant naudos. Tokių kuopelių yra daug Lietuvoje, bet jos nė viena negal užrašinėt savo darbų. Friburgiškė gi būdama toli nuo rusiškų žandarų susitarė užrašinėt savo darbus. Iš to užrašinėjimo bus nors tiek naudos, kad ateityje istorikas žinos, kaip viena lietuvių saujelė dirbo, ir turės ant ko pasiremti spėdamas tą kaip kitos krutėjo. Taigi susirinkę pas kun. Norų[1] 14 d. kovo 1901 m. sutarėme rašyti Kroniką; kun. Berniui[2] pavedėme išdirbti tai Kronikai įstatus ir parašyti įžangą apie tą, ką lietuviai Friburge veikė iki kol Kroniką ėmė vest atsidėję.

Kun. Bernys jieškodamas žinių kreipėsi prie senesnių savo pažįstamų. Kun. Norvidas[3] buvo teip geras jam atrašyti ilgą laišką apie savo brolį (vienos motinos ne vieno tėvo) kun. Montvidą[4], filiozofijos daktarą, pirmutinį lietuvį atvažiavusį mokįtis Friburgo universitete. Nuo vieno gamtos studento lenko Bruno Zdanowski[5] kun. Bernys gavo laišką apie lenkus ir jų draugystes Friburge. Nors lietuviai kitą syk prigulėję prie lenkiškos draugystės „Philaretia“[6], paskui su ja susipyko ir atsitraukė, tai betgi ta draugystė kun. Berniui meldžiant davė jam visus || [2] savo protokolus nuo 1892

[1] Kun. Jonas Norus – profesoriaus Jono Totoraičio MIC (1872–1941) slapyvardis Fribūro universitete. Studijavo 1899–1904 m. ir gavo filosofijos daktaro laipsnį.

[2] Kun. Bernys – vyskupo Pranciškaus Petro Būčio MIC (1872–1951) slapyvardis Fribūro universitete. Studijavo 1899–1902 m. ir gavo teologijos daktaro laipsnį.

[3] Kun. Norvidas, Norvydas – prelato Jono Naujoko (1872–1948) slapyvardis Fribūro universitete. Studijavo 1898–1903 m. ir gavo filosofijos daktaro laipsnį.

[4] Kun. Montvidas – kunigo Juozapo Stankevičiaus (1866–1958) slapyvardis Fribūro universitete. Studijavo 1895–1900 m. ir gavo filosofijos daktaro laipsnį.

[5] Bruno Zdanowski – daugiau duomenų nerasta.

[6] Tokiu pavadinimu (lenk. *Filarecija*) draugija gyvavo nuo 1898 m.

iki galui 1899 metų. Per vasarines vakacijas kun. Bernys buvo pasidaręs išrašas iš Rūtos protokolų. Kun. Narbutas[7] lietuviškai surašė iš atminties tą savo bylą, ką buvo lenkiškai sakęs ant Krakosmečio[8] šventės prieš Kalėdas 1900 m. Jis teipgi davė savo parašytą bylą kalbėtą ant Rūtos iškilmingo susirinkimo po ekzekvijų už dūšią a. a. Petro Matulaičio[9] mirusio ištrėmime. Rūta teipgi prilaiko tuos laiškus, iš kurių jis patyrė, kad pralotas Skirmuntas[10] iš Rymo skundė seiniškius Friburgo lietuvius vyskupui Baranauckui[11] pasiremdamas ant žodžių prof. Kallenbach'o[12].

Surinkus visą tą medegą į krūvą, pasirodė, kad jos yra labai daug. Kun. Bernys klausėsi savo draugų, ką daryt: ar sunaudot ją visą, ar tik trumpai sutraukt pasakojimą svarbesnių atsitikimų. Sutarė, kad sutraukti trumpai, kas dėjosi iki pradžiai 1899–1900 universitetiškų metų, o minėtus augščiaus šaltinius: ištraukas, laiškus, rankraščius sudėt į vieną kopertą ir palikt Rūtos Arkyve[13]. Tos kopertos numeris trečias.

|| [3] ĮŽANGA

Įsteigimas Friburgo universiteto

Legisletyviškoji vyriausybė Friburgo kantono Šveicarijoje prancūziškai vadinama Grand Conseil 24 Gruodžio 1886 m. sutarė paskirti pustrečio milijono frankų rengiamam universitetui Friburge*. 4 Spalių 1889 m. tas pats Grand Conseil išdavė dekretą fundacijos to universiteto. Bulletin Officiel des lois nepaduoda to dekreto, ale žinią apie jį randam kito oficiališko pub-

[7] Kun. Jurgis Narbutas – palaimintojo arkivyskupo Jurgio Matulaičio MIC (1871–1927) slapyvardis Fribūro universitete. Studijavo 1899–1902 m. ir gavo teologijos daktaro laipsnį.

[8] Taip vadintas 1831–1832 m. sukilimas.

[9] Petras Matulaitis (1865–1900) – gydytojas, varpininkas, publicistas. Dalyvavo „Sietyno“ draugijos veikloje ir 1899 m. už tai buvo ištremtas trejiems metams į Viatkos guberniją. Tremtyje mirė nuo šiltinės.

[10] Kazimieras Skirmuntas (1861–1931) – prelatas. Informuodavo Šv. Sostą apie katalikų padėtį Lenkijoje ir Lietuvoje.

[11] Antanas Baranauskas (1835–1902) – vyskupas ir rašytojas. Seinų vyskupas nuo 1897 m.

[12] Józef Henrych Kallenbach (1861–1929) – literatūros istorikas. Fribūro universiteto slavų kalbų ir literatūros profesorius nuo 1889 m. Dėl konflikto su studentais lietuviais 1901 m. pasitraukė iš profesoriaus pareigų Fribūro universitete.

[13] Išlikusiame „Rūtos“ draugijos archyve šios medžiagos nėra.

* Bulletin Oficiel des lois, décrets arrêtés et autres actes publics du gouvernement du canton de Fribourg 55 volume Fribourg 1886 p. 239.

likacijoje vadinamoje „Compte rendu de l'administration du Conseil d'Itat de canton de Fribourg“. Année 1889, spausta Friburge 1890 m.*

Nuo seniaus Friburge buvo teip vadinama Ecol de droit; universitetą įsteigus ją reorganizavo ir permainė į juridišką fakultetą. Lapkričio mėnesyje 1899 m. teipgi atidengė filiozofijos fakultetą**.

Lenkų draugystės Friburge

Pėtnyčioje 3 Birželio 1892 m. septyni lenkai: Profesorius slaviškų literaturų Józef Kallenbach, toliaus Andrzej Plater-Zyberg[14], Jan Źółtowski[15], Kazimierz Jaroszyński[16], Eustachy Lorenowisz[17], Adam Krasiński[18] ir Józef Przezdziecki[19] sutvėrė lenkišką draugystę su prastu || [4] vardu „Kółko polskie“[20] ir aprenka prof. Kallenbachą į perdėtinius***. Ant susirinkimo 7 Lapkričio 1897 m. Kółko polskie dalinasi į dvi sekcijas: dvasišką ir svietišką. Reikalas to pasidalinimo matyt iš B. Zdanowski'o laiško. Įrengus gamtos fakultetą Friburge, atvyko tūlas skaitlius t[aip] v[adinamų] tolinžengių studentų. Tiems nepatiko senoji konservatyviška dvasia „Kółka Polskiego“; perėjo ginčai apie išsirašinėjimą laikraščių. Ale pasidalinimas į dvi sekcijas, turinčias vieną vyriausybę, nedavė gana luosybės tolynžengiams; todėl jie, sąnariai svietiškos sekcijos, visai atsitraukė iš draugystės. „Kółko polskie“ jų raštą pranešantį apie atsitraukimą ir priežastis to perskaitė ant susirinkimo 20 Vasario 1898 m. Atsitraukusi kuopa, susitverus nepriegulmingą draugystę, pasivadino „Unija“[21]. Lietuviai liko prie senosios draugystės, nes jie visi buvo sąnariais dvasiškos sekcijos: jie visi buvo kunigai.

* Pusl. VIII ir dalyje „Instruction publique“ p. 1.

** Ką tik cituotas „Compte rendu“ Instruction publique p. 2.

[14] Grafas Andrzej Marian Michał Józef Plater-Zyberk (1856–1928).

[15] Jan Zóltowski – daugiau duomenų nerasta.

[16] Kazimierz Jaroszyński – daugiau duomenų nerasta.

[17] Eustachy Lorenowisz – daugiau duomenų nerasta.

[18] Adam Krasiński (1870–1909) – redaktorius, lenkų visuomenės ir politikos veikėjas. Studijavo Bonoje, Fribūre ir Heidelberge.

[19] Józef Przezdziecki (1872–1956).

[20] *Kólko polskie akademickie*, įsteigta 1893 m.

*** Žiūrėk pirmutinę protokolų knygą „Kółka polskiego“ iš pradžių I. Pierwsze posiedzenie. Tos knygos puslapiai be numerių.

[21] *Unia*, arba *Jednota*, nebuvo gausi orgnizacija. 1906 m. turėjo 8 narius ir greitai sunyko.

20 Lapkričio 1898 m. Kółko polskie sutarė prisidėti prie Universiteto pripažintų studentiškų draugysčių, todėl apsirinko vardą Philaretia. Kiek laiko po tam viduriniuose raštuose ji vis da vadindavosi senu vardu. Tik 15 Sausio 1899 m. lietuviai reikalavo pailgint senąjį vardą, kad būtų Kółko polskie i litewskie, o iš to būt išėjęs reikalas pridėt da ir „Rusinskie“, taigi visi sutarė visur vadintis Philaretia.

Iš Philaretia's lietuviai atsitraukė 12 Vasario 1899 m. Apie priežastį ir priekabę to atsitraukimo bus parašyta toliaus.

8 Kovo 1899 m. Philaretia gauna užmanymą nuo Unijos, kad įsteigti Skaitynę, prie kurios prigulėtų visi sąnariai abiejų draugysčių ir lenkai Friburge gyvenantiejie, o neprigulintiejie prie jokios kuopos. Tuomtarpo 7 Gegužio 1899 m. lietuviai susitvėrė į savo draugystę ir pasivadino „Rūta“. 11 Gegužio t[ų] m[etų] jie prisidėjo prie Skaitynės. Todėl ši gavo vardą: Czytelnia polsko – litewska. Lenkiškai lietuviška skaitynė[22]. Ta skaitynė, su trimis į ją prigulinčiomis draugystemis || [5] tebėr iki šiol. Į ją prigul[i] apart Rūtos sąnarių da du lietuviai.

Pradžioje žiemos semestro 1899/1900 m. visi lenkai ir lietuviai susirinkę viešbutyje Autruche sutarė šelpti savo tautiečius neturtingus studentus. Ta draugystė yra iki šiol ir vadinasi vien tik lenkišku vardu „Towarzystwo Bratniej Pomocy“[23].

Pirmutiniai lietuviai Friburge

Prieš 1895 m. Friburgo universitete lietuvių nebuvo. Pirmutinis lietuvis studentas jaunučio universiteto buvo kun. Juozas Montvidas. Jis išvažiavo iš tėviškės Gegužyje 1895 m. turbūt tiesiog į Monachiją (München). Vasaros laike jis buvo netoli Monachijos Pullach'e, nežinodamas, kur dėtis. Vokietijo[je] likt mokįtis negalėjo, į Rymą važiuot nelabai norėjo. Jam besirūpinant užėjo mislis apie Friburgo universitetą: buvo skaitęs šį tą laikraščiuose apie jo įsteigimą. Tūlas vokietis kunigas parašė už jį laišką į Friburgą. Netrukus Montvidas gavo atsakymą nuo k[u]n. Dr. Speiser'io[24], kad Friburgo universitete kunigas lietuvis gal būt tikru studentu ir ne po tikra pavarde. Pradžiugęs iš to rašto Montvidas atvažiavo į Friburgą ir ap-

[22] *Czytelnia polsko-litewska* – bendra Fribūro universiteto studentų institucija, jungianti įvairių draugijų narius. 1907 m. priklausė 85 nariai.

[23] *Bratnia pomoc* – nepartinė draugija. 1901 m. turėjo apie 1500 frankų pajamų, 1907 m. apie 120 narių.

[24] Kun. Speiser – Fibūro universiteto kanonų teisės profesorius.

sigyveno pas kun. Speiser'į trioboje gimnazijos „Collége St. Michel“. Tuomtarpu anonimiška draugystė „palaiminto Kanizijaus“[25] buvo nusipirkus viešbutį „Des Merciers“ ir jį rengė studentiškam konviktui. Po vakacijų rengimas buvo atliktas; Dr Speiser'is tapo perdėtiniu konvikto, ir Montvidas apsigyveno Canisianum'e.

Bebūdamas Friburge Montvidas parkvietė čionai ir savo pažįstamą, drauge užrubežyn išvažiavusį kunigą Adomą Bürger'į[26]. Juodu abu iš pradžių apsigyveno vienam kambaryj ant ketvirto aukšto (traisiéme étage) ties balkonais.

Išdėtas čia žinias paduoda laiškas kun. Norvido rašytas k[un.] Berniui.

Trečias lietuvis atvažiavo metais vėliau už Montvidą || [*6*] ir Bürgerį, t. y. rudenyje 1896 m. Tai buvo kun. Kazimieras Jurgis Daugirda[27]. Jis iš namų rengėsi važiuoti į Rymą, tik ant kelio sumislyjo patraukti į Friburgą. Jis žinojo, juog ten jo netolymi draugai iš tos pačios Seinų seminarijos Montvidas su Bürgeriu.

24 balandžio 1898 m. atvažiavo kun. Jonas Norvidas. Į keliolika dienų po Norvidui atvažiavo į Friburgą kun. M. Balandis[28]. Pabuvęs čia vieną semestrą išvažiavo. Pavasarį tų pačių metų atvyko kun. Rauda[29], o vasarą po tam atitraukė kun. Antanas Modro[30].

Lietuviai sąnariai lenkiškų draugysčių Friburge

Visi iki šiol minėtiejie lietuviai yra buvę sąnariais lenkiškos draugystės „Kółko Polskie“, o paskui „Philaretia“. Ant susirinkimo 20 Lapkričio 1895 m. terp pribuvusių sąnarių randam paminėtus kun. Bürgerį, kaipo studentą teoliogijos ir kun. Montvidą, studentą filiozofijos. Į metus potam 29 Lapkričio 1896 m. prisirašė kun. Daugirda. Kun. Rauda su kun. Norvidu įstojo 6 Lapkr[ičio] 1898 m., o Modro dvi nedėlias po jųdviejų, t. y. 20.XI.1898.

[25] Petras Kanizijus (Petrus Canisius, 1521–1597) – jėzuitas. Beatifikuotas 1864 m., kanonizuotas 1925 m.

[26] Kun. Adomas Bürgeris. Tiksliai nenustatytas slapyvardis. Manytina, kad po šiuo slapyvardžiu studijuodamas Fribūre slėpėsi kunigas Adomas Lastauskas.

[27] Kun. Kazimieras Jurgis Daugirda – kunigo Kazimiero Matulaičio (1868–1944) slapyvardis Fribūro universitete. Studijavo 1896–1900 m. ir gavo teologijos licenciato laipsnį.

[28] Kun. Motiejus Balandis – kunigo Motiejaus Gustaičio (1870–1927) slapyvardis Fribūro universitete. Į Fribūrą buvo atvykęs du kartus, 1904 m. gavo filosofijos daktaro laipsnį.

[29] Kun. Rauda – daugiau duomenų nerasta.

[30] Kun. Antanas Modro – daugiau duomenų nerasta.

Kun. Montvida neilgai buvo sąnariu „Kółka Polskiego“. Jis atsitraukė per susirinkimą 29 Kovo 1897 m. Atsitraukimo priežasties visai negali atspėt iš protokolų. Žinia tik tiek, kad ant susirinkimo 27 Vasario 1897 m. pakėlė kokį tai pažeistos garbės dalyką tarp sąnarių X ir Y. Jųdviejų vardai tyčia užtylėti. 29 Kovo kun. Bürgeris viešai reikalauja, kad Dr Roszkowski[31] išsiteisintų, kodėl jam nepripažino tiesos būti išrinktu į sūdžias minėtojo dalyko pažeistos garbės. Susirinkimas pakaltina Roszkowskį; tas atsitraukia iš Draugystės, ale atsitraukia teipgi ir Montvidas su keliais kitais.

Kun. Montvidas būdamas sąnariu „Kółka Polskiego“ 18 Gruodžio 1895 m. skaitė parašęs „O stanie szkół w Królewstwie Polskiem i zgubnych stąd wynikających skutkach“. Kad ant susi|| [7]rinkimo pradėjo skaityt Schäffle's Quintessenz des Sozialismus[32] išversdami namie po paragrafą lenkiškai, kun. Monntvidas 27 Vasario 1896 m. apsiima išverst § 7. Jis turėjo garbę pasirašyti už perdėtinį ant 11 ir 12 protokolų 1895/1896 m.; jis teipgi Kallenbach'o nesant prezidavo ant susirinkimo 27 Vasario 1896 m., jį prašo „Kółko Polskie“, kad atlaikytų mišias už a. a. Kovalskienę[33]. Į tautiškus ginčus jis nesikišo. Kad kun. Bürgeris pareikalavo, idant įstatuose būtų parašyta: „Kółko Polskie“ składa się z Polaków i Litwinów“[34] Montvidas nebalsavo. Tai buvo 22 Sausio 1896 m.

Už lietuvystės tiesas kovojo kun. Bürgeris nuo pat pradžios savo įstojimo. Į dvi nedėlias po savo įstojimo į „Kółko“ jis reikalauja permainyt pirmą Įstatų paragrafą, idant būtų tenai parašyta, kad ir Lietuviai gali prigulėti prie „Kółko Polskie“. Lenkai to nenorėjo ir nesuprato; taipgi 11 Gruodžio kun. Bürgeris skaito straipsnį „Litwa i jej stosunek do Polski“. Tuomsykiu jo projektas neįvyko, ale Bürgeris jo neišsižadėjo ir 15 Sausio 1896 m. vėl jį pakėlė. Galutinai, susirinkimas 22 sausio t[ų] m[etų] Bürgerio projektą perbalsavęs priėmė. Kun. Bürgeris tankiai imdavo balsą diskusijose po perskaitytų straipsnių. Jo atskaita apie gr. Lelivos veikalą: „Положенiе литовскаго народа въ русскомъ государстве“[35] padarė ypatingą įspūdį ant lenkų. Tą

[31] Roszkowski – daugiau duomenų nerasta.

[32] Albert Eberhard Friedrich Schäffle (1831–1903) – sociologas, publicistas, Vienos universiteto profesorius. Knygą *Die Quintessenz des Sozialismus* išspausdino 1874 m.

[33] Kovalskienė – daugiau duomenų nerasta.

[34] *Kółko Polskie* sudaro lenkai ir lietuviai (*lenk.*).

[35] [Antoni Tyszkiewicz] Граф Лелива, *Положение литовского народа в Русском государстве: Социологический очерк*, [Шамокин]: Литовское литературное общество в Соединенных Штатах Северной Америки, состоящего при „Союзе американских литовцев“, 1896. Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje saugomas egzemp-

atskaitą kun. Bürgeris laikė ant dviejų susirinkimų pagrečiam, 15 Gruodžio 1896 m. ir 24 Sausio 1897 m. Suėmimas tos atskaitos ir diskusijos po jai užima beveik suvisu protokolus tųdviejų susirinkimų. Po atskaitai Dr Roszkowski's paduoda užmanymą išrašyti nors vieną lietuvišką laikraštį, ir užmanymą draugystė priima, palikdama „broliams lietuviams“ išsirinkti tą laikraštį. Bürgeris paduodavo kaip kada užmanymus ir nesilytinčius lietuvių, pvzd. ant susirinkimo 17 Lapkričio 1897 m. ir 4 Birželio 1898 m., 20 Vasario 1898 m., atsitraukus svietiškaijai sekcijai iš „Kółko“, Bürgerį lenkai aprinko knygininku. Apie jo atsitraukimą iš „Kółko Polskie“ neminėta protokoluose. Ale jis jau nepribuvo prie || [*8*]ginčų apie vielavą, nes vasarą 1898 m. išvažiavo namon.

Kun. Kazimieras Jurgis Daugirda Bürgeriui esant tankiai kalbėdavo diskusijose po perskaitytų straipsnių; jis teip-gi kelissyk padavė užmanymų. Ant susirinkimo 17 Liepos 1898 m. lenkai jį buvo išrinkę į raštininkus „Kółka“ ale jis atsisakė „dėl svarbių priežasčių“ anot protokolo. Ginčuose apie spalvas vielavos Philaretia's daugiausiai, turbūt, kalbėjo Daugirda, nes protokuoluose randame tiktai jo vardą iš lietuvių speciališkai paminėta. Kitų lietuvių pavardės neminėtos. Ginčai apie vielavos spalvas pasibaigė tuomi, juog lietuviai atsitraukė. Atsitraukęs jau iš Philaretio's Daugirda buvo da taip meilus, kad atėjo ant jos susirinkimo 26 Vasario 1899 m. ir perskaitė savo raštą „Roskół, sekta schizmatyckiego kościoła“.

Kun. Rauda prigulėjo prie „Kółko Polskie“ ir „Philaretia“ nuo 6 Lapkričio 1898 m. iki 29 Sausio 1899 m. Tam laike susirinkimų buvo daug; ant kiekvieno vis pareidavo klausymas apie prisidėjimą „Kółko“ prie universitetiškai pripažintų studentiškų draugysčių. Daug buvo ginčų apie 100 metinį jubiliejų Mickiewicz'ios gimimo[36], apie vielavos spalvas ir sąnarių ženklus. Kun. Rauda ant galo ant aštunto susirinkimo pasakė keletą karčių žodžių visai draugystei ir jo vyriausybei. Kallenbach'as tąsyk gydėsi Montreux, o visus reikalus draugystės vedė klierikas Heinrich[37]. Rauda užmėtinėjo, kad Draugystė nieko gero neveikia, kad nėr naudingų laikraščių nė knygų ir kitką da. Protokole Heinrich'as rašo, kad užmėtinėjimus atremta.

liorius su Fribūro „Rūtos“ draugijos spaudu. Tais pačiais 1896 m. ši knyga kun. Antano Kaupo išversta į lietuvių kalbą ir kun. Antano Miluko lėšomis išleista: [Antanas Tiškevičius] Grafas Leliva, *Padėjimas Lietuviu Tautos Rusu Vieszpatysteje: Socijoliogiszkas paiszinys*, vertė kun. Antanas Kaupas, Shenandoah, Pa: „Garso Amerikos Lietuviu“ spaustuveje, 1896, 58 p.

36 Poetas Adomas Mickevičius gimė 1798 m. gruodžio 24 d.

37 Klierikas Heinrich – daugiau duomenų nerasta.

Rauda išėjo iš susirinkimo ir atsitraukė iš draugystės. Kiek iš viso matyt, kun. Rauda iš širdies kalbėjo, nors, rasi, savo užmetinėjimų aiškiai suformuluot nemokėjo.

Lietuvių atsitraukimas iš Philaretia's

Raudai atsitraukus Philaretijoje liko trįs lietuviai: Daugirda, Norvidas ir Modro. Apie jų atsitraukimą iš len|| [*9*]kiškos draugystės aš kelisyk klausinėjau Daugirdos ir Norvido. Perskaičiau teip-gi ir protokolus Philaretijos.

Lietuviai jautė, kad jiems sunku susidėt; apie tai pasišnekėdavo terp savęs, ale lenkams to sakyt nedrįso. Pasitaikė ginčas apie spalvas draugystės vielavos. Visos universitetiškai pripažintos studentų draugystės tur savo vielavas. Lenkų draugystė įeidama į skaitlių studentiškų korporacijų norėjo turėti savo vielavą. Vokiškos korporacijos skiriasi sau spalvas, kokias užsimano, o tėvynainiai lenkai norėjo turėt tautiškas spalvas. Demokratas Daugirda tikėjo, kad lietuviškas Žirgas ir Vaikas tur būt[i] ant mėlyno dugno, o ne ant raudono. Heinrich'as būtinai norėjo, kad Lietuvos būtų tos pačios spalvos, ką ir lenkų. Daugirdas sakė, kad Lietuva priėmė mėlyną spalvą po revoliucijos. Heinrich'ui išsižadėjimas senoviškų spalvų išrodė lyg pardavimas visų tėvynės tradicijų. Lietuviai norėjo, kad vielava ženklintų tautas senosios Lenkų žemės; lenkai Heinrich'o partijos į patriotizmo pamatą statė viešpatystę. Tokios pat nuomonės buvo ir prof. Kallenbach'as. Jis paskiau rašydamas laišką Daugirdui išreiškė tą mislį.

Ant susirinkimo 15 Sausio 1899 m. sutarė klaust Kriokavos[38] Akademijos, kokios Lietuvos spalvos. Akademijos vardan urėdiškai po 103 n. atsakė garsusis heraldikas Dr Piekosiński[39], kad Lietuvos spalvos balta ir raudona, kaip ir Lenkų. D^{ro} Piekosinski'o raštą perskaitė ant susirinkimo 2 Vasario. Lietuviai jo autoritetui nepasidavė, o ginčai ėjo tolyn. Protokoluose nėra, ale Norvidas man pasakojo, kad ant vieno susirinkimo Filarecijos prieš lietuviams atsitrauksiant Heirich'as skaitė ištraukas iš laiško prof. Kallenbach'o, kame lietuviams kunigams išmetinėjo separatizmą ir kad ima kovot su lenkais; kad yra tėvynės išdavėjais, sukeltojais sumišimų žmonėse (bałamucicielami opinii i zwodzicielami ludu[40]). || [*10*] 12 Vasario 1899 m.

[38] Krokuvos.

[39] Franciszek Ksawery Piekosiński (1844–1906) – istorikas, šaltinių leidėjas, Krokuvos universiteto profesorius. Svarbiausias heraldikos srities darbas – *Heraldyka polska wieków średnich* (Kraków, 1899).

[40] Nuomonės drumstėjais ir liaudies suviliotojais (*lenk.*).

ant susirinkimo atėjo preziduoti profesorius Koschembah-Łyskowski[41]. Jam bešnekant Daugirda pabandė kasžin ką sakyt. Prezidentuojantis smarkiai sušuko „Milczes“[42]. Daugirda tuo nutilo. Prof. Łyskowskiui paliovus kalbėt Daugirda jam ramiai iš skaudamos širdies pasakė, kad persiprašąs, jei profesorių pažeidė arba sutrukdė, bet mislyjęs, juog neužsipelnė tokio apsiėjimo, kokio ką tik buvo datyręs. Tą atsitikimą liudyja kun. Norvidas, o ir Daugirda jį minėdavo. Daugirdo užmanymas permainyti apsvarstymų eilę padedant jo ataskaitą ant galo, o „liuosus balsus pirma“ daugumu balsų perėjo. Toliaus raštinįkas pranešė, kad prof. Kallenbach'as ant karūnos duodas 10 fr., o Norvidas su Daugirda po 5. Apskelbta teipgi prašymą Raudos ušbraukt jį iš skaitliaus Philaretijos sanarių. Kad parėjo šneka apie vielavą, Daugirda ėmė sakyt, juog per visą semestrą nieko nepadarė tik ginčyjosi, kad jis atsitraukęs iš draugystės, nes tokiu budu tvarka galės sugryžt. Norvidas su Modra teipgi atsisakė iš Philarecijos. Norvidas pasakojo, kad lenkai lyg nenorėję tikėt tam atsitikimui. Po tam da buvę balsavimų apie tūlus dalykus, ir Łyskowskis klausė ką lietuviai mislyja, ale šie sakėsi neprigulį jau prie draugystės ir negalį balsuot. Prof. Łyskowskis ėmė sakyt, kad Philarecija galint dėti ant savo vielavos kokias norint spalvas, nes ji yra tik studentiška draugystė, o ne viešpatystės reprezentantas. Lietuviai betgi jau daugiaus į Philaretiją negrįžo. Po tam 19 vasario lenkai sutarė da sykį klaust Kriokavos Akademijos ar Žirgas ir Vaikas negal būt ant mėlyno dugno, bet lietuviai nemainė savo apsėjimo.

Atsitraukimas lietuvių iš Philaretijos buvo || [*11*] priežaščia to, kad seiniškius kunigus lietuvius skundė jų vyskupai. Apie tai plačiau aprašyta skyrium. Žiurėk nesutikimus Rutos su prof. Kallenbach'u.

Rūtos įsteigimas

Neturėdami draugystės lietuviai retai kada terp savęs sueidavo, o suėję neapseidavo be alaus ar kitokių gėrymų. Mokinimasi daugiausiai pareidavo ant reguleriško vaikščiojimo į universitetą ant prelekcijų. Lietuviškų laikraščių Friburge beveik neturėjo.

Lietuviams atsitraukus iš Philarecijos iš Züricho į Friburgą atvažiavo ir apsigyveno pirmutinis ne kunigas studentas lietuvis Juozas Petru-

[41] Ignacy Koschembah-Lyskowski (1864–1945) – teisininkas, Romos teisės žinovas. Nuo 1895 m. Fribūro universiteto profesorius, 1900–1918 m. Lvovo, 1918–1935 m. Varšuvos universitetų profesorius.

[42] Tylėk (*lenk.*).

lis[43]. Jis nuolatai kalbino Friburgiškius lietuvius kunigus pasidaryt sau skyrium draugystę. Ilgą laiką tas jam nepasisekė. Prieš pradžią vasaros semestro iš Liovanijos[44] parvažiavo kun. Montvidas.

Galutinai 7 dieną Gegužio 1899 m. Friburgo lietuviai susėję pas Montvidą sutvėrė draugystę. Jų buvo šeši: Montvida, Daugirda, Norvidas, Modro, Petrulis ir Povylas Griauža[45]. P. Griauža buvo ką tik atvažiavęs iš Žemaičių vyskupystės subdjakonas. Rauda nė prie lietuviškos draugystės nenorėjo prisidėti.

Naujoji draugystė priėmė įstatus Petrulio atvežtus iš Züricho perrašytus iš įstatų tenykščios lietuvių studentų draugystės[46].

|| [*12*] Ant antro susirinkimo 11 gegužio jaunutė draugystaitė pasivadino Daugirdos užmanytu vardu „Rūta“.

Visi Rutos sanariai studentai, todėl jos darbuose metai prasideda rudenyje su pradžia žieminio semestro, o baigiasi vasarą su galu vasarinio pusmečio universitetiškų darbų.

1899 METAI

Pirmą metą šeši Rūtos sanariai, ką tik į draugystę susidėję ėmė rūpintis lietuviškų laikraščių ir knygų. Draugystė pasitikėjo, kad redakcijos paprašius jai duos po vieną egzempliorių laikraščio dykai. Ale tąsyk iškilo klausymas kaip rašyt į redakcijas: ar nuo draugystės vardo ar privatiškai. Vieni norėjo rašyt no vardo Rūtos, nės šeip negalėjai norėt gaut laikraštį už dyką, o kiti bijodami, kad laikraščiai Rūtos atsiradimą svietui neapskelbtų, norėjo rašyt privatiškai ir iš to buvo daug ginčų.

Antri ginčai buvo už dvasią naujos draugystės. Norvidas reikalavo, kad Ruta vadintųsi katalikiška draugyste. Petrulis gi nepripažino savę kataliku. Kiti sanariai stojo po Norvido arba po Petrulio pusei. Žiurėk penktą protokolą 4 Birželio 1899 m.

Petrulis neturėjo iš ko gyvent. Turtingesni už jį kunigai lietuviai sudėdavo po 5 frankus į mėnesį, ale ir to buvo toli per mažai. 24 Birželio Petrulis užmano organizavimą „tarpe lietuvių užrubežyje Amerikoj ir Europoje draugystės dėl šelpimo lietuviškos jaunuomenės mokinančiosios užrube-

[43] Juozas Petrulis (apie 1877–1975) – mokytojas.

[44] Levenas.

[45] Povilas Griauža – daugiau duomenų nerasta.

[46] Draugijos pavadinimas „Züricho Draugystė Lietuviškos Jaunuomenės“.

žyje“*. Susirinkimas tą užmanymą pagyrė. Ant pirmutinio susirinkimo po tam 1 d. liepos Montvida perskaitė savo raštą: „Balsas lietuviškos jaunuomenės mokinan|| [*13*]čiosios užrubežyje į lietuvius užrubežyje“. Tam rašte Montvidas šaukė turtingesniuosius lietuvius šelpti tautiečius studentus užrubežinių aukštųjų mokyklų. Pataisę da šiek tiek tą raštą išsiuntė į redakciją „Lietuvos“[47]. Amerikiečiai atsiliepė ant Rutos balso ir sutvėrė tam tikrą draugystę vardu „Motinėlė“[48]. 22 Spalių 1899 m. Ruta jau rašo „Motinėlei“ linkijėjimų laišką velydama geros kloties**. Ilgainiu iš Motinėlės pašelpos pasinaudojo Petrulis, Griauža ir mokintinis Friburgo agronomiškos mokyklos Vincas Totoraitis[49].

Didelė diduma Rutos sanarių buvo buvę kitąsyk lenkiškoje draugystėje „Kółko polskie“ ir „Philaretia“, kame sanariai pirma iš valios paskui iš prievolės turėdavo parašyti laiks no laiko atskaitą. Tą patį randame įtraukta į Rutos įstatus 4 Birž[elio] 1899 m. Iki vakacijų tų metų apart minėto „Balso liet[uvių] jaunuomenės“, ant Draugystės susirinkimo da vienas sanaris laikė atskaitą. 13 Liepos kun. Daugirda perskaitė: „Keli žodžiai apie likimą mūsų kalbos“.

Už Rosijos rubežių gyvenantiejie lietuviai būtinai norėjo pasirodyti svietui per Paryžiaus parodą 1900 m. Ir Ruta tam dalykui pašventė penkiolika frankų – 13 Liepos 1899 m. Jau parodai beveik prasidėjus Rutos sanaris Bernys per velykines vakacijas 1900 m. skubinosi išverst iš lietuviško į prancuzišką ir sistematiškai suskirstyt chronoliogišką surašą lietuviškų knygų išėjusių užrubežyje po 1864 m.

Su lenkais atsiskyrusi Rūta gražiai gyveno. Kaip tik lietuviai sutvėrė Rūtą lenkas Bruno Zdanowskis atėjo iš Unijos lietuvius pasveikintie ir norėjo net tapti Rutos || [*14*] sanariu. 11 Geguž[ės] Ruta prisidėjo prie lenkų Skaitynės. 13 Liepos Philarecija užkvietė Rūtą ant šventės Julijaus Slovacki'o[50]. Ta šventė turėjo buti 15 d. liepos. Rūta vienbalsiai sutarė nusiųsti savo delegatus ant tos šventės***.

* Prot. 6.

[47] *Lietuva* – seniausias lietuvių laikraštis centrinėse ir vakarinėse Amerikos valstijose. Ėjo 1892–1920 m., leido „Lietuvos“ leidybos bendrovė.

[48] „Motinėlė“ – JAV lietuvių kunigų įsteigta draugija, kurios vienas iš tikslų buvo materialiai padėti besimokančiam jaunimui.

** Prot. 9.

[49] Vincas Totoraitis (1874–1966) – agronomas, kun. Jono Totoraičio MIC brolis. Fribūro žemės ūkio mokykloje studijavo agronomiją.

[50] Juliusz Slowacki (1809–1849) – lenkų poetas, 1831 m. sukilimo dalyvis.

*** Prot. 8.

1899–1900

Rūta ir lenkai

Vienu tarpu rudenyje 1899 m. Rūta ką tik neatsitraukė iš Skaitynės. Tąsyk prie Skaitynės teprigulėjo tik Unija ir Ruta. Philarecija ar buvo atsitraukus, ar da nebuvo prisidėjus. Unija ir Rūta laikydavo savo susirinkimus Skaitynės nusamdytam kambaryje ant rue du Pont suspendu 90. Rutos raštininkas pirm kelių dienų apskelbė ant rašto lenkiškai ir lietuviškai, kad 3 gruodžio 1899 m. bus susirinkimas mūs draugystės ant antros po pietų. Tas raštas buvo pakabintas ant Skaitynės durų. Petrulis vakarykščiui nuėjęs į Skaitynę rado kitą apgarsinimą, kad lygiai tam pačiam laike ten pat bus Skaitynės susirinkimas. O Rūtai apie tą visai nebuvo duota žinios. Rūta susirinko 3 gruodžio, ale pas Montvidą. Ten Petrulis pranešė apie Skaitynės apsėjimą. Modra jau nuo senei buvo šnekėjęs Berniui, kad prigulėjimas prie Skaitynės mums tik sunkenybė. Bernys išrado, kad mokėt kas mėnesį po 20 frankų su viršum už kambarį keliems žmonėms per sunku ir nėr naudos, nes kelios knygos galėtų tilpti pas privatiškus sanarius ir susirinkt pas draugą būtų smagiaus. Kussenas[51] piktinosi iš to, kad Rūtos kunigai susideda su netikinčia į Dievą Unija, o pykstasi su katalikiška Philarecija. Taigi ant to susirinkimo Bernys sakė, kad atsitraukt visai no Skaitynės. Daugirda su Petruliu norėjo likti prie jos. Ga|| [*15*]lutinai sutarė atsitraukt, ale nusiųst Daugirdą ant Skaitynės susirinkimo reikalaut užgana padarymo. Rūtos susirinkimui pasibaigus Daugirda su Petruliu tuo nuėjo į Skaitynę ir jos susirinkimą rado da nepasibaigus, taigi pareikalavo, kad Skaitynės vyriausybė išsiteisytų savo pasielgimą. Susirinkimas papeikė vyriausybę ir ji pasidavė į dimisiją. Už dviejų dienų t. y. 5 gruodžio buvo kits Rutos susirinkimas. Daugirdas su Petruliu pranešė tą, kaip Skaitynė priėmė lietuvių skundą. Modra, Kusenas ir Bernys bet-gi šnekėjo, kad atsitraukt. Parėjus balsuot po jų pusei viens balsas buvo daugiaus. Ale Bernys pats pamislijo, kad iš atsitraukimo Rutai garbės nebus, taigi prašė antrąsyk balsuot ant to paties dalyko. Modra su Kussenu supykę atsitraukė iš draugystės. Da viens sanaris teip išėjo iš susirinkimo, nės turėjo pribut nežinau kur. Tiems trims išėjus likusiejie vienbalsiai sutarė pasilikt prie Skaitynės.

Antras nesutikimas lietuvių su lenkais tą metą. Profesorius Kallenbach'as labai užsirustino ant lietuvių už ką jie atsitraukė iš Philarecijos. Vasarinėms

[51] Kusenas – Fribūro universitetete užsirašęs Johann Kusen iš Žemaičių vyskupijos seminarijos.

vakacijoms besibaigiant kun. Norvidas gavo iš Seinų laišką nuo kun. Dr Staniulio[52], seminarijos profesoriaus. Čia tas laiškas: „Mielas Jonuti! Laišką tavo gavau. Antrašą duodu, bet su nesmagioms žinioms. Neseniai gavo mus Vyskupas nuo praloto Skirmunto iš Šv[ento Miesto] laišką, kuriame rašo, kad nuo mok[ytojo] Kallenbach'o apturėjęs tokias žinias apie Seiniečius: buk užsėmę ėsate litvomanija, mokinatės silpnai užtat, su lenkais neturite nejokios sueigos. Meldžia vyskupo, idant jisai pakreiptų jus ant prigulinčio kelio, – maišo ir manę – buk teipgi blogą įspūdį padaręs Frib[ūre]. Vyskupas tą viską mą perskaitė. Žinoma, pasakiau, juog tai netiesa; geri tai kuni|| [*16*]gai, nesutikimo su lenkais nėr, nes skaito drauge, šelpia vieni kitus etc. Vienok liepė parašyti į jus, idant neduotumėte nejokios priežasties lenkams skųsti jus. Rašiau Mont[vidui] apie tą. Mano numanymas toks, kad gerai įsišnekėtumėte su Kallenbachu, ko jis nor nuo jųs. Galite skundą paduoti Senatui universiteto už nekaltą skriaudimą jųsų šlovės. Geriaus išsiskirstyti: čionai gerai nebus – yra *inimicus natus*[53]. Kunigas Banaitis[54] užtvirtintas į Virbalių. Ant galo viskas po senovei. Tavę mylintis kunigas Antanas. 9 spalių men. 1899 m." Tą laišką perskaitė ant Rutos susirinkimo 22 spalių. Ką su juoju daryt, sutarė tik 12 lapkričio. „Nutarta daugumu balsų nueiti pas p. Prof. Dr Kallenbacha dėl „pasikalbėjimo" tame dalyke" rašo 10 protokolas. Į delegatus išrinko kun. Montvidą nesenei išdavusį egzaminus ant daktaro.

Montvida bet-gi nėjo ir teip dalykas liko iki 11 vasario 1900 m. Griauža rengdamasi važiuot namo, padarė interpeliaciją: „Apie Kallenbacho dalyką rezoliuciją įvesti į išpildymą". Prispirtas Montvida labai nenoroms nuėjo pas Kallenbach'ą, o paskui ant susirinkimo 25 vasario Rutai pranešė profesoriaus šneką: kad Friburgiečių lietuvių monsignorui Skirmuntui neskundęs, ale visą dalyką papasakojęs istoriškai ir objektyviškai. Iš to pasinaudodama diduma sanarių įnešė ir perbalsavo, kad „nebuto skundo dalykas ant visados būtų užbaigtas"*. Kitiems trims sanariams: Daugirdui, Petrului ir Griaužai tas labai nepatiko.

Prie galo kovo mėnesio 1900 m. kun. Montvida išvažiavo namon su

[52] Kun. Antanas Staniulis (1857–1927) – prelatas, Seinų kunigų seminarijos profesorius. 1889–1892 m. studijavo Romoje ir gavo teologijos daktaro laipsnį. Skatino jaunus kunigus vykti studijuoti į užsienio universitetus.

[53] Nedraugas iš prigimties (*lot*.).

[54] Kun. Tomas Banaitis (1865–1913) – kanauninkas. 1895–1899 m. studijavo Romoje ir gavo teologijos daktaro laipsnį. Nuo 1902 m. Seinų kunigų seminarijos profesorius.

* Prot. 21.

dipliomu filiozofijos daktaro*. Po kiek laiko kun. Norvidas nuo jo gauna laišką, o tame šiteip rašo: „Seinuose buvau keturias dienas. Vyskupas iš pradžios smarkiai užbarė už lietuviškus sumišimus Friburge; viskas jam ten nepatinkaa net ir liudyjimai nuo Vyskupo"... Kun. || [*17*] Laukaičiui** neva sakęs „jogei jau į Friburgą nieko neleis: pasigadiną ten morališkai ir politiškai!" Montvido laiškas buvo rašytas 28 balandžio 1900 m. Norvidas jį gavęs turbut niekam nerodė. 6 gegužio Montvida rašė kun. Norui: „Pirmutinis priėmimas Jo Ekscelencijos buvo smarkus – tuo pradėjo man sakyti smarkų pamokslą, žinoma, prisimindamas viską iš garsingo laiško pral. Skirm[unto], kurio įtalpą J.E. laiko už matematišką teisybę. Aš gana smarkiai pasipriešinau; ir pradėjom mudu ginčytis. Ant galo sakau, kad aš galiu pristatyti užgynimą tu atsitikimų padidintų no prof. Kallenbach'o. Jo E[kscelencija] tuo prisikabino prie to ir pasakė, man išėjus, kad visi Frib[urgie]čiai turės parsivežti liūdyjimą apie savo apsiėjimą nuo prof. Kallenbach'o?! Aš tuo per kapelioną užprotestavojau; kad nepatinka kunigams imti liūdyjimą no svietiško: ant to yra kita valdžia. J.E. atšalęs ant to sutiko; bet pasakė, kad jau ten nė vieno neleis! (Paskutinės dienos pompėjos!) Tai toks mat interesas! J.E. potam pamatė, kad svečią per smarkiai priėmė (visi liūdyjimai nuo Vyskupo niekai buvo. Laiškas nuo Kallenbacho butų buvęs daug geriaus) – užtat pradėjo rodyti biskį švelnesnį veidą ir net užsiprašė ant šventintos. Dabar nieko nežinau kas toliaus bus". Norus perpyko ir nusiminė, parodė gautąjį laišką ir draugams. Rašymo turinį patyrė ir Canisianum'o regensas Mik. V. Weyrich[55]. Lietuviai kunigai vis daugiausiai gyvena Canisianum'o konvikte. Weyrich'ui labiausiai parūpo, kad Seinų vyskupas daugiaus neleis kunigų į Freiburgą. Tą žinią tuo patyrė prof. monsignoras J. P. Kirsch[56], o netrukus ji daėjo iki k. k. dominikonų perdėtinio Tėvo Michel[57]. Weyrich'as ir Kirsch'as netrukę ėjo pasikalbėt apie tą dalyką su prof. Kallenbach'u. Tėvas || [*18*] Michel turėjo su juo daug pasišnekėjimų. Lietuviai Michel'io prašomi išvertė lotyniškai minėtus tris laiškus ir padavė jam. Pas prof. Kallenbach'ą da ėjo šnekėt apie skundimą ir Daugirda. Ant galo prof. Kallenbach'as parašė vysk. Baranauckiui laišką

* Jo disertacijos titulas: L'Instruction primaire en Russie.

** J.M. vysk. Baranausko kapelionas ir konsistorijos sekretorius.

[55] Kun. Mik. V. Weyrich – daugiau duomenų nerasta.

[56] Johann Peter Kirsch (1861–1941) – Fribūro universiteto 1890–1932 m. paleontologijos ir krikščioniškosios archeologijos profesorius.

[57] Dominikonas tėvas Michel – daugiau duomenų nerasta.

sakydams, kad lietuviai gana darbštūs ir kad juos stato net į paveizdą kitiems; kad nesutikimai su lenkais pasibaigė kaip tik išvažiavo tuli intrigantai lenkai. Tą laišką Profesorius nusiuntė į Širvintą[58] po adresu ką Norvida jam padavė. Naumiesčio kunigai gavę laišką slapčia iš Širvintos nusiuntė Seinų vyskupui.

Vasariniam semestre 1900 m. Daugirda stojo ant egzamino licencijato filiozofijos. Pirmutinė jo šaka buvo filiozofija, o dvi antrosios lenkiška ir rusiška literaturos. Iš šitų dviejų egzaminatorium buvo prof. Kallenbach'as. Tėv[as] Michel buvo prezidentu egzamino komisijos ir paprašė prof. Kallenbach'o, kad Daugirda egzaminuonų iš lenkiškos literatūros ne kaip iš prigimtos kalbos. Iš rusiškos literatūros Daugirda gavo (geriausią) pirmą ženklą, o iš lenkiškos tik trečią. Lietuviai ėmė šnekėt, kad Daugirdui profesorius būtų mažiaus įkandęs pastatydamas iš abiejų po tris. Nėr abejonės ir nė negal būt, kad prie lygių reikalavimų Daugirda daug geriaus mokėjo lenkišką kalbą ir literatūrą negu rusišką. Sako, kad kiti profesoriai Kallenbach'o apsėjimą ne pagyrę. Prof. J. Kallenbach'as išbuvo Friburgo universitete da vieną semestrą ir išėjo į Varšavą už bibliotekorių į knygyną grafų Zamojskių[59].

Pavasarį 1899 m. į Rymą parvažiavo Indijų delegatas arcivyskūpas Mykolas Zalewski[60]. Apsigyvenęs Lenkiškoje kolegijoje[61], jis meiliai apsėjo su visais tos kolegijos studentais, o meiliausiai su lietuviais. Nors šnekėjo su jais lenkiškai, tai betgi pasisakė lietuvišką kalba mylįs ir poterių vakare visada lietuviškai kalbąs teip kaip no mažens įpratęs. Kad po vaka|| [*19*]cijų lietuviai keturissyk bandė vėl su juo pasimatyt prieš jam išvažiuojant, jis keturissyk atsakė neturįs laiko. Kad prieš pat išvažiavimą susirinko visa Kolegija atsisveikint su Arcivyskupu jisai, kalbėdamas į lenkus ir lietuvius draugia, užbaigė skaudžiu ir netikėtu pamokslu lietuviams, kad nesiskir-

[58] Širvinta (vok. Schirwindt) – miestelis prie Širvintos upės, tuometinės Vokietijos teritorijoje priešais Naumiestį (dabar Kudirkos Naumiestį).

[59] Zamoiskiai (Zamoyski) – lenkų didikų giminė. Tačiau šioje vietoje *Kronikos* autoriai suklydo, nes Kallenbachas 1901 m., persikėlęs į Varšuvą, tapo Krasinskių ordinarijos bibliotekos direktoriumi. Čia jis pasinaudodamas gausia archyvine medžiaga 1904 m. išleido dviejų tomų darbą apie poetą Zygmuntą Krasińskį: Józef Henryk Kallenbach, *Zygmunt Krasiński: Życie i twórczość lat młodych 1812–1838*, Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1904.

[60] Iš tikrųjų Wladysław Michał Zalecki (1852–1925) – arkivyskupas, botanikas, keliautojas ir rašytojas. Gimė Veliuonoje. Studijavo Varšuvoje ir Romoje. Nuo 1886 m. popiežiaus delegatas Rytų Indijoje, nuo 1916 m. Antiochijos patriarchas.

[61] Lenkų popiežiškoji kolegija Romoje. Kolegija savo veiklą pradėjo1866 m. Šioje kolegijoje gyveno ir lietuviai kunigai.

tų nuo lenkų. Kolegijos lietuviai tuomet neturėjo nejokių nesutikimų su savo draugais lekais ir ko gražiausiai gyveno. Kun. Balandis norėjo šį tą atsakyt Arcivyskupui, ale nutylėjo. Ateidamas į kolegiją Mgr Skirmuntas nuo Arcivyskupo Zalewski beveik neatsiskirdavo. Išdėtą čia daigtą liūdija kun. dr. Antanas Vogonis[62]. Jis buvo Lenkiškoj Kolegijoje Ryme nuo 1898 iki 1901 m., o dabar yra Friburge.

Trumpai prieš vasarines vakacijas 1900 m. Kriokavos universitetas „Wszechnica Jagiellońska“[63] šventė savo penkių šimtų metų sukaktuves. Friburgo universitetas siuntė nuo savęs delegatą prof. Kallenbachą ir jam įdavė ant pergamino surašytą pasveikinimą. Vienąsyk, kad Skaitynės susirinkimas nepasisekė, nes nepribuvo iki gana sanarių, studentas Paciorkiewicz[64] į vietą Skaitynės apsvarstymų padavė užmanymą nusiųst Kriokavos universitetui pasveikinimą nuo lenkiškos Friburgo Kolionijos. Jo užmanymą priėmė visi susyk. Pakilo klausymas kokioje kalboje rašyt tą pasveikinimą. Galutinai sutarė, kad jį parašytų lenkiškai ir lietuviškai. Ypatingai daugelis lenkų už tai balsavo, kad mūs kalba nebutų praleista, nors mes ant to visai neužsipuolėme. Buvusieji čia jau sumetė keliasdešimtis frankų už tai parašydino adresą abiejose kalbose ir išsiuntė Kriokavon. Povylas Griaužа, grįždamas namon per Kriokavą tą pasveikinimą abiejuose kalbose matė viešai išdėtą ir mums apie tai rašė.

|| [*20*] **Nesutikimai Rutoje**

Prie šešių Rutos uždėtojų sanarių pavasarį 1889 [1899] m. trumpai prieš vakacijas prisidėjo iš Lietuvos atvažiavęs kun. Jonas Norus. 16 spalių tų metų atvažiavo kun. Pranciškus Bernys, o keles dienas po tam atvyko kun. Jurgis Narbutas. Šituo du tapo priimti į Rutą 22 Spalių 1899 m. Trumpai po tam įstojo į draugystę kun. Jonas Kussenas[65], atvažiavęs čionai iš Insbrucko.

Terp šitų sanarių per visus 1899–1900 universitetiškus metus nebuvo gero sutikimo. Ginčai kilo už tris daiktus: už delegaciją į suvažiavi-

[62] Kun. dr. Antanas Vagonis – kunigo Antano Civinsko (1867–1913) slapyvardis studijuojant užsienyje. Studijavo 1898–1903 m. Romoje ir Fribūre. Romoje gavo teologijos daktaro laipsnį.

[63] Jogailaičių universitetas (*lenk.*).

[64] Mauricijus Mykolas Paciorkevičius (Paciorkiewicz, 1873–?) – studijavo Poznanėje, Krokuvoje, Paryžiuje, Fribūre.

[65] Žr. išn. Nr. 51.

mą „Związk'o młodzieży polskiej za granicą“[66], ką turėjo but per kalėdas 1899 m. Züriche, 2) už prisidėjimą Rūtos į „Susivienyjimą lietuviškos jaunuomenės užrubežyje“[67], 3) už korespondenciją į „Viltį“[68] po egzekvijų už dušią a.a. Petro Matulaičio mirusio ištrėmime šiaurinėje Rosijoj.

Ant susirinkimo 17 lapkričio Ruta buvo sutarus siųsti savo delegatą ant suvažiavimo minėto „Związk'o“. 5 gruodžio į delegatus išrinko kun. Daugirdą. 10 gruodžio tyčia padarė susirinkimą apsvarstyt instrukcijoms, ką Draugystė turėjo duot savo delegatui. Kun. Daugirdas ant tos dienos prirengė lenkiškai parašytą bylą, kurią jis ketino laikyt ant susivažiavimo. Montvidas, Norvidas, Norus ir Bernys buvo jau šnekėję namie, kad iš delegacijos naudos negal but, o pa[v]ojus bus tikrai. Jie jau gailinosi balsavę pirma už siuntimą delegato. Daugirdui perskaičius savo bylą ėmė ją kritikuoti. Iš to kilo ginčas terp Petrulio ir Bernio apie tai kas per nauda važiuot ant minėto susirinkimo delegatų įvairių lenkiškų draugysčių, prigulinčių prie Związek. || [*21*] Po ginčui pareikalavo balsuot ar verta važiuot į Zürich'ą ar ne. Trimis balsais prieš du perėjo, kad nevažiuoti. Viens atsisakė nuo balsavimo. Supykes Petrulis atsitrauke iš Rutos. Ant ateinančio susirinkimo perdėtinis atsinešė laišką, „Komitet Zjednoczonych Towarzystw Polskich“[69] užkviečia Rutą ant minėto susivažiavimo. Daugirda pakėlė, kad nusprendimas pereito susirinkimo netur verties nes įstatams permainyt reikia 2/3 balsų. Parejo antrąsyk balsuot. Petrulio jau nebuvo, taigi už nevažiavimą atsirado 4 balsą, o už važiavimą tik 2. Daugirda užtatai atsisakė nuo perdėtinių Rutos. Tai buvo 17 gruodžio 1899 m. Petrulis sugrįžo į Rutą 21 sausio 1900 m.

2. 17 lapkričio 1899 Petrulis pranešė susirinkimui, kad Kočanas[70], sanaris „Liet[uvių] jaun[uomenės] draug[ijos]“ Züriche, paduoda užmanyma apie susivienyjima lietuviškos jaunuomenės mokinančiosios užrubežyje į vieną draugystę „Susivienyjimas“ ant ko Ruta nuoširdžiai sutiko. Lygiai į mėnesį po tam 17 gruodžio, tulas Jonas Vileišis[71] rašė Rutai, kad jis veda visą darbą vienyjimosi lietuviškos jaunuomenės, ir kad mus draugystė skubintųsi, nes

[66] Lenkų jaunimo užsienyje sąjunga (*lenk.*).

[67] „Susivienijimas lietuviškos jaunuomenės užrubežyje“ – daugiau duomenų nerasta.

[68] *Viltis* – liberalios krypties savaitraštis, leistas JAV 1899–1900 m.

[69] Suvienytų lenkų draugijų komitetas (*lenk.*).

[70] Kočanas – daugiau duomenų nerasta.

[71] Jonas Vileišis (1872–1942) – advokatas, Petro Vileišio brolis. 1899 m. teisės žinias gilino Berlyno universitete, lankėsi Paryžiuje, Briuselyje.

jisai norįs ir turįs viską atbaigt iki vasario mėnesiui. Prie laiško buvo pridėtas surašas įstatų busiančio susivienyjemo. Bernys, kurs buvo turėjęs tą laišką pirma negu jį perskaitė ant susirinkimo, ėmė kritikuot įstatų projektus. Jis norėjo, kad katalikiškos draugystės turėtų gvaranciją, juog jų nuomonės negalės but užgaunamos Susivienyjimo, juog tų draugiščių sudedami pinigai neis ant propagandoss bledingų tikėjimui nuomonių. Pakilo ginčas vieni sakė, kad jau Ruta prisidėjo prie Susivienyjimo, kiti – kad tik principą tepagyrė. Atsakymą Vileišiui Ruta sustatė 7 sausio 1900 m. Iš protokolo 25 sausio matyt, kad Ruta gavo atsakyma nuo Vileišio. Susirinkimų tą metą buvo labai daug, jie tesdavos ilgai, o ginčydavosi sanariai, kad galvas imdavo skaudet. Susirinkimas matydams negalįs apsvarstyt visų Vileišio pajudintų dalykų išrinko komisiją: Narbutą, Petrulį ir Bernį. Komisija ėmė perkratiniet įstatus. Narbutas su Berniu teip reikalavo gvarancijos || [22] katalikiškoms draugystėms, juog nieks negalėjo abejot, kad juodu nuo savo nenusileis. Gvaranciją tą juodu teip suprato, kad susivienyjimas nesitaisytų knygų ir neišreikštų jokių nuomonių*. Petrulis pasakė kad Susivienyjimas jau yra ir veikia, kad tokiu budu anuodu komisijos sanariai negal su paduotais apsvarstyt paragrafais apseit kaip su projektais, ale kaip su esančiais ir su veikiančiais įstatais, kurių permainos galima norėt arba reikalaut. Tąsyk anuodu užtėmyjo, kad Ruta juos delegavo apsvarstyt tik projektas, kad tokių būdu visa komisija negal toliaus vest savo darbo neperžengdama sau duotos delegacijos. Petrulis tą pripažino. Teip komisija ir parašė raportą draugystei. Ant ekstraordinariško susirinkimo 28 sausio 1900 m. Ruta atsakė neprisidedant prie Susivienyjimo. Susivienyjimas pateko iki vasarai 1900 m. Pavasarį 1900 m. Dirvos[72] redaktorius kun. A. Milukas[73] atsiuntė Berniui pinigų, kad Friburgo lietuviai atlaikytų iškilmingas egzekvijas už a.a. Petrą Matulaitį, buvusį Varpo[74] sandarbininką, ištremtą už lietuvystę į Rosiją ir ištrėmime mirusį. Apie egzekvijas turėjo but parašyta korespondencija į Viltį. Egzekvijas atleikė Kolegijatoje, po tam lietuviai padarė da iškilminga susėjimą ant kurio Narbutas parskaitė bylą. Tos kalbos rankraštis yra terp šaltinių Kronikos įžangos.

* Prot. 19.

[72] *Dirva* – trimėnesinis katalikiškas žurnalas, leistas JAV nuo 1898 m. Redagavo kun. Antanas Milukas. 1903 m. *Dirva* buvo sujungta su Tilžėje leista *Žinyčia* ir pavadinta *Dirva-Žinynas*.

[73] Kun. Antanas Milukas (1871–1943) – aktyvus JAV lietuvių veikėjas. Fribūro universitete kanonų teisę studijavo 1901–1902 m.

[74] *Varpas* – literatūros, politikos ir mokslo mėnesinis laikraštis, leistas Tilžėje ir Ragainėje 1889–1906 m.

Ant susirinkimo 3 Birž[elio] 1900 m. Daugirda pareikalavo nu[o] Bernio, kad perskaitytų korespondenciją. Berniui užėjo šišas pasipriešint. Jis sakė neprivaląs nė vienam išduot iš savo darbų rokundos. Pakilo ginčas apie tai ar laiškas rašytas Berniui, ar Rutai, paskui ar egzekvijos buvo Bernio surengtos ar Rutos, ant galo ar kaltas Bernys, kad į savo privatišką darbą įtraukė Rutą jai to nesakydamas. Ant paskutinio klausymo sutarė balsuot. Du balsai kaltino Bernį, du jį teisino. Bernys pats ir dar viens sanaris nebalsavo.

Ateinantis susirinkimaas atmetė raštininko protokolą, nes buvęs po Bernio pusei parašytas ir į to vietą pavedė sustatyt kitą, Bernio priešininkui Pov. Griaužai. Bernys su Norum nusileido nenorėdami ilginti ginčą. || [*23*] Kaip suimi visus tuos ginčus į kruvą, tai rodos nebuvo už ką ginčytis. Ir tik dyvai darosi atsiminus, kad tą metą ant labai tankių ir ilgų susirinkimų tik riksmas tebudavo girdet. Priežastis to viso neteip ginčo dalykai buvo, kaip be galo didelis skirtumas terp pažiurų Petrulio ir Daugirdos iš vienos pusės, o Narbuto ir Bernio iš kitos. Tie dvi kraštinės partijos toli nevienaip suprato darbą tėvynei ant naudos, kunigo priligymus prie netikinčių žmonių ir nevienaip žiurėjo į mokslą. Skirtingumas apskritų pažvalgų turėjo apsireikšt ginčais apie mažmožius, kame reikėjo pritaikyt prie darbo priešingi platesniejie principai.

3. Naudingas darbas

Tuos ginčų metus Rutos knygynas gana žymiai užaugo. Prieš vakacijas pereitų metų, t. y. nuo gegužės iki liepos 1899 buvo išsirašyta jau keletas knygelių. Paskui rudeni 22 spalių „Daugirdas perdavė knygininkui apturėtas nuo Augustino Gerulio[75] knygas“*. Gerulio dovanotų knygų buvo žymus pundelis, terp jų svarbus veikalas kard. Mazella „De Deo creante“[76]. Ant 13 susirinkimo Daugirda pranešė, kad buvęs kitados Friburge jaunas lenkas Brzezińskis[77] nor Rutai atsiųst „nekuri skaitlių knygų“** Brzeziński'o dovanotų knygų yra, gal sakyt, labai daug o terp jų kiti tikrai svarbus vei-

[75] Augustinas Gerulis – kunigo Antano Staniukyno (1865–1918) slapyvardis studijuojant užsienyje. Studijavo 1898–1901 m. Fribūre, Romoje, Jeruzalėje ir gavo teologijos daktaro laipsnį.

* Prot. 19.

[76] Kard. Camillo Mazzella (1833–1900). Minimas veikalas – *De Deo Creante* (1876).

[77] Gal turimas galvoje Mieczysławas Brzezińskis (1858–1911) – gamtos mokslų populiarintojas. Jo veikalų išversta į lietuvių kalbą.

** Prot. 13.

kalai, pav. Bergo[78] „Pamiętniki pawstania 1863–1864 r.“ trįs tomai. Yra teipgi ir nekam vertų brošiurų. Nuo kun. Miluko iš Amerikos Ruta gavo šimtą egzempliorių, jo išleistų „Kristijono Duonelaičio Raštų“[79]. Pinįgais Ruta užmokėjo už A. Miluko „Lietuvišką Albumą“[80] ir užsiabonavo jo „Dirva“. Iš laikraščių tamet sutarę pasirupint Prūsuose išeinančius su gotiškoms literatoromis teipgi Amerikos „Garsą“[81] ir „Kataliką“[82] jei redakcijos apsiims atsiųsti už dyką. „Lietuva“ pareikalavo, kad „Rūta“ tik užsimokėtų už persiuntimą, šeip laikraštį davė dyka. Kunigaikštis Uchtońskii meiliai atsakė ant Rutos prašymo, paliep|| [*24*]dams siųst į Freiburgą savo „С.-Петербургские Ведомости“[83]. Tas laikraštis ateina ant Rutos vardo iki šiol uždyką, nors jo prenumerata užrubežyje kaštuoja 25 rubliai. „Varpas“ su „Ukininku“[84] da šeip teip ateidavo ale „Tėvynės Sargo“[85] niekaip negalėdavai sugriebti. Atsakantis redaktorius to laikraščio p. Lapinas[86] nesirupino apie jo praplitimą tiek kiek apie paskleidimą „Varpo“ ir „Ukininko“.

Užsibaigus bylai su prof. Kallenbachu, pasiliovus ginčams, Ruta beveik neteko ką daryt ant susirinkimo. Tąsyk jos sanariai susimislijo pasišnekėt apie Lietuvos reikalus. Tie pasišnekėjimai prasidėjo 11 Kovo 1900 m., kad ant susirinkimo Rutiečiai pasikalbėjo „Apie padėjimą lietuviškos inteligencijos ir apie redaktorius lietuviškų laikraščių Tilžėje“*. Ant to paties susirinkimo sutarta pasidalinti skaitymą laikraščių. Kiekvienas sanaris sau pasiskyrė kokį nors laikraštį apsiimdamas jį peržiurinėt su ypatinga atyda ir akyvesnius daiktus pranešt draugams. Tą sutarsį pradėjo pildyt 17

[78] Nikolajus Bergas (1824–1884) – rusų literatas, vertėjas, publicistas. Minima knyga rusų kalba išspausdinta 1873 m., o lenkų kalba Krokuvoje 1880 m. – *Pamiętniki o polskich spiskach i powstaniach 1831–1862*.

[79] *Kristijono Donelaiczio Rasztai*, Shenandoah, Pa: „Garso Amerikos Lietuvių“ spaustuvė, 1897, 136 p.

[80] *Lietuviškas Albumas* = *Lithuanian Album*, Shenandoah, Pa.: kasztais kun. A. M. Miluko, 1898.

[81] *Garsas Amerikos lietuvių* – katalikiškas laikraštis, leistas JAV 1894–1899 m.

[82] *Katalikas* – savaitinis katalikiškas laikraštis, leistas JAV 1899–1917 m.

[83] Esperis Uchtomskis (1861–1921) – rusų rašytojas, publicistas, *Sankt Peterburgskije vedomosti* redagavo nuo 1896 m.

[84] *Ūkininkas* – nepolitinis ūkininkams skirtas laikraštis, leistas Tilžėje 1890–1905 m.

[85] *Tėvynės sargas* – katalikiškas mėnesinis laikraštis, leistas Tilžėje 1896–1904 m.

[86] Jurgis Lapinas (1856–1932) – Mažosios Lietuvos politikos, visuomenės, kultūros veikėjas, *Tėvynės sargo* atsakomuoju redaktoriumi pasirašinėjo 1899–1901 m.

* Prot. 22.

Birž[elio] 1900 m. kad Narbutas papasakojo turis 2 ir 3[87] nn. „Tėvynės Sargo“* ją užlaikė ateinantį metą, o dabar net į įstatus įtraukta.

Atskaitų tą metą buvo neperdaug, ale nė nepermažai. Daugirda skaitė tą, ką buvo ketinęs kalbėt Züriche ant susivažiavimo lenkiškų draugysčių. Protokoluose neužtemyjau paminėtos atskaitos Povylo Griaužos. Ji buvo iš Lietuvos istorijos. 21 Sausio kun. Norus skaitė „Apie Dainas“, 3 Biržėlio Norvidas „Delko nesiplatina Gudijoj apšvieta terp žmonių“. Bernys skaitė dusyk: 12 Lapkričio 1899 „Kelios mislįs apie mūsų reikalus“ ir 1 Liepos 1900 „Lietuviai statykim Muravjovui paminklą!“ Pirmam buvo išdėta keletas mislių apie Lietuvos tautišką politiką. Jos beveik visos nepatiko Daugirdui ir Petruliui su Griauža. Antram Bernys ragina rinkti iš žmonių užsilikusias iki šiol žinias apie Lenkmetį ir mokina kaip reikia jos rinkti. Tas raštas atspaustas „Žinyčioje“[88]. Svarbiausias iš straipsnių tąmet Rutoje perskaitytu yra be abejonės || [*25*] Narbuto atskaita „Keli žodžiai į mūs kunigėlius“[89], skaityta per du susirinkimu 11 ir 25 vasario 1900 m. Tam rašte Kun. Narbutas išdeda, kodel mus kunigai tur gelbėt Lietuvos katalikystę su lietuviška kalba. Jis išdeda, kad tik su lietuviška kalba ir lietuviškais raštais tegali pas mus kovot prieš slėgančią mus pravoslaviją ir įlendančia i mūs tėvynės bedievystę. Šitą Narbuto raštą persirašę keli klierikai Kauno seminarijos paskleido po Žemaičių vyskupystę. Senosios lenkystės prisilaikantiejie kunigai šaukė, kad tas raštas tai ugnis, tai jų neprietelius. Lietuviai gyvenusiejie konvikte „Albertinum“ susimislyjo išleisti Friburge hektografuotą laikraštį vardu „Voras“[90]. Tris lietuviai gyveno Albertine ir tris numeriai „Voro“ teišėjo, kožnas iš kitos redakcijos. Hektografą nupirko kun. Rauda. Perejus eilei „Vorą“ redaguoti Canisianum'e laikraštis pasiliovė išėjęs, nes čionykščiai lietuviai kunigai nenorėjo užsijimti ant savęs teip didelės sunkenybės. Viens „Voro“ straipsnis „Kas tai civilizacija“ patilpo vėliaus į 2

[87] Originale neaiškiai *3* ar *8*.

* Prot. 26.

[88] Plg. [Pranciškus Būčys] Studentas, „Lietuviai, statykim Muravjovui paminklą“, in: *Žinyčia*, Tilžė, 1901, Nr. 3, p. 63–68.

[89] [Jurgis Matulaitis] Jurgis, „Keli žodžiai mūsų kunigėliams“, in: *Dirva-Žinynas*, Shenandoah, Pa, 1903, Nr. 4, p. 43–69; perspausdinta: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, Vilnius, 2003, t. 23, p. 512–532. Kun. Vaclovas Aliulis MIC nurodo, kad šį darbą Matulaitis parašė 1897 m.; žr. Vaclovas Aliulis, „Palaimintojo Jurgio Matulaičio veiklos lietuvių visuomenėje istorinis fonas“, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, Vilnius, 2003, t. 23, p. 501.

[90] Daugiau duomenų apie šį leidinį nerasta.

Nr. Žinyčios[91]. Viens „Voro“ egzempliorius yra „Rūtos“ archyve tam tikroj kopertoje.

1900–1901

1. Ruta ir lenkai

Pereituose 1899–1900 moksliškuose metuose išvažiavo iš Friburgo keturi Rutos sanariai: Montvida, Petrulis, Daugirda ir Griauža. Iš pradžių universitetiškų metų prie jos prisirašė šviežiai iš Žemaitijos atvažiavęs kitas kun. Griauža, paskui tam sugrįžus namon atvažiavo kun. Adolfas Paliulis[92]. Kunigas Kussenas vel sugrįžo į Draugystę. Apie Kaledas atvyko iš Amerikos kun. Vaclavas Matulaitis[93] ale tas prieš Velikas išvažiavo.

1. Visi Rūtos sanariai ir šįmetą prigulėjo į Skaitynę. Ta drau|| [*26*]gystė samdo kambarį viešbutyje Hötel Suisse iš jo naudojosi 10 mėnesių ir moka 300 frankų už tai. Sanario mokestis 1½ franko už mėnesį tai pareina į metus 18 frankų, nes už vakacijas ir reikia mokėt. Lietuviai į Skaitynę neina, nes tenai jie jaučiasi kaip svetur. Užsiėmę visi savo moksliškais darbais iš Skaitynės knygų nesinaudoja, susirinkimus jiems daryt ir daug parankiaus Canisianume, kur jų dauguma gyvena. Tokiu būdu tie 18 frankų nuo kiekvieno į metus mokasi tik del vienybės su lenkais, kad mums nuo jų atsiskyrus nimtų sakyt būk mes separatistai.

Prigulėjom teipgi tą metą visi prie „Bratnia pomoc“. Daugiaus vargų kas iš mus mokėjo į ją kaip ½ franko į mėnesį. Kitąsyk iš „Brat[nia] Pom[oc]“ buvo naudojęsi Petrulis ir Griauža.

2) Asztunta gruodžio 1900 lenkiszka draugystė Unia atrasze Rutai: „Towarzystwo Unia“ ma Zaszczyt prosić Szanownych Panów na obchód rocznicy powstania Listopadowego, odbyć się mający w niedziellę dnia 16 b. m. o godzinie 5 po południu w sali hotelu „Fauçon“ na I piętrze. Po obchozie wspólna kolacija składkowa. Za komitet. Stachurski. Fryburg dn. 8 gr. 1900“[94].

[91] [Pranciškus Būčys] P. B., „Kas tai yra civilizacija?“, in: *Žinyčia*, Tilžė, 1900, Nr. 2, p. 1–5.

[92] Kun. Adolfas Paliulis – kunigo Adolfo Sabaliausko (1873–1950) slapyvardis Fribūro universitete.

[93] Kun. Vaclovas Matulaitis (1870–1938) – mokėsi Seinų kunigų seminarijoje ir už dalyvavimą slaptoje lietuviškoje veikloje turėjo bėgti į JAV. Ten įšventintas kunigu.

[94] Draugija „Unija“ turi garbės pakviesti gerbiamus ponus į Lapkričio sukilimo [1830–1831 m. sukilimo] paminėjimo šventę, kuri įvyks šio mėnesio 16 d., sekmadienį, penktą va-

13 gruodžio Ruta susirinko apsvarstyt tą dalyką, ar eit ar neit. Sunku lenkams išaiszkint, kad mums prisidėjimai prie tokių szvenčių pavojingi, o neprisidejus prie ju, tai tuo sakytų, kad mes niekiname jų mylimiausę praeitį ir susidedam su maskoliais. Delto emem drąsintis, kad netoks didelis poojus ne ka, nueit prisidet ir paklausyt, ka ten sznekės. || [*27*] Emem ir nuejome beveik visi. Keletas pasiliko ir ant vakarienes. Kad iszkylmes komiteto prezidentas atsistoję̨s pasveikino visas draugystes pribuvusias ant iszkylmes, kad paminėjo su dekavone ir „Rutą“, mus perdetinis laikui atejus atsistojo ir pasake gražią kalbą apie Lietuvių prilyginima prie Lenkų apie jų darbus del žmonių. Iš visų kalbų, ką tą vakarą ant to susirinkimo buvo, laike Narbuto už geriausią. Lenkai ir visi labai ilgai ir smarkiai plojo. (Gerai taipgi kalbėjo ir jaunas kunigaikštis Adomas Woroniecki[95], Frib. univ. studentas, katalikas). Narbutas kalbėjo lenkiškai. O ta kalbą jis gerai moka, nes buvo Kelčių seminarijoje[96], o paskui kaip ją Gurko[97] uždare da du metu išbuvo Varšavoje, iš ten patekęs į Peterburgo dvasiškąją Akademiją daugiausiai turedavo darbo su lenkais. Jie butų labai norėję laikyt už savajį. Kiek atsimindamas Narbutas ateinanczią vasarą tą savo kalbėjimą surašė lietuviškai.

Štai kaip jis raszo: „Tai dekui pirmsedžiui, tariau, už meilius žodžius, kureis mus pasveikino; – o dar daugiaus dekui, ka užgyne aną neteisų paskalą, buk lietuviai no lenkų skiriąs. Liudna tai mums ir širdį spaudžia! Nežynau ne iš kur, ne kaip, – bet terp brolių lenkų kaskart vis labjau sklysta gandas, buk lietuvei nuo lenku traukes ir skiriąs, buk su maskolium iš vien eina || [*28*] ir Dievs tebežyno dar ką!.. Taigi sziandien dar kartą noriu užgintie, kad ano menamojo skyrimosi kaip nebuvo, teip nebner ir negal butie! Taigi sakau, kad ner jokio skyrimosi Lietuvių no Lenkų. Jei kas yra terp musų pikto, – tai greičiau sakyčiau, kad stoka savitarpinio susipratimo, lyg kokia tamsa, lik stoka aiškaus išdejimo bendrų reikalų. – O ginčų? Tai jų nera terp lenkų tautos ir lietuvių. Tie ginčai ir barniai (o kaip nesuprantan-

landą po pietų viešbučio „Fauçon“ salėje, antrame aukšte. Po paminėjimo bendra sudėtinė vakarienė. Už komitetą [pasirašo] – Stachurskis. Fribūras, 1900 m. gruodžio 8 d. (*lenk.*).

[95] Adam Woroniecki (1878–1949) – vienuolis dominikonas. Fribūro universitete iš pradžių studijavo gantos mokslus ir 1902 m. gavo licenciato laipsnį. Toliau studijavo teologiją ir 1905 m. gavo teologijos licenciato laipsnį. Po to įstojo į Liublino kunigų seminariją, buvo įšventintas kunigu, Fribūro universitete apgynė teologijos daktaro laipsnį. 1911 m. įstojo į dominikonų ordiną Italijoje ir gavo Jaceko vardą.

[96] Kelcų seminarija uždaryta 1893 m. Jurgis Matulaitis mokėsi antrame kurse ir tęsti mokslų buvo perkeltas į Varšuvą.

[97] Josifas Gurko (1828–1901) – generolas, Valstybės Tarybos narys, Varšuvos generalgubernatorius 1883–1894 m.

tiejie dalyko vadina skyrimasis ir dalinimasis), jei koki yra, tai dar jie ikšiol neperženge Lietuvos rybų. Tie barniai ir ginčai kelias pačioj Lietuvoj: ir vien tik joje: terp teip sakomų lenkų ir lietuvių; – o geriaus sakant tik terp pačių lietuvių: – terp vieno tautos luomo ir terp kito; aš sakyčiau terp jaunujų ir senujų. Iš vienos puses terp dvarponių ir šlektos, terp senesniujų kunigų terp raštininkų ir maždaug kas seniau juodą nešiojo žiponą, – ir iš kitos puses terp iš miego pakylusio ukininko, jaunesniujų kunigų ir inteligentų. Taigi kaip matot čia barnis teber. Ir tas pato jau dekui Dievui kaskart mažinasi. Vis daugin auga jaunų vyrų kuopa, ka savo tautą myli; ir jei kas blogo buvo nori taisitie; o ypač anuos barnius naikytume. || [*29*] Ir jų darbas nelieka be vaisių. – Mieli Brolei! Argi galit už piktą laikytie mums jauniems kunigams, kad mes šendien stengiames po penkių šimtų metų parupyti savo žmonems jų prigimtoje kalboje katekizmą; ar galit kaltit mus inteligentus, kad norime apšviest tą artoją, kurio prakaitu ir darbu mokslą išejome; ar tai nuodeme, kad mes ruošemes apie labą tų žmonių, iš kurių mes kilę; kad jiems vargą vargti padedam, kad į juos jujų ir mus prigimta kalba prakalbame?.. Argi galit tą parodyti atskalunystę, skirimusi, šalinimusi no lenkų? Brolei! Tik jus mylit tą pilką sermegą, ka mus maitina; tik jus žinot, ką mes jei kalti – ten mus syla ir stiprybe. – Argi tai galimas daigtas net ir kalbeti apie kokį nors skyrimąsį! Skyrimas negalimas! Aplinkybes mus į kruvą suvede, liuosas noras suvienijo, istoria surišo, o šimtai metu į vien sujunge; o bedos vargai su geležies pančiais mus surakino ir sukale. Eik! Kas stengiasi juos sulaužit? – Mus tevai išvien už liuosybę galvas gulde, išvien kraują liejo. Eik! Kad nori! Surink po Lietuvą ir Lenkų žemę kaip plati tuos kaulus, ka no amžiu ilsis! – ir išskirstik juosius. Eik! Surink po lašą ta kraują, ka mus senei prosenei iš vien už savo tevyne upeliais liejo! ir išskirstik jįjį: čia tai tavo Lenke, o čia tai tavo Lietuvi. – O tada galėsi atskirt || [*30*] Lietuvius no Lenkų! Tada perskirsi abi tauti! Per amžius gereme mes, Brolelei iš vienos taures saldumus ir čiamiarius ir negaliu ne gerti, – Taigi ir gerkim. Tegyvuoja vienybe: (Ne tai kad aš bučiau teip žodis į žodį pasakęs: bet myslių begis tas pats. Čia tik ant greito sumečiau ką atsimi[n]damas. Jurgis Narbutas. 20/X 1901 Friburge Šveicarijoje)“.

3) Trumpai po Krokosmečio iškylmei atejo pas Narbutą vienas iš lenkų studentų Unijos sanaris Bruno Zdanowski's. Jis šnekėjo su mus prezidentu apie priliginimą lietuvių prie lenkų, klausinėjo apie tai, ka lietuveškoji tautiškoji partija dirba, ko geidžia, kaip organizuojasi. Narbutas pasake, kad mes nesiorganizuojam bent iki šiol. Zdanowski's išpasakojo, kaip tai negerai, kad mus tautiškoji partija netur savo reprezentanto užrubežije,

su kuriuo kitos partijos galetu susišneket ir susižinot. Apie savo šneką su Zdanowski'u Narbutas papasakojo draugams ant susirinkimo 10 Sausio 1901 m. Po tam Zdanowski's da karts no karto ateidavo pasišneket su Narbutu ir pasisake, kad yra viena lenkiška partija apimanti visą tautą, stipriai suorganizuota su rimtai išdirbtu programu, kad vadai tos partijos rimti vyrai ir daug savo amžyje pergyvene, o ne jaunikaičiai; || [*31*] kad jis pats esąs žemiausio laipsnio jerarkijoje tos partijos.

Vasarą 1901 m. Narbutas gyveno Friburge, o Bernys buvo išvažiavęs į Orsonneus, netoli miestelio Romont tam pačiam kantone. Zdanowski's pranešė Narbutui, kad vidurvasarije minetos lenkiškos partijos viriausybe, nors ne visi, tai nors keletas sanarių atvažiuos į Šveicariją, ir kad Lietuvei galetų susipažyti su tais rimtais vyrais. Narbutas žinodamas Bernio projektus pasake Zdanowski'ui, kad Berniui butu geriaus ir naudingiaus susipažint su lenku vadais, kad ir lenkams daugiaus naudos susipažint su Berniu negu su juo (Narbutu). Bernys gavo ape tą laišką no Narbuto, ale jis da isz viso dalyko beveik nieko nesuprato. Rasi ne Narbutui Zdanowski's ne ką daug buvo pasakęs. Užtemyjome ir Zd[anowski], tą pats kelisyk aiškiai pasake, kad jis negal visų paslapčių savo partijos atidengt; ir atsidengdavo jos tik labai pamaželi. Penktą diena Rugpjučio apyvakariais Bernys gauna telegramą iš Rappersvil, kad atvažiuotų, svarbus esąs dalikas, paduotas ir viešbučio vardas, o parašas neaiškus. Ant rytojaus Bernys sedo ant greitosios mašinos Romont'e ir po piet buvo Rappersvil'yje. Tenai viešbutyje Schwahnen rado kelis nepažįstamus lenkus. Tie pasake, kad ir Zdanowski's esąs, tik || [*32*] išejąs tuom žygių. Zdanowski's Bernį pamatęs su kunigiškais rubais nežynojo ką daryt. Bande ješkot trumpų drabužių jį perrengt. Berniui tas nepatiko. Zdanowski's sake, kad rusiškos policijos čia ne truksta. Bernys pasisakė jos nesibijąs. Ta diena buvo sesija vyriausybes Rappersvil'o muzejaus. Zdanowski's nusivede Bernį į Muzejų ir ten juodu lauke, kol pasibaigs sesija, ale ji nesibaige iki vakarui, o pasibaigus visi buvo labai pailsę. Bernys apseme lauktie iki rytojaus. Vakare Bernys šnekėjo su Zdanowski'u vis apie tautiška darba, abudu peike socijalistus ir neišmanymą tų tautiečių, ka nor prisidetie prie revoliucijoniškų rusiškų partijų. Zdanowski's šnekejo Berniui, kad čia yra rimtų vyrų, ką prigul prie vyriausybes lenkiškos tautiškai demokratiškos partijos, ir kad Bernys sujais pasimatys, kad jis Zdanowski's nebusiąs prileistas tą syk į draugystę. – Visi kambariai viešbučio buvo užimti, tai Bernys pernakvojo vienam kambaryje su Zdanowski'u. Ant rytojaus ant aštuntos į tą patį viešbutį (Schwahnen) susirinko šeši ar penki vyrai lenkai. Iš jų buvo du žili seniai, du viduri-

nio amžiaus žmones, o vienas jaunesnis, kokia 30–33 metų. Pravardes Berniui || [*33*] pasisakė tik Goštowt[98] iš Paryžiaus ir Zygmunt Balicki[99] iš Krokuvos.

Susisedus visiems Balicki's pradejo šneket, dėkavodamas Berniui už ką atvažiavo, kad lenkai nori pasipažytie su lietuviais ir žynot kaip lietuvei myslija prilygt lenkams. Bernys pasake, kad lietuviai dirbantiejie savo tautai ner susiorganizavę, kad tokiu būdu jis neturįs nejokios delegacijos šneket vardan lietuvių, ne vardan tos partijos, kurios nuomonių jis laikosi. Jis sakesi galįs šneketie kaip vienas iš partijos, ale ne no partijos vardo. Užklaustas apie prilygimus lietuvių su maskoliais Bernys atsake, kad niekada jisai ir jo partija neprisidesią prie rusiškų revoliucijoniškų partijų, kad Lietuvos nenor Rossijos vyriausybei atiduot iš valios tą, ko brutališkoji syla negal iš veržt, t. yra pripažynimo juos Rossijos valdžia ant Lietuvos yra legališka. Jis pasake teipgi, kad svietiški studentai lietuviai Maskvos ir Peterburgo universitetų sueina į pažintį su Rossijos revoliucijonistais ir norį Lietuvą įkinkint į aną plėškę, ale kad Bernio partija to nepagiriant. Klause kaip lietuviai apsieina su lenkais. Bernys pasake, kad iki šiol lietuviai tėvinainiai išsidirbo sau tulą trumpą sakynį, į kurį suima savo politiką su lenkais, „My mówismy, kalbėjo || [34] Bernys, Polska Litwa to jest jedno państwo, ale dwa narody"[100]. O kad klause, kaip lietuviams lenkai ar mielesni už pašalietes tautas, ar teip tolymi kaip jos, Bernys atsake: „o tyle więcej kochamy Polaków od wszystkich innych narodów, o ile pięćsetletni okres wspólnej naszej historyj jest nam miłym..."[101] Idant lenkai nemyslitų, buk lietuviai nekenčia tų 500 metų, Bernys sake maždaug šitaip: „Mes mylim savo praeitį delto, kad ji mus. Jije yra garbingu ir liudnų[102] atsitikymų, ale abeji mumis miela". Neatsimenu gerai, ale man rodos, da pridejo, kad lenkams esam dekingi už gautą civilizaciją. Mus kalba apnyko, ale tai buvo pasekeme susidurimo augštesnes civilizacijos su mažesnia. Yra tokiu iš mus, ka nesuprasdami istoriją kaltina lenkus už sulenkavimą Lietuvos, ale mes to

[98] Matyt, turimas galvoje Wacławas Gasztowttas (1844–1920) – nacionalistinių pažiūrų lenkų emigracijos Prancūzijoje veikėjas, publicistas, mokytojas, dalyvavęs emigrantų organizacijų veikloje, redagavęs *Bulletin Polonais*.

[99] Zygmuntas Balickis (1858–1916) – politikos veikėjas, publicistas, sociologas, vienas iš lenkų tautinės demokratijos judėjimo vadovų ir lenkų nacionalizmo doktrinos kūrėjų.

[100] Mes sakome, kad Lenkija ir Lietuva yra viena valstybė, bet dvi tautos (*lenk.*)

[101] Tiek daugiau mylim lenkus už visas kitas tautas, kiek mums yra mielas penkių šimtmečių mūsų bendros istorijos laikotarpis (*lenk*).

[102] Parašyta vietoj nubraukto žodžio *klaidingu*.

nedarome. Klause toliaus, kaip mes myslijam apseiti su rubežinemis parapijomis dvilinkos kalbos: lenkiškos ir lietuviškos. Atsakė: „Kur yra nors 1/3 dalis lenkų tenai panedeliuje apsimam sakyti lenkiškus pamokslus. O tose vietose, kur kytasyk kalbeta lietuviškai dabar gi kalba lenkiškai? – Atsakė, kad mes || [*35*] norim sulaikyt, kad nepražūtų tas ką turim, ale neketinam plėst mus etnografiškų rubežių. Mes norim juos užlaikyt“. Tąsyk vienas lenkas, ką sedėjo po dešinei Balickio trumpais ale reiškiančiais žodžiais tare: „Žinai, tamista, mes negalim trauktis atbuli nuo to ką įgijom. Klause ar mes ketinam versti į lietuvius tuos lenkus, ka gyvena Lietuvoj, atsake, kad ne; klause apie dvarponius ka teber lietuviais o lenkiškai tešneka ir tik į lenkų kultūrą težiūri“. Bernys atsakė, kad mums nerupi kuo jie vadinasi; jei-gu juose jau nieko lietuviško nėra, su jais teip apsieinam kaip su lenkais. Mums rupi žmones ir tautą pakelt, jų protą apšviest, ypatingai jų dvasiškąją pusę sustiprint. Mes teipgi kiek galėdami rupinames ir ekonomiškus vargus pamažinti. Mes negalim rankas susideję žiuret į verkenčius brolius ir klausyt jų vaitojimo. Klause kaip mes myslijam apseit su Prusų lietuviais. Atsake, kad Prusų lietuvių mes neužkabiname. Su jais mums sunku susiprasti, nes jie protestonai; o mus kova didžioje dalyje už tikėjimą; mus partijos sanariai kunigai. Juos daug skyria ir istorija no mus, j[i]e smarkiai ir greitai germanizuojasi. Žinoma mums miela matyt ju tautiška sukylima ale to beveik nėra. || [*36*] Prusai gedisi šneket lietuviškai, kad ir mokedami. Lenkai šnekėjo Berniui, kad lietuviai turedami mažesnę kulturą už lenkišką ir neteip turtingą literaturą, tuose daigtuose, kur savosios nepritenka, kreiptusi prie lenkiškos veikiaus, o ne prie kokios kitos, [neįskaitomas žodis] ne prie vokiškos arba rusiškos. Pareikus verst iš svetimų kalbų szį tą, verstu iš lenkiškos, o ne iš kitos. Berniui tas klausimas buvo mažiaus daugiaus netiketas. Jis atsake, kad didesnis prisirišimas prie lenkiškos kulturos negu prie kitų išeina iš pirma pastatyto principo, kad lietuvei myli lenkus labiaus už kitus, nes su jais 500 metus drauge gyveno. Ale myslis ipuole Berniui į širdį, ką tai reiškia lenkų reikalavimas, kad lietuviai tyčia laikitusi po dvasiška versme lenkiškos kulturos.

Bernys savo šnekos su lenkais ir visų punktų neužsirasze tuosyk, o jo atmintis ir protas buvo pailsę nuo examinų, nuo keliones ir nuo nemiegojimo paskutinę naktį. Šičia surašyta yra jo šneka teip, kaip jis ja atsimine į tris menesius po tam, rašydamas kronikai įžangą.

Sugrįžęs iš Rappersvil'o Bernys vėl gyveno Orsonneus'e. Zdanowskis jau rašė kelis labai || [*37*] meilius laiškus. Vienam laiške užmane, ar nebūt gerai, kad Bernys parašytų ką nors apie lietuvius į lenkiškus laikraščius.

Bernys atsake no kelių metų apie tą myslijas, ale da nesąs pasirengęs ir atidedąs tą daliką ant veliaus.

Kad Bernys atvykdavo į Freiburgą ant kokios valandos, šis jau tuojaus parašydavo laiškelį arba szeip kokio turinio, arba prašydamas atsilankyti. Ant galo praneše turįs labai svarbų daliką apšnekėtie. Bernys prasze palaukt, kol palikęs Osronneus'ą ant kelių dienų apsibus Freiburge. Narbutas buvo patyręs no sanario „partij demokratycznej“[103] kad ji turint[i] teipgi savo policiją ir sužinant[i] apie savo sanarius arba apie tuos su kuriais ji susideda, kas ką daro.

Ant galo Bernys atsisveikinęs su Orsanneus'u atvyko į Friburgą[104]; susitarė su Zdanowski'u dusyk pasišneket. Iš pradžiu viens Bernys nuėjo pas Zdanowskį 4 lapkričio 1901 po piet. Tenai jis patyre, kad vyriausybe „Ligi Narodowej“[105] „pavedant Zdanowskiui įleist Bernį į tulas paslaptis. Kelias smulkias paslaptis Zdanowski's ir pasake Berniui. Je čia ner parašyta. – Vardan „Ligi Narodowej“ Z[danowski] žadėjo Berniui I) pripažintie lietuvių kulturališką skirtumą su savo civilizacija, sava kalba || [*38*] ir literatura. 2º Medegišką ir morališką pagelbą. 3º Patyrimo išdirbtą organizaciją. Lygos delegatas gana daug kalbėjo ir iszrodinėjo, kaip organizacija praktiška ir kiek patyrimo ir apsirikimų reikėjo kol išsidirbo. No lietuvių-gi lenkai reikalauja Iº Suorganizuoti visas lietuviškas sylas ir tai ne tik rusiškos Lietuvos bet ir Prusų. Ypatingą ženklą padejo, kad ir Prusus neapleistie. 2º) Ta organizacija turi apimti visus: katalikus ir nekatalikus lietuvius. 3º) Kad lietuviai apsiimtų ant savęs įtekmą lenkiškos civilizacijos. Čia Bernys eme sakyt, ka lenkai myslija šnekėdami ape savo civilizatorišką įtekmę ant lietuvių. Mes, sakė jisai, negalim išsižadėti vokiškos kalbos, nes tas žinia, kad šiandien beveik nejokio mokslo šaka negali but tikru mokintu nemokėdamas vokiškai arba prancuziškai. Tiek galim ir apsiimam, kad neturedami savo illustruotų laikraščių išsirašinesim veikiaus lenkiškus negu vokiškus. Ale turim pavelyt išsirašyt ir vokiškus tiems, ką mokinasi vokiškos kalbos, del savo mokslišku ar szeip kokiu reikalų. Reikiant turet ant stalo || [*39*] albumų, o negaledami laikit lietuviškų, mes imsim veikiaus tokius lenkų išdavymus, o ne vokiškus, amžin dien ne rusiškus. Bernys iš visų pereitų šnekų ir iš savo pažinties su lenkais numane, kad jiems pirmiausei rūpi iš-

[103] Demokratinės partijos (*lenk.*).

[104] Du žodžiai įterpti virš eilutės.

[105] „Liga Narodowa“ – slapta politinė organizacija, įsikūrusi 1893 m., suskilus „Lenkijos lygai“ („Liga Polska“). Pagrindinis jos uždavinys – vadovauti ir kordinuoti tautinės demokratijos judėjimui visose lenkų žemėse, t. y. užimtose Rusijos, Austrijos ir Prūsijos.

kovojimas lenku politiškos nepriegulmes, o civilizatoriškas darbas, nors jie dabar tik juo teužsiima, yra tik yrankiu nepriegulmei atgriebt. Teip ir pasake Bernys Ligos delegatui, kad mes ant to kitaip žiurime. Nepripažindami to maskoliaus, ka jie no mus išverže, mes betgi nekovojame už nepriegulmę. Lygos delegatas pasakojo, kad lenkuose tas noras nepriegulmes labai populiariškas ir labai uždegąs žmones. Bernys sake, kad lietuviškoji partija prastotu populiariškumo įsidedama tą postulatą į savo programą. Bernys išsitare, kad jis niekada nesityki, jog jo partijos sanarei, kiek jis juos pažistas tą ideją nepriegulmes persiimtu. Tąsyk lenkas užklause jo stačiai, ar jis ją pripažistas. Bernys nenoredamas, ale stačiai atsake, kad ne. Jis sake tikįs, jog tauta gal augštai civilizatoriškai kilti ir prigulėdama prie kitos viešpatystes, kad kas kita tauta, || [40] o kas kita viešpatyste. Ape tą juodu da gana ilgai šnekėjo. Ant galo Lygos delegatas sake, kad Bernys apie tai galįs pasišneket Krokavoje su viešu partijos reprezentantu Zygmuntu Balickiu. Tas turėsiąs daugiaus išmanymo ir delegacijos apie tai kalbėtis. Lyga nebuvo pavedus savo delegatui Friburgiečiui apie tai šneket. Atsiskyrdamas Bernys su delegatu sutare sueise rytoj Canisianume vienam kaambarije kur busias ir Narbutas. – Bernys papasakojo trumpai savo šneka Narbutui. Tam išrodė, kad visai prigimtas daigtas tautai trokšti nepriegulmes, kad mes galime apsimtie ir ant to pamatinio lenku reikalavymo: ieškoti politiškos nepriegulmes Lenkams ir Lietuvai kruvoje. Bernys stengesi apgintie savo nuomonę. Tai buvo rytmetije 5 lapkričio.

Ant 8 ½ dieną atėjo į Canisianą Lygos delegatas. Bernys su Narbutu su juomi užsidarę perbuvo lygiai iki pietu. Delegatas perskaite atsišaukymą centrališko komiteto „Ligi Narodowej“. Jis teipgi išdejo josios organizaciją, žinoma, nesakydamas vardų, ale išrodidamas, || [*41*] kad ji apima visas tris skiltis padalintas Lenkų žemes ir visus tautos luomus. Ypatingų ženklų dejo ant organizacijų mokinančiosi jaunuomenes. Po tam perskaite „Program Stronictwa Demokratyczno-Narodowego w Zaborze Rosijiskim“[106], atspaustą laikraštyje „Przegląd[107] Wszechpolski“[108] 1897 metų vienuoliktam

[106] „Strannictwo demokratyczno-narodowe“ – tautinių siekių politinė partija (1897–1919), įkurta „Tautinės lygos“ („Ligi narodowej“). 1897 m. partija nelegaliai įsikūrė Rusijoje, 1905 m. įsisteigė Austrijoje (veikė legaliai) ir nuo 1904 m. nelegaliai, o nuo 1909 m. legaliai veikė Prūsijoje. Visi trys padaliniai tarpusavyje organizaciškai vienas nuo kito nepriklausė.

[107] Toliau nubrauktas žodis *powszechny*.

[108] *Przegląd Wszechpolski* – iš pradžių dvisavaitinis, vėliau mėnraštis, leistas „Tautinės lygos“. Nuo 1895 m. nelegaliai spausdintas Lvove, 1901–1905 m. Krokuvoje. Platintas Lenkijos Karalystėje, Lietuvoje ir Ukrainoje.

numerije nuo 241 pusl. iki 247. Po pusantros valandos skaitimą pertrauke. Visus darbus šeip „Stronictwa Demokratyczno-Narodowego“ minėti du lietuviai pagyre ir sakę Lietuvoje darą tą patį. Kas link pamatinio principo reikalavymo nepriegulmes, juodu sake nepeikę, kad kiti tą daritų, ne nekovoję prieš tai, ale pats darit negalį. Delegatas prisispiręs norėjo juodu pertikrintie, kad jos programa nesą nieko prieš katalikystę, ką prigul prie tos partijos net esą kunigų ir tai gerų kunigų. Narbutas su Berniu prasze palikt perskaitytą atsišaukymą ir programą, sakesi turi gerai apie jį pamyslit ir tik paskui duosia savo atsakymą.

Septintą lapkričio buvo Rutos susirinkymas. An[t] jo Bernys trumpai papasakojo viską, kas buvo atsitikę išdejo programą minetos || [*42*] partijos ir savo nuomonę apie jį. Kalbedamas apie tą programą jis vietomis iš po šį tą paskaite. Visi Rutos sanariai vienu balsu ir be abejones pripažino, kad lietuviai ne myslite nemyslija reikalaut nepriegulmes.

Ma rodos neprošali bus paraszyt tas vietas iš lenkiškų demokratų programo, del kurių sutikimas terp jų ir Rutos sanarių neįvyko: „Sprowadzanie patryotyzmu jedynie do obrony przed wynarodowieniem przed wyzuciem z tego czego nam dotychczas nie wydał to uważamy za kierunek szkodliwy, za karygodne obniżanie aspiracyi narodowych, za abdykacyę z tego nam się należy to mamy* w swym ustroju narodowym niespożytą siłę. Naród, który nie chce zdobyź, nic nowego w przyszłości stworzyć, który żadnych pożądań niema ale redukuje swoje aspiracye do zachowania tego co posiada, musi się kurczyć i w końcu zginąć. Dla tego to walkę z wyższemi aspiracyami narodowemi uważamy za działanie świadome lub nie świadome, na zgubę narodu i ludzi ją prowadzących, jako wrogów przyszłości narodowej traktować musimy. Istotnie narodewe stanowisko musi polegać na dążeniu || [43] do tego, ażeby samoistny nasz dorobek cywilizacyjno-narodowy jak najbardziej powiększyć, indiwidualności naszej kulturalnej jak największą treść nadać i siłom narodowym jak najszersze pole działalności otworzyć“[109]. Daug tame teisingų sakynių, jeigu juos imsi pavieniui, ale

* Čia prasideda pusl. 243.

[109] Patriotizmo palaikymą tik dėl apgynimo prieš nutautinimą, prieš netekimą to, kas mums iki šiol nepavyko, laikome žalinga kryptimi, bausmės vertu tautinių aspiracijų pažeminimu, už atsižadėjimą nuo to, kas priklauso, savo tautinėje sistemoje turime neišsenkamą jėgą. Tauta, kuri nenori laimėti, nieko naujo ateityje sukurti, kuri jokių troškimų neturi, tačiau apsiriboja savo siekiais išsaugoti tai, ką turi, privalo susigūžti ir galiausiai pražūti. Dėl to tad kovą su aukščiausiomis tautos aspiracijomis laikome sąmoninga ar nesąmoninga tautos pražūčiai, ir ją vedančius žmones kaip tautinės ateities priešus turime traktuoti. Iš

jie visi tampa neteisingi, jeigu tos „wyższe aspiracyje"[110] ir „powiększenie dorobku zywilizacyjno-narodowego"[111] reiške vien tik politiška nepriegulmę, o tas matyt iš toliaus einančių žodžių: „Dla tego to stronictwo szczerze narodowe i rozumiejące co stanowi istotę narodowego życia nie tylko nie może się zrzekać dążenia do niepodległości politycznej, ale uważając ją za warunek przy którym jedynie jest możliwe rozwinięcie życia narodowego w całej pelni, musi osiągnięcie jei postawić jako cel główny swoich usiłowań. Z naszego stanowiska, wszystko co zbliźą nas do tego celu, do niezależności politycznej, jest dobrem, wszystko zaś, co od niego oddala jest złem, – i to jest własciwa miara w rzeczach polityki narodowej."[112] (pusl. 243). Mes nejieškom priekabių prie paskutinio sakynio, imdami jį nevisam platume jo žodžių. Bet gi negalėjom pripažint, kad politiška || [*44*] nepriegulme tuėtu būti vienatiniu siekiu civilizuotos tautos.

Ne prošali gal bus pridet, kad Bernys Rappersvilije būdamas 6 ir 7 Rugpjūčio girdejo, juog ideja Stronnictwa Dem. Nar. išėjųs iš tų lenkų, ka po lenkmečiui turėjo išbegt į užrubežį. Taigi suprantam, kodėl politiškai nepriegulmei tos partijos programos duoda tokią didelią vietą.

Kas buvo pranešta Rutai apie šitą dalyką, ta lygo[s] delegatas buvo pavelijęs jai pranešt, tik melde jos sanarių, kad tyletų. Po susirinkimui Bernys atidave delegatui minetą programą ir atsišaukymą. Delegatas klause Bernio, koki lietuviai Friburge stovį toliausiai nuo jo nuomonių. Kiek Bernys numano, tai visam ikunijime ir užlaikyme Lenkiškai-lietuviškos Skaitynės Friburge matyt didele itekme sanarių anos Demokratiškai-tautiškos partijos. Tie sanariai yra teipgi sanariai Unijos. Jų itekme matyt ant Filiarecijos. Viena Rūta iki šiol atsispyre, Dievas žino, kaip ilgam. || [*45*]

4. Rutos sanariai ir neprigulinčiu prie jos du lietuvei sudejo suviršum 60 frankų ir nupirkę knygų dovanojo ja[s] atsitraukenčiam iš Freiburgo pro-

tikrųjų tautos padėtis turi kliautis siekiu to, kad savarankiškas mūsų civilizacinis-tautinis laimėjimas kuo labiau padidintų mūsų kultūrinį individualumą, jam kuo didžiausią turinį suteiktų ir tautos jėgoms kuo plačiausią veiklos lauką atvertų (*lenk.*).

[110] Aukščiausios aspiracijos (*lenk.*).

[111] Civilizacinio-tautinio laimėjimo padidinimas (*lenk.*).

[112] Dėl to nuoširdi tautinė partija, suprantanti, kas sudaro tautinio gyvenimo esmę, ne tik negali atsižadėti politinės nepriklausomybės siekio, tačiau laikydama ją sąlyga, kuriai esant tik galimas tautinio gyvenimo pilnas išsiskleidimas, privalo jos siekimą iškelti kaip pagrindinį savo pastangų tikslą. Mūsų padėtyje viskas, kas mus artina prie šio tikslo, prie politinės nepriklausomybės, yra gėris, o viskas, kas nuo jos tolina, yra blogis ir tai yra tikras matas tautinės politikos reikaluose (*lenk.*).

fesoriui Juozui Kallenbach'ui per jo vardines 19 kovo 1900. Tą dovaną[113] nunešus Narbutas laike bylą į profesorių. Kalbejo apie tai, kad lietuviai visada nor prilaikyt vienybę su lenkais ir, kad nuopelnus prof. Kallenb[ach'o], mato. Kallenbach'as žmogus apsiašarojo; o ir kaip kam gal iš musu ir graudu pasidare. Ant dedikacijos savo dovanos parašem terp kito: „z żalem Go źegnający Litwini“[114] ir ta eile buvo truputį didesnems literoms rašyta negu kitas dvi prieš ir po jai. Lietuviams teisingai buvo skaudu, kad ginčas teip liudnai pasibaige. Kallenbach'as tą pačią dieną mums dovanojo Juškevyčios dainų natas išleistas Krokavos Akademijoje po redakcija: Beaudouin de Courtenay ir Z. Noskowski po vardu „Melodye Litewskie“[115]. Lietuviai da prisidejo ir prie tos dovanos, ką Kallenbach'ui davė lenkai neprigulintiejie prie atskyrių draugyščių. || [*46*]

5. Lenkai užtemiję, kad Friburgo universiteto surašuose juos vadina „les Russes“ ir užrašo „de la Russie“ susimyslijo pakelt protestą ir parašyt, kad toliaus užrašytu lenkais. Kaip visada ir tąsyk kviete lietuvius prisidet prie jų užmanymo. Perdetinis gavęs jų užkvietimą praneše apie tai Rutai ant susirinkimo 31 sausio 1901 metu. Rutos sanariai delei ypatingų priežasčių (pravardes ir šalis svetimas[116]) neturėjo už ką protestuoti prieš universiteto apsejimą. Teip ir nutarta atsakyt lenkams /Prot. 33/.

6. Prof. Kallenbach'ui išvažiavus per velikynes vakacijas, per vasarinį semestrą nebuvo profesoriaus slaviškų literaturų. Lenkai klause rektoriaus, ar bus jis nor po vasariniam semestrui. Rektorius patarė jiems paduot prašymą direktoriui apšvietos Georges Python'ui[117]. Parašę tą prašymą lenkai norejo, kad ir lietuviai ant jo pasirašytų. Lietuviai nežinojo iš kur ta myslis atsirado, o lenkai nedavė laiko pamyslit. Popierą atneše prieš piet, o po piet atejo atsimt. Lietuviai abejojo ar lenkai su tuo prašymu nenor padaryt kokios nors politikos universitetui už Kallenbach'o atsitraukymą. || [*47*] Mes nežinojome, kad rektorius buvo teip rodavijęs. Lenkai tą sake, ale netikėjome. Norejome klaust kanclerio Weyrich'o, kas čia yra, ale jisai buvo išvažiaves. Tokiu būdu ant to prašymo pasirašė tik vienas iš Rutos sanarių. || [*48*]

[113] Parašyta vietoje nubraukto žodžio *dieną.*

[114] Su gailesčiu su Juo atsisveikinantys lietuviai (*lenk.*).

[115] *Melodje ludowe litewskie*, zebrane przez ś. p. księdza Antoniego Juszkiewicza, opracowywane przez ś. p. Oskara Kolberga i ś. p. Izydora Kopernickiego, a ostatecznie opracowane, zredagowane i wydane przez Zygmunta Noskowskiego i Jana Baudouin'a de Courtenay, Kraków: Wydawnictwo Akademji Umiejętności, 1900.

[116] Šie žodžiai parašyti virš eilutės.

[117] Georges Python (1856–1927) – šveicarų politikas ir valstybės veikėjas.

2. Vidurinis Rutos darbas

1. Ant susirinkymo 8 lapkr[ičio] 1900 m. nutarta: „kiekvienas sanarys turi kas metą parašyt vieną straipsnį tinkantį į laikraštį, kas neparašo moka 5 frankus karos“.

(Prot. 28). Vaclovas Matulaitis straipsnio neparaše, ne karos neužmokėjo, nes įstojęs į draugystę apie Kaledas, išvažjavo prieš Velykas. Jis rašinedavo korespondencijas į Amerikos laikraščius. Nieko neparaše ne Griauža, nes įstojęs į Rutą lapkrityje išvažiavo apie Kaledas. K[un.] Kussenas užsimokejo karą 20 Birž[elio] 1901. Visai atsidejąs rašyt savo daktarišką disertaciją iš teoliogijos apie Balaomą, neturėjo, kada imt rašyt lietuvišką straipsnį. Kun. Narbutas 14 vasario skaite: „Apie paskutinį numerį Dirvos 1900 m.“ Tam numeryje buvo atspausti a.a. k[un.] Totorevyčiaus raštai[118]. Narbutas išrodinėjo, kad senus raštus reikia leist į svietą moksliškai apdirbus, idant jie galetų butie šaltyniu kalbos tyrejams. Totorevyčios raštai buvo || [*49*] atspausti ne teip kaip reikia. Kun. Norus Narbuto raszymą dapylde sustatydams savo straipsnį: „Apie išleidimą senų raštų“, kame jis kalba apie išleidimus istoriškų šaltinių. Norus savo straipsnį skaite ant susirynkimo 14 kovo 1901. Bernys skaite 6 gruodžio 1900: „Viena daina“ ir 28 vasario 1901 „Viena mano pažystama“. Visi keturi minėti straipsniai nusiusti į redakciją „Žinyčios“[119]. Kun. Norvidas 20 birž. 1901 skaitė: „Šis tas apie Kantą“, ale jo raštas tuom tarpu da nebuvo užbaigtas. Paskui par vakacijas Norvidas paraše „Penkis laiškus Draugui ape Brüchnerį“. Pirmutinį savo straipsnį Norvidas nespausdino, o antrą nusiuntė į Ameriką į redakciją „Žvaigždės“[120]. K[un.] Paliulis paraše: „Lenkavimas Liepojaus parapijos“, „Leonas XIII ir Liondono lietuviai“ ir „Kunig. Boleslovas Šlamas“[121]. Paliulio raštu turinys toks, kad šiandien jų negal skelbti svietui del to sutarta juos irašyti į Kroniką.

[118] Antanas Totorius, *Pamokslai gražių žmonių*, Atspauda iš „Dirvos“, kaštu kun. A. Miluko ir Vytauto [Vinco Varnagirio], Shenandoh, Pa. 1900.

[119] [Jurgis Matulaitis] Jurgis; [Jonas Totoraitis] N., „Moksliškas senų raštų perspauzdinimas ir spauzdinimas“, in: *Žinyčia*, Tilžė, 1902, Nr. 4–5, p. 13–27, (du tekstai bendru pavadinimu); [Pranciškus Bučys] P. B., „Viena daina“, in: *Žinyčia*, Tilžė, 1901, Nr. 3, p. 22–25, (šiuo reikalu Būčys dar rašė: [Pranciškus Būčys] P. B., „Apie vieną dainą“, in: *Žinyčia*, Tilžė, 1902, Nr. 4–5, p. 48–49); [Pranciškus Būčys] P. B., „Viena mano pažįstama“, in: *Žinyčia*, Tilžė, 1902, Nr. 4–5, p. 57–69.

[120] *Žvaigždė* – JAV lietuvių katalikiškas periodinis leidinys, leistas 1901–1904 m. Nuo 1903 m. leido Antanas Milukas, redagavo Julė Pranaitytė.

[121] Kun. Boleslovas Šlamas (1864–1917) 1900–1903 m. dirbo Londone. Vėliau metė kunigystę ir vedė.

2. Ant pirmo susirinkymo 8-XI-1900 sanariai pasidalino skaitit šituos laikraščius: Narbutas Varpą ir Ukininką; || [*50*] Bernys – Dirvą ir Žinyčią[122]; Norvidas – Vienybę[123] ir Lietuvą; Norus – Tevynę[124] ir Viltį. Griauža – Tevynes Sargą. 22 lapkričio sutare neišsirašinet „Lietuvos“ ateinantį metą, nes ji brangiai kaštavo 1 dolerį. Į to vieta sutarta moketi abonamentą: „Tevynes Sargo ir Žyničios“, nes tokiu būdu tiketusi reguliariškiaus juodu gautie. Atsakantis redaktorius turbut tyčia neišsiusdavo prenumeratoriams tų dviejų laikraščių, nes juodvejų nuomones jau ne patiko. Ant to skundesi tikrasis redaktorius Vaišganta[125] laiške rašytam Berniui. Teip-gi k[un.] Šlamas laiške rašytam k[un.] Paliuliui. Apie laikraščių turinį šnekėjo ant susirinkimų Rūtos 13-XII ir 10 sausio – apie 2 Nr. Žyničios ir 31 sausio apie Varpą.

3. Šitą metą „Rūtos“ knigynas įsitaisė kelis svarbius veikalus, terp tų pirmiause 3 tomus „Mitteilungen der litauischen litterararischen Geselschaft“[126]. Ant ju Norus aukavo 20 frankų (Žiur. Prot. 20 VI 1901.) Ant susirinkymo 11 Liepos nutarta šviežiai perkamų knygų neduoti į „Skaityne“. Dave apdarita Kuršaičio gramatyką[127] ir ją pasiliko savo privatiškam knigyne. Tame pat knygyne || [*51*] prie Archyvo liko ir Kallenbacho dovanota „Melodye Litewskie“ ir da keletas svarbių moksliškų veikalų išėjusių Vokietijoje ape lietuvišką kalbą.

4. Ant susirinkymo 14 kovo 1901 m. susitare prie Rutos įstaisyti archyvą det rankraščiams ir svarbesniems laiškams. K[un.] Paliulis į Archyvą paliko vieną laišką autografą vysk. Miečysl. Paliulionio[128] ir du laiškus B. Šlamo 11 Liep. 1901 m. Teip-gi 14 kovo sutarta imt rašyt prie Rutos Kroniką. Archyvo ir Kronikos įstatus pavedė išdirbt Berniui. Prieš vakacijas jis nieko nepadarė. Jo projektą su mažoms permainoms prieme susirinkymas 20 spalių 1901.

[122] *Žinyčia* – kultūros žurnalas, leistas Tilžėje 1900–1902 m.

[123] *Vienybė* – JAV lietuvių 1886–1985 m. leistas laikraštis. Antraštės keitėsi – *Wienibe Lietuwniku*, *Vienybe Lietuvninku*, *Vienybė lietuvninkų*, nuo 1920 m. – *Vienybė*.

[124] *Tėvynė* – Susivienijimo lietuvių Amerikoje laikraštis, leistas 1896–1902, 1908–1990 m.

[125] Taip originale. Vaižgantas – kun. Juozo Tumo (1869–1933) slapyvardis. 1896–1902 m. buvo *Tėvynės sargo* organizatorius ir redaktorius.

[126] *Mitteilungen der Litauischen Literarischen Gesellschaft* – Lietuvių literatūros draugijos žurnalas, leistas 1880–1912 m.

[127] Frydrichas Kuršaitis (1806–1884) – Karaliaučiaus universiteto profesorius. Minima knyga: Friedrich Kurschat, *Grammatik der littauischen Sprache: mit einer Karte des littauischen Sprachgebiets und einer Abhandlung über littauische Volkspoesie nebst Musikbeilage von 25 Dainosmelodien*, Halle: Buchhandlung des Waisenhauses, 1876.

[128] Vysk. Mečislovas Leonardas Paliulionis (1834–1908) – Žemaičių vyskupas nuo 1883 m.

5. Tuose metuose Ruta įstojo į draugystę šelpenčia Friburgo universitetą pinigais, prisižadedama moket 10 fr. ant metų. 22 lapkričio daugumas sanarių prisidejo prie dievobaimingos draugystes studentu vadinamos: „Marianische Congregation“[129]. Neprisidėjo tik tie, kurie turedami išvažiuot kas subata negalėjo pribut ant susirinkimų tos kongregacijos. || [*52*]

6. Rutos sanariai no saves išdalino svetimtaučiam keleta exempliorių Lietuviško Albumo. K[un.] Norvidas vieną dovanojo Berne salionui Kranken-pension „Victoria“ ir tris ten buvusiems ligoniams bei kapelionui. Jis teipgi dovanojo i exempliorių Bibliotekai Friburgo kantono ir viena pačiam Bibliotekoriui. Bernys Rutos exempliorių dovanojo moterei anglikoniško pastoriaus Gründelvalde (cant. Berno) poniai [neįskaitoma pavardė], o savajį parliatorijai merginų pensionato Orsanneus'e.

3. Atsitikimai šeip iš Lietuvos gyvenimo

1) Aštuntą dieną vasario 1901 m. Kauno dvasiškoje seminarijoje buvo „vakaras pašvestas atminimui Motiejaus Valančauskio“[130]. Rutos perdetinis Narbutas gavo apie tai žinią iš laiško Žemaičių vyskupo sekretoriaus k[un.] A. Dambrauskio[131]. Tas atsiuntė ir hektografuotą programa to vakaro. || [*53*] Programas susideda iš dviejų dalių. Abiejose yra dainų, skaitymų iš Valančiaus veikalų ir muzikališkų produkcijų ir eilių. Viskas lietuviška.

2) Kun. Adolfas Sabaliauckas[132], išėjęs Kauno seminariją tapo kunigu apie 1894 m.[133] Mokėdamas lietuviškai, latviškai ir šiek tiek vokiškai jis pateko į Kuršą ir buvo kiek laiko kamendorium Liepojuje prie žinomo klebono barono Ropp'o*[134]. Atvažiavęs į Freiburgą jis paliko Rutos Kronikai žinias apie lenkinimą Liepojaus parapijos. K[un.] Sabaliauckas yra draugu k[un.] Šlamo. Juodu susirašinedavo terp savęs, Šlamui esant Liondone. Ka Sabaliauckas žinojo paraše apie jį. Sabaliauckas prieš atvažiuosiant į Friburgą

[129] *Marianische Kongregation* (lot. *Congregatio Mariana*) – 1563 m. įsteigė jėzuitas kunigas Jeanas Leunis.

[130] Vysk. Motiejus Valančius (1801–1875).

[131] Prel. Aleksandras Dambrauskas-Jakštas (1860–1938) – 1900–1902 m. buvo Žemaičių vyskupo Mečislovo Leonardo Paliulionio sekretoriumi.

[132] Taip originale. Turi būti Sabaliauskas; plg. Adolfo Paliulio slapyvardį.

[133] Adolfas Sabaliauskas kunigu įšventintas 1896 m. vasario 24 d.

* Kleb. Ropp'as tapo vysk. Saratovo.

[134] Eduardas von Roppas (1851–1939) – nuo 1889 m. Liepojos klebonas, 1902 m. paskirtas Saratovo vyskupu, 1903 m. perkeltas Vilniaus vyskupu, 1907 m. nušalintas nuo Vilniaus vyskupijos valdymo, 1917 m. paskirtas Mogiliavo arkivyskupu metropolitu.

buvo Ryme ir Šv. Tevas (Leonas XIII)[135] prie jo kalbėjo apie Lietuvius. Čia perrašau k[un.] Sabaliaucko paduotas žinias. || [54]

Lenkavimas Liepojaus parapijos

Man regis žingeidu bus musu paskesnioms kartoms žinoti priežastis susilenkinimo pavienių Lietuvos šalių ir teipgi už Lietuvos rubežių bet prievarta sulenkuotų lietuvių. Prie šių paskutinių t. y. už Lietuvos rubežių lenkuojamų priguli ir lietuviai Liepojaus mieste. (Ps. Tokių daigtų del daugelio priežasčių ne tik negalima po laikraščius garsinti bet ne visiems ir žodžiu pasakoti. Todel tą noriu į archyvą padeti).

Liepojaus parapijoje yra katalikų 15 tukstančių žmonių. Krikštu 1900 m. buvo daugiaus negu 1000. Tarp jų yra keli šimtai latvių ir keli šimtai vokiečių, bet drauge, man regis nebus daugiaus tukstančio. Liekantieje-gi lietuviai ir lenkai.

Per surašymą 1897 m. kaip apgarsino „Libavische Zeitung“ pasirode 9 % lenku – lietuvių-gi tikt 7 % – viso skaitliaus žmonių Liepojuje. Bet iš tikrų taip nera.

Yra teisybe atvažiavusių lenkų, net iš Varšavos, Kelčių, Lomžos redybų ir iš kitų tolymesnių || [*55*] kraštų, bet suprantamas daigtas, kad iš tolimos atvažiavusių miestan visuomet mažiaus (yra) estą negu iš artimesnių šaliu. Per penkerius metus vesdamas krikštų knygas ir daugiaus už patį kleboną ir kita komendorių rašęs vestuvių ir mirimo knygas, mačiau, kad tikt mažesnioji dalis turi popieriaus iš kitur, o visuomene vis iš Kauno redybos ypatingai iš Žemaitiškų parapijų. (Ps. Jei noretumete statistiškų žinių tame dalyke, tai butu galima jas parupinti; jei neužmiršiu ir turesiu laiko tai ir pats pavažiavęs padarysiu.)

Kad per užrašymą 1898 m.[136] pasirode daugiaus lenkų, lengvai tas išaiškinama: I° musų žmones dar perprasti, kad atskyrtų tautą nuo tikėjimo, o teipgi ir užrašytojai, kurie kiekvieną katalika laiko už lenką, nes katalikišką tikėjimą už lenkišką; todel paklaustas jei atsake esąs kataliku, buvo lenku užrašomas; teip žinau kaip ponai vokiečiai savo tarnus lietuvius, lenkiškai nei žodžio nemokančius, užrašė lenkais; o 2° didis gedejimasis savo tautvystes; Liepojuje reike žinoti, kad žodis <u>lietuvis</u> yra keikimo žodis, teippat didis kaip duokime gudiškas <u>сволачъ</u>[137]; latvis, kad nori ką iškeikti sako:

[135] Gioacchino Pecci (1810–1903) – popiežius Leonas XIII (1878–1903).

[136] Turi būti 1897 m.

[137] Prasčiokas (*rus.*).

„tu leitis“; lenkas „ty żmudziak“; ir net pas vokiečius tokę prasmę turi. || [*56*] Todel prie užsirašymo ir turejo slepti savo tautystę, girdžiant kitiems svetimiems, kaip va ant ulyčios nekuomet nekalba lietuviškai; o tankiausiai gudiškai, išemant tikt tokius, kurie arba nei žodžio nemoka svetimos kalbos, arba kurie jau skaito lietuviškus laikraščius, kurių labai maž. Du faktai. Iš klebonijos lango matau prie šventoriaus vartų dvi tarnaiti lietuvniki ir girdžiu jas lietuviškai šnekant, tik štai prošali jų ejo kažkoks žmogus, ir jos tam pačiam trukije ir sakinyje pradejo lenkiškai. Kitas: vienas fabrikos darbininkas (Dirmeika[138]) karštas lietuvis ir nesibijas „leičio“, sutikęs vieną gerą pažįstamą tarp būrio žmonių prie bažnyčios pasveikino lietuviškai; pažįstamasis ant rytojaus sutikęs fabrikoje aną darbininką rūsčiai užpuolė: „kaip, sako, drįsai prie būrio į mane lietuviškai prakalbėti?“ Kartą net tokią šeimyną užėjau: tėvas su močia tikri žemaičiai, kalba terp savęs tikt lietuviškai, o vaikai latviškai, ne tik tarpu savęs, bet ir su tėvais. Kad pradėjau tėvus gėdįti už tokį nevaldymą vaikų, jie atsakė, kad nieko nemačija nors imk ir užmušk, bet lietuviškai nekalba. Buvo tai mergaitė gal 11 metų, pradėjau ją lietuviškai šnekįti, o ji suprasdama atsakė man latviškai.

1900 m. per velykinę spaviedus dariau statistiką, kiek kokioje kalboje prie manęs spaviedan priėjo. Atmenu tiktai šimtais. Latvių 200, vokiečių lig 20 (mat aš vokiškai seniaus dar mažiaus mokėjau) lietuvių 1500 ir lenkų 1200. (Prie spaviednės velykinės kortelių buvo išimta šimtais daugiaus per 8 tūkstančius.) || [*57*] Lietuviškai kalbantįs yra tikt suaugusieji ir atėjusieji iš Lietuvos. Jaunuomenė gi visa sulenkuota, ir jei toliau teip eis kaip eina, didesnioji dalis parapijos taps lenkiška ir tūkstančiai lietuvių dėl Lietuvos pražus. Priežastys tokio virtimo aiškios. Be lenkinimo jie negalėtų ištautėti, nės į Liepojų neparstojant emigruoja lietuviai. Kas su supratimu ir giliai apmislįtu plianu ir naudojimu visų aplinkybių ir lietuvių charaktero ir silpnybių tą daro, tai parapijos klebonas kun. kanauninkas baronas Eduardas Ropas. Liepojaus parapijoje jis tikrai istoriška ypata. Žr.: p. 9.

Būdas lenkavimo: mokyklos ir bažnyčia. Kurše reikia žinoti, dar tebėra liuosybė uždėt mokyklas ir ypat[ingai] kiekvienas klebonas tur tiesą uždėti parapijinę mokyklą ir sau išsirinkti mokintoją, kurs vienok turi turėti atsakančius popierius, kad gautų užtvirtinimą inspektoriaus mokyklų. Teip ir Liepojuje yra trįs mokyklos: viena parapijinė, antra ant vardo Roppo, o trečia ant vardo bene panos Emilijos Rosenthal[139]. (Teisybę pasakius trįs de

[138] Dirmeika – daugiau duomenų nerasta.

[139] Emilija Rosenthal – daugiau duomenų nerasta.

jure, o defacto dvi, nės dvi – parapijinė ir Roppo – yra vienuos namuos ir tų pačių mokintojų apžiuromi). Šitos tai mokyklos ir yra „lenkų fabrikas" kaip vienas liepojiškis jas pavadino. Mokintojais tų mokyklų yra panos, ko ne visos iš Lenkijos. Ant popierio yra jų, t. y., su diplomais, kokios penkios, bet iš viso lik 10. Iš jų viena tik temoka lietuviškai Bron. Wizgird[140] ir kita latviškai – Em. Rosenthal, kurios teipgi lenkiškos dvasios persiėmusios. Jos visos yra dievobaimingos asabos – davatkos. „Panienki" anot žmonių kasdien prie Šv. Komunijos einančios.

Klebono įvesta, kad visi vaikai prieš pirmą spaviednę ir šv. Komuniją lankytų tas mokyklas; jei ne ant visų lekcijų, tai bent eitų ant katekizmo išguldinėjimo. O tai į tas mokyklas, į kurias žmones priversti leist, nės iš || [*58*] nebūva prileidžiami prie Sakramentų, nebuvo priimami, kurie nemoka lenkiškai. Teip kad lietuviai iš paskutinio rūpinas savo vaikus pralaužti lenkiškai, nors ir be to pas juos (ne tikt tame laike, nės ir dabar da tebėra tarpais) yra palinkimas prie lenkiškos, ypat[ingai] kad apsaugoti savo vaikus nuo „leišio" ir „žmudziako". Tas reikalavimas mokėti dėl pirmos spaviednės lenkiškai prasidėjo 1889 m., kuriuose Ropas paskirtas tapo klebonu. Tas turėjo ir anksčiau prasidėt, nės vyriausioji mokytoja pana Marja Zambrzycka[141] lenkiška šovinistka ir nemokanti lietuviškai, jau buvo prieš Ropą parapijinėje mokykloj.

Čia galiu pridurti dėl supratimo tų mokintojų dvasios vieną šnekesį su p. Zambrzyckiute, kuri paprastai vadinas, pana Marja. Vienas ponas lietuvis pavardės nebeatmetu, tik primenu, kad pradžia buvo suvis lietuviška pavarde, o galas owicz (Swirtunowicz, Sirutowicz nebžinau) iš Ilotansto *членъ окружного суда*[142], ješkojo mokįtojos savo vaikams, ant mėnesio žadėdamas po 70 rublių mokėti, bet su išlygomis, kad ta mokėtų lietuviškai, prancūziškai ir vokiškai. Nuveinu pasiklausti apie tokią pas paną Mariją. Užgirdus išlygas, klausia ji manęs: „tai turbut pravoslavni namai?" Nors per ausį duok už tokį užklausimą. Kad lenkiškos kalbos tas pons nereikalauja, tai jau provoslavnas.

Tokioms tai mokįtojoms pavesti vaikai. Apart paskirto programo iš viršaus, tose mokyklose visi vaikai mokinami lenkiškos gramatikos, rašto ir istorijos. Katekizmas, išemant vaikus vokiečius ir latvius, kurių iš viso nedaugiaus kai 15 bus, visiems vaikams išguldomas lenkiškai, teipgi žinoma

[140] Bron. Wizgird – daugiau duomenų nerasta.

[141] Marja Zambrzycka – daugiau duomenų nerasta.

[142] Apygardos teismo teisėjas (*rus.*).

ir visos maldos, viešai mokykloje kalbamos, ryto poteriai, Aniuolas Dievo, Rožančius. Pirma buvo ir vokiečiai su latviais mokinami lenkiškai, bet jie pasišiaušė ir pradėjo protestuoti, teip kad dabar jau || [*59*] jiems prigimtoje kalboje yra aiškinamas katekizmas. Kunigui į mokyklas eiti paskirtos dvi valandos ant nedėlios; bet jis eina ten tikt dėl formos ir tik dėl trečia ir ketvirtamečių, nės visą katekizmą ir Šv. istoriją mokina „panienki“. 1895 m. tapo paskirtas už kamendorių į Liepojų kun. Jonas Indrulis[143], žmogus tikrai Homo Dei, ir vien iš dievobaimingo karštas lietuvis. Ropas pavedė jam vieną mokyklą dėl mokinimo katekizmo; bet šis, kaipo tikras apaštalas panorėjo išguldinėti katekizmą vaikams jų prigimtoje kalboje, ir už tat tapo Ropo nuo kaplionystės atstatytas: „bruździć“[144] girdi anot Ropo pradėjo. Teipat ir aš. 1896 m. atvažiavęs Liepojun turėjau ir aš eiti į vieną mokyklą. Bene antrą kartą jau atėjęs jon sakau, kad reikia poterius kalbėti savo kalboje ir katekizmą mokįties, kas sakau lietuviškai kalbate. Tuojaus „pana Marja“ kaipo kliasos dama ten visad ant katekizmo lekcijų būdama atsistojus klausia vaikų, kas nesupranta lenkiškai ir kalba lietuviškai, tegul atsistoja. Ir ant mano gėdos iš daugiaus negu 50 vaikų neatsirado nei vieno lietuvninko; netai kad nebuvo: buvo ten ir Narušiai ir Mikaičiai ir Neimontai ir Giažai, kuriuos paskui pažinau kaipo lietuviškai mokančius ir namie kalbančius. Nedurnas tuomet vaikas vienas iš pulko pasirodyti „żmudziaku“. Ir vėl žinoma trečią – ketvirtą metą belankydami mokyklą vaikai visi tikrai jau mokėjo lenkiškai ir poterius patįs namie kalbėjo jau lenkiškai; pirmamečiai žinoma tos lenkiškos kalbos ir poterių dar neprisisavina, užtat prie jų kunigas neina; tikt tuomet kaip jau „panienki“ apvelka juos į lenkiškus rūbus. || [*60*] Advente aš palikęs vienas kamendorius nebeturėjau laiko eiti į mokyklą, o po Kalėdų kad ir naujas pribuvo, manęs į mokyklą nebeprašė, o pradėjo pats Ropas į abidvi vaikščioti, ką ir darė lig man išvažiuojant 1900 m. rudeni. Pasakys gal kas, kodėl lietuviai neprotestuoja, kaip latviai. Ant atsakimo ir aš to paties paklausčiau, kodėl? Man regis kad priežastis ta sena pas mus manija, jei tikt galima išmokti lenkiškos kalbos ir ja girties, ir ta nesuprantama baisi gėda lietuviškosios o toliaus kad išsiliuosuoti iš latvių ir lenkų paniekintos lietuviškos tautos, o ant galo tamsumas ir nesusipratimas, iš ko viso gudri žmones tik moka kuo geriausiai naudoties. Kad

[143] Kun. Jonas Indrulis (1861–?). Vikaravo ir klebonavo Kuršo dekanato bažnyčiose: Liepojoje, Altenburge ir kitur. Pirmojo pasaulinio karo metais buvo ištremtas į Vokietiją. Kunigavo Mosėdyje.

[144] Trukdyti (*lenk.*).

susieidamas su žmoniems pamačiau kad jie lietuviais būdami, lietuviškai poterius kalbėdami; vaikus mokina lenkiškų poterių, prikalbinėdavau, kad to nedarytų, visi atsakydavo, kad kitaip klebonas mokyklon nepriimsęs. To iš pradžios aš suprasti negalėjau, ir tikt kun. Indrulis man išaiškino, kad toks įstatymas tikrai esąs. Suprasti to negalima, koks pas lietuvius tame dalyke apjakimas. Nevieną šeimyną pažinau kur nei tėvas nei močia nemoka lenkiškai, o vaikai kitaip nekalba, kaip lenkiškai; užklausti delko teip daro, atsako, kad vaikams mokykloje lengviaus būtų.

Kad taip pradėjo kun. Indrulis parodyti Ropui nenormatišką lietuvių vaikų padėjimą, paskui k. Visbaras[145] kapelionas, o paskui ir aš, už ką žinoma buvome litvomanais, tad Ropas (mat męs su Indruliu ir per pamokslus pradėjova raginti lietuvius, kad ne tikt jie patįs mokįtų vaikus poterių lietuviškai, bet kad ir mokyklose reikalautų, kad jų vaikams katekizmas būtų išguldomas prigimtoje kalboje) savo taktiką truputį parmainė; gal maž ir koks vienas lietuvis ir pareikalavo nuo panelių, kad vaikus lietuviškų poterių mokįtų. Teip kad nuo 1897 m. panelė mokanti lietuviškai, pradėjo katekizmą mokįti ir lietuviškai. Bet kas iš to? Tie vaikai, kurie nuo pradžios || [*61*] ir buvo lietuviškų poterių mokinami, bet kaip ėjo kitų lekcijų teippat ir lenkiškos kalbos ir istorijos, ant galo trečiuose metuose jau su visais kitais mokinos lenkiško katekizmo. Tiktai tei nepersimdavo lenkiškais poteriais ir kalba, kurie ėjo vien ant katekizmo popietinių lekcijų, bet ir tie buvo, galima sakyti, pačios jau atmetos vaikų, arba sunkios galvos, arba net suvisu idijotai, kurie turbut nebgalėjo lenkiškai išmokti. Ir tokių vaikų, kuriems lietuviškai buvo išguldoma katekizmas, buvo lig 20. Bet tai tikt vienoje mokykloje. Antroje nei to nebuvo, mat anot Ropo, nėra panelės lietuviškai mokančios. Kelius kartus prie susidūrimų apie šį klausimą, atsakydavo: „tai duokit man lietuviškai mokančias mokintojas“. Kad kunigas galėtų tą atlikti, tai matyt jam ant mislios neatėjo. Apart kun. Ropo kalti ir patįs žmonės, nės pradėjus panelei lietuvei lietuviškai mokįti katekizmo, daug buvo tokių, kurie atvedę savo vaikus mokyklon, tiesiai sakydavo: mano vaikai likšiol temoka lietuviškai, tai prašau jį poterių lenkiškų išmokįti. Kad dar panelė pasakė vienam, kad poterius reikia savaip kalbėti, tad atsakė: tai kam-gi aš ir į mokyklą leisiu vaiką, kad aš lietuviškai ir namie pats galiu išmokį-

[145] Kun. Jonas Vizbaras (1869–1919) – mokėsi Liepojos gimnazijoje, Žemaičių kunigų seminarijoje ir Sankt Peterburgo dvasinėje akademijoje. Tik įšventintas kunigu buvo paskirtas Liepojos gimnazijos kapelionu. 1905 m. buvo Kurtuvėnų klebonu, vėlau vėl gyveno Liepojoje. Sutvarkė Liepojos parapinę mokyklą, kurioje lietuvių vaikai buvo mokomi ir lietuvių kalba.

ti. Tai mat kaip yra: iš daugiau negu 10 tūkstančių lietuvninkų vaikų koks 20. O kokios-gi tautos anie šimtai vaikų tose parapijinėse mokyklose, atminus, kad į jas tikri lenkai, kaipo inteligencija savo vaikų neleidžia? Teip kad visa lietuviška jaunuomenė sulenkuota ir tolesnei lenkuojama. Kiek kartų prisėjo prie spaviednes užeiti: ateina tėvas ir sūnus; tėvas spaviedojas lietuviškai, o sūnus lenkiškai; ateina dvi seserys viena 28 metų kita 13; pirmoji lietuviškai o antroji lenkiškai; paklausta delko teip daro, sako lenkiškoje mokykloje teip išmokusi. O dar kas tas parapijos iškalas nevadina parapijinėmis arba katalikiškomis, bet len|| [*62*]kiškomis: „Polska szkoła“[146]. Nėra užtad ko stebėties, kad vaikai parėję iš tokios mokyklos, teip į savo močią sako: „tu nieko nesupranti, tu „žmudzianka“: ne vieną kartą ta girdėjau nuo tėvų. Antras būdas lenkavimo, tai pamokslai bažnyčioje. Sakomi pamokslai Liepojaus bažnyčioje keturi: lietuviškas, lenkiškas, latviškas ir vokiškas, kas šventą dieną ir nedėlią. 1896 m. radau tokį parėdką pamokslų: ½ 8 nuo ryto lietuviškas; prieš sumą vokiškas, po sumai lenkiškas, o prieš mišparą, kurs arba 5 arba 6 valandą – latviškas, tai vieną nedėlią; antrą lietuviškas su latvišku ir vokiškas su lenkišku parsimainydavo. Dar kad prieš mišparą, tai pusė bėdos, bet kad ½ 8 nuo ryto, tai tikt juokai: klausydavo tikt davatkos, kurios ir be pamokslo dievobaimingos. Pradėjome su Ropu kariauti, ir išgavome, kad vietoje ½ 8 būtų sakomas pamokslas po votyvai, kuri esta 9 v., teip kad išpuldavo pamokslas 10 v.; ir kad vokiškas daugiaus nebūtų sakomas prieš sumą, kuomet pilna prisikimšus bažnyčia žmonių klausydavo nei žodžio nesuprasdama. Bet ir tai ne daug dar žmonių klauso lietuviškų pamokslų, nės musiškiai pripratę prie sumos, tikt ant jos ir ateidavo, laikydami klausymą kitų mišių už „nevožną“, tas keistas supratimas pas mus visur yra; daug kas spavidojas, kad ant sumos nebuvo, nors kitas mišias tą dien išklausė.

Teip kad nekartą tokius, įpat iš vilniečių lietuvių, kurie metus pragyvenę Liepojuje nei žinot nežino, kad mūsų bažnyčioje lietuviški pamokslai yra, nės jie tikt ant sumos ateidavo. Mes lietuviai kunigai reikalavome, kad jei jau lenkiškas prieš sumą, kad po – būtų lietuviškas; tai Ropas ant to nesutiko. Bet tą laiką paskyrė vokiečiams. Po sumos pradėjus Ropui vokišką pamokslą, visi žmonės eina laukan, o klausytojų vokiečių taip maž, kad faktiškai, kaip pats vieną kartą nuskaičiau, tebuvo tikt || [*63*] 7 asabos ir tai mokinti žmonės, kurie ir be pamokslo gali apseiti, ir lengvai gali anksčiaus ateiti; tuotarpu nuo šimtų lietuvninkų net visa ulyčia pajuoduoja, kurie su-

[146] Lenkų mokykla (*lenk.*).

stoję dar kokį pusdynį pypkiuoja prie šventoriaus. Kad kokį porą sykių Ropui išvažiavus – nėsant kam vokiški pamokslai sakyti, sakiau ir aš ir kitas kamendorius po sumai lietuviškus pamokslus, klausytojų buvo pilna bažnyčia lig didžiųjų durų.

Iškariavome nors, kad lietuviškas pamokslas būtų sakomas nors po Rarotais advente, kuomet pilna bažnyčia prisirenka, bet paskui Ropas gailėjos to, sakydamas būk vienos lenkės žodžius, kad lietuvninkams visu geriausis laikas dėl pamokslų atiduotas.

Abelnai dar tai yra, kad už officijališką Liepojaus bažnyčios kalbą laikoma tikt lenkiška. Visi apgarsinimai ant pamokslų, kaip va: užsakai, skaitlius ir stovis šv. Antano duonos, kaip reikia – apgarsinimas dienos susirinkimo katalikiškos draugystės, kuri žinoma suvisu lenkiška, nors sąnarių pusė lietuvių (Ta katalikiška labdaringa draugystė daro lenkiškus vakarus „polski wieszór“[147] iš katalikiškos darydama lenkišką. Lengvai ji galėtų gauti daleidimą ir lietuviškus teatrus lošti). Teip ir praėjusiuose 1900 m. vyskupo raštu, kad iš priežasties jubiliejaus Ryme, visi atlaidai suspenduoti, buvo tikt lenkiškai perskaitytas.

Paskui pridėtinė dievmeldystė teipgi lenkiškai. Suplikacijos Šventas Dieve; procesijos su istat[ymu] Šv. Sakramento ne lotyniškai tikt lenkiškai; Dievo Kūno ir Velykų, ir Šv. Morkaus ir Kryžiaus dienos vis lenkiškai.

Gegužės mėnesio dievmeldystė, spalių mėn. Rožančius lenkiškai, ant ko žmonės susieidami priversti kalbėti tuos poterius lenkiškai. Vokiečiai turi visą birželio mėn. dievmeldystę prie || [*64*] Saldž. Širdies Jezaus su ist[atymu] Šv[enčiausiojo] Sakr[amento], o lietuviams nieko. Intonacijos kaip va „Tegul bus pagarbintas“ lenkiškai, žodžiu ką kunigas gieda tas tur but lenkiškai. Tikt ką patįs žmonės gieda tas leista: t. y. Rožančius ir „Pulkim ant kelių“.

Juokingi iš to ir nesuprantami dalykai pasirodo. Antrą dieną 40 valandų dievmeldystes, vakare po mišparų esta dar lietuviškas pamokslas. Po mišparų palieka tikt lietuviškai pamokslo klausyti; vienok po tam pamokslui prieš uždaryma S.S. k[un.] Ropp'as intonuoja lenkiškai: „Tegul bus pagarbintas S.S.“; vieną kartą, rodos, 1898 metuose kažin del kokios priežasties užintonavo lietuviškai, bet užtat žmones ilgai apie tat kalbėjo.

Arba vel. Apart procesijos 2 dien (Uždušine) lapkričio dar esta pirmoje nedelioje didele procesija ant kapų. Ten esta vokiškas ir lietuviškas pamokslai. Bet processija giedama lenkiškai t. y. hymnai, bet kas če keiščiause, tai

[147] Lenkų vakaras (*lenk.*).

kad, ko ant viso svieto turbut nera, kad ir oracijas k[un.] Ropp'as, – nes jis visada processija veda, || [*65*] – gieda ne lotiniškai, bet lenkiškai. Kancijonale nera lenkiškų oracijų, tai jis jas tuojaus če pat giedodamas verčia iš lotyniško. Ir juokas ir pikta girdint vietoje „pater noster“ ir „et ne nos inducas in tentationem“ – Ojcu nasz i nie wódź nas na pokuszenie[148] – vietoj „a pusta in fere“ – od wrót piekielnych[149]. Ir tai Liepojuje, kur tikrai katalikiška bažnyčia, nes joje sueina ir lietuviai, ir lenkai, vokiečiai, latviai, yra francuzų, anglikų ir po kelius italų, čekų, kur tyčia reikėtu pasirodyti katalikais; nebe reikalo latviai katalikų tikėjimą vadina polu liciba – polcka wiara[150] kaip ten polska szkola[151].

Kad kita toki tauta, tie patys lenkai, butu bažnyčioje nuskriausta, koks tai butu liarmas ir jų pačių protestas, bet lietuvis iš suprantamų priežasčių to nedaro. Gal tikrai nėra kitos tautos, kuri teip nekritikuotu neteisingų parėdymų ir laikytu visą už šventą, ką klebonas daro ir sako; kas tuomet yra girdėjęs, kad lietuvys kritikuotu kunigo pamokslą; šiam patvirtinimui šį atsitikimą paduodu. Sako po sumai kun. Ropas vokišką paamokslą, kunigas gi Vizboras sėdžia spaviednyčioje ir mato prieš savę augštą tvirtą vyrą milu muštuose kailiniuose, su visu žemaitis, kuris atsišliejęs į suolą žiurėdamas į pamokslinįką su atyda klausė pamokslo. Vizborą paėmė žingeidumas ir abejojimas, ar tai žemaitis supranta vokiškai. Atsistojęs prieina ir klausia patylomis: „Ką če veiki?“ „Pamokslo klausau“ atsakė žmogus. „Taigi ar supranti?“ klausė Vizboras. „Ne“. Tai, vadinas, jam bile tikt pamokslas, vistiek. || [*66*]

Dar ant galo Ropas buk parodijęs įsikurti lietuviškai draugystei Liepojuje. Kunigas Vizboras man sakė, kad tame dalyke esąs net ant rašto dokumentas. Jau nuo ministro per gubernatorių atėjo užklausimas, ar lietuviai su savo draugyste norėsią prisidėti prie katalikiškosios labdaringos draugystės. Delto buvo net šios draugystės komitėtas susirinkęs apsvarstyti šį klausimą. Tikt žinoma, kad lietuviams ant galo atėjo nėgatyviškas atsakymas. Ropas buk laišką parašęs, kam nežinau, nors su Policmeisteriu Radeckiu[152], kaipo vokiečiu geroje pažintyje yra, kad uždedantis tą draugystę esą socijalistai. Kad galėjo nurodyti ant lietuvių vadų socijalistiškumo, tai tikiu, nes

[148] Tėve mūsų, neleisk mūsų gundyti (*lot*., *lenk*.).

[149] Nuo pragaro vartų (*lot*., *lenk*.).

[150] Lenkų tikėjimas (*lenk*.).

[151] Lenkų mokykla (*lenk*.).

[152] Radeckis – daugiau duomenų nerasta.

tas ir teisybė; paskui tie vadai sėdėjo kalinyje Vonsiackio[153] suimti; įpat terp jų paminėtina Ambrozaitis[154], tikrai socijalista, ploščiu lietuvystės apsidegęs, bet įpatingą Ropo antipatiją turėjęs. Ypatingai nuo praėjusių metų suemimo artistų lietuviška prasiplatino nuomonė, kad karštas lietuvis, tai socijalista, kad tas nepadės tautiškos dvasios pakilimui, aiškiai suprantama.

Kunigas Rop kraujo vokiško bet dvasios ir išauklėjimo lenkas; pats sakė, kad jame tik aštunta dalis kraujo lenkiško, bet tas kraujas Plater-Zyberkų[155], kurie sulenkavo Augštajį Kuršą. Jeme, kaipo Rygos ritierių kardininkų anukų, tikrai yra prigimta neapykanta lietuvių. Nepripažįsta jisai lietuviams tiesos savo budą, kalbą, liuosybę užlaikyti; jie turi tapt lenkų sulenkuoti.

Daugiaus jau negu 10 metų kaip valdo parapiją, kurios didesnė dalis lietuviai ir lietuviškai nemoka ir nenor mokintis, nors, tiesa, lietuvių spaviednės klauso. Tą jo šaltumą lietuviai patys atjaučia, pats girdėjau, kaip viena prasta moteriška lietuvninkė sakė: „Kanauninkas neapkenčia musų“. || [*67*]

Ir nuo jo pirmojo išgirdau, kad buvęs laikas, kuomet lenkai pastatę sulenkuoti lietuvius. Tą jis pagal savo gales ir aplinkybes rupinasi išpildyti. Tuo labjaus jam tas vyksta, kad tai žmogus tikrai augštos doros, proto ir takto; žmogaus su tokiu giliu protu permatančiu aplinkybes ir pažįstanti žmones ir tokio takto dar savo gyvenime kito nesutikau. Aš asabiškai labai džiaugiuosi, kad teko man per penkerius metus iš jo draugystės naudotis.

Leonas XIII ir Londono lietuviai

Pabaigoje praėjusiu 1900 metų nukeliavau Ryman atlikdamas jubiliejaus kelionę. Apsigyvenęs pas seseris Nazaretietes (kur apart lenkių buvo ir kelios lietuvninkės) susitikau su kunigu Francišku Pacevyčia[156] Šilelio klebonu ir Džiakonu iš tos pačios Žemaičių vyskupijos, kurs su tuom pačiu tikslu atvyko amžinajan miestan su vienu savo parapijonu.

[153] Andrejus Vonsiackis – žandarų rotmistras. Būdamas Marijampolės ir Naumiesčio apskričių žandarų valdybos viršininku, 1897 m. pagarsėjo „Sietyno“ draugijos byloje. Vėliau paskirtas į Liepoją, 1900 m. suėmė daug lietuvių inteligentų. Tada buvo sudaryta vadinamoji Mintaujos, Liepojos, Palangos lietuvių byla arba dar vadinamoji dr. Liudo Vaineikio byla. Šioje byloje buvo nubaustų kalėjimu ir tremtimi.

[154] Ambrozaitis – daugiau duomenų nerasta.

[155] Pliaterių giminė skirstoma į dvi šakas: Broel-Pliaterius ir Pliaterius-Zyberkus.

[156] Kun. Pranciškus Pacevičius (1862–1927) – nuo 1895 m. Šilalės klebonas, Batakių dekanas, vėliau Kauno kunigų seminarijos inspektorius.

Tame Nazaretiečiu klioštoriuje jau radome ir vyskupą Malčinski[157] lenką iš Albanijos (vyskupija jo vadinas Kalmeti, o rezidencija kaimas Alesti). Šis paskutinis laike dienos paskirtos, kurioje turėjo eiti ant audiancijos pas Šv. Tėvą. Pagal įstatymus tokiame atsitikime vyskupas turi tiesą pasiimti su savimi tris asabas į savo svitą. Į tą svitą įsiprašė kun. Pacevyče, kun. Umianskis (Totorius, seiniškis)[158] ir vienas lenkas kun. Szadkowski (pseudonimas, man regis)[159]. Su šiais tas vyskupas Malčinskis dienoje terp kalėdų ir Naujų Metų (gerai neįsitėmijau dienos) įsipuošę nuvažiavo į Vatikaną. (Nors aš jau prie šio vyskupo nebegalėjau prisidėti, vienok ant rytojaus, su visu netikėtai gavau retą ir didžią mylistą su kitu vyskupu, rodos iš Brindisi pabučiuoti kojas Didžio Leono XIII). || [*68*]

Vyskupui Malčinskiui rekomenduojant savo svitą Šv. Tėvui. Šis išgirdęs, kad kun. Pacevyčia iš Lietuvos, pasakė: „šiose dienose gavau telegramą nuo Londono lietuvių, kuriame prašo sau kunigo lietuvninko, todel kad pagrįžši Lietuvon paprašyk savo vyskupo mano vardan, kad nusiunstu Londoniečiams kunigą“.

Šis telegramas buvo siųstas iš Londono paties kunigo Šlamo vardu Londoniečių lietuvninkų, apie ką jis rašo savo pirmajame laiške prie manes. (Tu laiškų parašė du, kuriuos palieku archive „Rutos“).

Pagrįžęs vysk. Malčinskis su savo svita prie Nazaretiečių pradėjo prie pietų apsakinėti, kaip jiems ėjo Vatikane ir ką Šv. Tėvas kalbėjo kun. Pacevyčiui. Tikt štai kun. Lex[160], quazi kapelionas Nazaretiečių, sako: „tai žinau, kas tai yra Tai, gird, tas telegramas nėra nuo Londono lietuvių visuomenės, bet tikt nuo socijalistų, arba kelių litvomanų, kurie nori atsiskirt nuo lenkų ir lenkiškos parapijos, jis žinąs, kad lietuviai nereikalauja kunigo, nes kun. Lechertas[161] juos dvasiškuose reikaluose kaip reikiant, aprupinąs ir tokiu būdu Šv. Tėvas tapęs apgautas“.

Kun. Lex iš Prusų Lenkijos bene išbėgęs del persekiojimų į Ameriką, ten prabuvo apie 10 metų, sakydamas, kad ten turėjęs terp savo parapijonų

[157] Vysk. Pranciškus Malčinskis (Malczyński) (1829–1908) – vyskupu konsekruotas 1870 m., paskirtas Albanijoje Alessio vyskupijos vyskupu, rezidavo Kalmeti kaime netoli Alessio miesto.

[158] Tokia pavarde kunigo Seinų vyskupijoje nebuvo. Greičiausiai tai slapyvardis.

[159] Kun. Szadkowski – daugiau duomenų nerasta.

[160] Kun. Lex – daugiau duomenų nerasta.

[161] Kun. Antanas Lechertas Londone 1896 m. ėmėsi kurti mišrią lenkų ir lietuvių parapiją; plačiau žr. Kazimieras Aloyzas Matulaitis, *Londono lietuviai: Jų kovos už savo bažnyčią ir jų visuomeniniai darbai*, Marijampolė: Marijonų spaustuvė, 1939, p. 10–19.

ir lietuvnįkus, paskui buvo Londone, kure kur kun. Lechertas yra tenykščių Nazaretiečių kapelionu ir lenkiškos parapijos klebonu.

Vysk. Malczynskis išgirdęs tokius kunigo Lexo žodžius labai užsirupino, tardamas, kad Lietvninkai negerai darą, skirdamiesi no lenkų ir sake, kad apie tat pranešęs Vatikane. Paskesnese dienose tą ir dare, su kuo apie tat šnekedamas, nežinau. Vienpirmu apie tatai buvo pranešta || [*69*] Kard. Ledóchowski'ui[162].

Jau sugrįžęs Friburgan girdejau, kad lenkai reikalavę nuo Kard. Ledóchowski'o, kad tas šiame lietuvių dalyke aktyviškai veiktų, kardinolas, matydamas če tikt intrigas, buk atsisakęs suvisu kišties į tą dalyką.

22 VI 1901 Kun. Adolfas Sabalevskis
Friburgas Šveicarijoje

4. Apie kun. Bol. Šlamą

Kun. Boleslovas Šlamas, gimęs bene Užpalių parapijoj Kauno redybos, po įsišventinimui tapo paskyrtas į Kuršą į Schoenberg'a už kamendoriu, kur atgijo jame karšta meile Lietuvos, o teipgi apsireiške ir [neįskaitomas žodis] charakterius, ką užsimane vare lyg galui. Savo nuomonese buvo nepertikrinamas, nors || [*70*] kažnikiek gudresnis jam prirodinetu klaidumą jo nuomonių. Per pamokslą ant kapu užgavo liuterius ir tapo šių ant sudo paduotas.

Kokį porą metų prabuvęs Schönberg'e buvo vel ant kokios pora metų nusiųstas į Viešintus[163], netoli nuo savo gimtines parapijos, kur baisei pešes už lietuvystę su bajorais, kurių daug Viešintuose.

Po tam vel tapo Kuršan nusiųstas, kur budamas Kulvijos (Goldinngen) kamendoriu, iš tiesu buvo Ventspiles (Windau) filialista.

Žmogus tai doras be užmetimo, pradedams darbe nenuilstąs; ar lužo ar plyšo, bet jis savo turi padaryti; pilnas užmanymų ir fantastiškiausių, o jei kas drįso juos išjuokti, tą turėjo už savo priešą. || [*71*]

Ventspileje tuokart tebuvo tikt sulužе maldos namai. Dirbamas gelžkelis nuo Maskvos ir delto platinamas uostas padaugino parapiją ir reikėjo butinai statyti bažnyčią.

[162] Kard. Mieczysławas Halka-Ledóchowskis (1822–1902) – nuo 1892 m. buvo Tikėjimo platinimo kongregacijos prefektas.

[163] Viešintos.

Če visų karštumu k[un.] Šlamas emes užrinkimo pinigų. Pasirupino nuo vyskupo sau raštą ir pradejo kelione (Rundreise) pirma per Lietuvos ponus; Oginski'us, Przezdziecki'us, Zyberkus (bet visur ne tai, kad praše, bet tiesiai reikalavo), paskui nuvažiavo į Petrapile iš ten į Maskvą ir parsiveže namo, gerai neatmenu, bet ne daugiaus kaip 600 r. (o bene tikt 300 r.), tikt atmenu, kad mes visi juokemes, kad iš teip dideles keliones, tokius niekus surinko. Ilgą laiką svajojo su tuom pačiu tikslu važiuoti į Paryžių ant visvietines parodos 1900 metų; bet tas tikt svajone pasibaige.

Bažnyčia per gudrumą Kuldigos ir Ventspiles klebono k[un.] Pranciško Lukšos[164] tapo par porį metų pastatyta. || [*72*]

Darties bebudamas Ventspileje tapo kamenderuotas į Mintaują, apsirgus nebeišgydomai klebonui Valentui[165] (buvo jis draug su kitais išsiųstas į Gudiją). Če k[un.] Šlamas budamas gangreit metu, susipyko su k. Valento seseria gaspadine ir nuo jos raktus ateme ir seną užsitarnavusį kapisargį nuo vietos atstate. Sugrįžęs Ventspilin pradejo daryti [neįskaitomas žodis] savo parapijoje ir bažnyčioje. Tikrai sunku redyti Kuršo bažnyčias, kuriose susieina keturios tautos: lietuviai, lenkai, latviai ir vokiečiai. (Kaip va Liepojuje, Mintaujoje). Bet netingejo k[un.] Šlamas savo parapijonims kas nedel po du pamokslu pasakyti: vieną nedel lietuviškai ir vokiškai[166], o antrą latviškai ir lenkiškai. Lenkų ten tiesa nedaug bet inteligencija: uosto budavotojas ir daugiaus || [*73*] augštų uredų ant gelžkelio ir teip kitų – mat Kurše katalikams dar tebera liuosybe. Lenkai, žinoma, turejo pretenzijų, kad pridetine dievmeldyste butų laikoma lenkiškai, – nes jie tiesa daug prisidejo prie pastatimo ir išpuošimo bažnyčios. Iš to tai prasidejo už lietuvių tiesas su lenkais, nes latvių su vokiečiais mažiaus buvo, teip kad mojaus dievmeldystę laike vieną dieną lietuviškai, o kitą lankiškai.

Paskui dar iš sakyklos niekuriuos aiškei iškeike už neprisidėjimą prie bažnyčios kaštų; o dar pradejo skelbti, kad susidetu del uždejimo parapines bibliotekos ir daugiaus visa teip atvyrai ir be takto dare, kad suerzino visą parapiją, kad nebnorejo ir nustojo žmones į bažnyčia beeiti.

Matydamas tokį padejimą ir mesdamas visą bedą, žinoma, ant parapijonų, || [*74*] o labiausiai lenkų, nebesikente pats ten bebuti ir norejo eiti ten kur lenkų suvisu nebebutu. Isskaites laikraščiuose (Tevynes Sarge), kad londoniečiai lietuviai reikalauja lietuvio kunigo, prašesi vyskupo, kad jį ten leis-

[164] Kun. Pranciškus Lukšas (1859–?).

[165] Kun. Petras Valentas (1860–?).

[166] Parašyta vietoj nubraukto žodžio *lenkiškai.*

tų. Gavęs dimisionales ir nuvyko praejusiam rudenije, o 7 sausio šių metų 1901 jau sutvere Liondono lietuvišką parapiją.

Apie savo darbus Liondone kun. Šlamas aprašo dviejuose gromatose prie manes.

Dar: esant jam dar Ventspileje aplankeva jį mudu su k[un.] Vizbara, Liepojaus kapelionu; jis kaipo k[un.] Šlamo tikras draugas rupinosi jį nuraminti, rodijo nekurius savo keistus užmanymus pamesti, tai tą paskaite už išjuokymą savęs ir || [*74*] nustojo su Vizbaru koresponduoti.

Iš tos pačios priežasties matyt ir manę paskaite prie savo priešų, nes kad aš antrajame jo laiške išreikštų užmanymų nepagyriau ir kitus gal jam nelabai patinkamus parsergejimus daviau, daugiaus nebeatsako ir turbut nebeatsakys, nes arti du menesiu bus, kaip jam rašiau. Aš teip jaučiu, kad k[un.] Šlamas ir iš Londono be „istorijos“ neišvažiuos[167].

22 VI 1901 Kun. A. Sobolevskis
Fribourg Suisse

3. Per vakacijas k. Sabaliauskas dar atsiunte iš namų keles statiškas žinias išimtas iš Liepojaus parapijos metrišku gimimo knygų. Šia jos: || [*76*]

Statistiškos žinios iš Liepojaus parapijos metriškų gimimo knygų. Apsikrikštijusieji toje bažnyčioje nuo I Juliaus 1899 iki I Juliaus 1900 metų pajo iš šių šalių.

Iš viso apkrikštitų buvo tame laike 772

Iš jų buvo iš Kauno redybos
Valsčionių – 447
Mieščionių – 80
Bajorų – 56

Iš Suvalkų radybos ir Vilniaus, nežinodamas kur ten lietuviai gyvena užrašiau pačias vietas.

Suvalkų redyba.
gmina Konsiova[168] – 1
“ Vołkovysk[169] – 1
“ Veiveriai – 1 || [*77*]

[167] Apie kun. Boleslovo Šlamo darbą Londone plačiau žr. Kazimieras Aloyzas Matulaitis, *op. cit.*, p. 24–41.

[168] Neaiškus vietovardis.

[169] Vilkaviškis.

“ Blogoviečiansk(?) Wlodyslovovo[170] pa. – 1
“ Aleksotas – 2
“ Mariampolis[171] – 1
“ Kalvarija – 1
“ Kibartų[172] – 1
“ Stabino[173] – 1

Vilniaus
Paties miesto mieščionų – 10
Disnos[174] pavieto – 2
Lidos[175] pavieto mieščionų – 3
Ašmiaus[176] pavieto:
Salos[177] valščiaus – 4
Lingmenų[178] – 1
Lipninių (?)[179] – 1
Švenčiloniu pavieto[180]:
Švenčionių valsčiaus 4
Kamajų “ – 1
Žvirinų[181] “ 1
Zoblotsko[182] “ 3 || [78]
Daugiališkio[183] “ – tikrai lietuviai – 7
Trakų pavieto:
Trakų bajorai – 2
Mieščionis – 3

[170] Gal Vladislavovo, Naumiesčio.
[171] Marijampolė.
[172] Kybartai.
[173] Štabinas.
[174] Dysna.
[175] Lyda.
[176] Ašmena.
[177] Salos.
[178] Gal Linkmenys, bet Švenčionių apskritis.
[179] Gal Lipnikai.
[180] Švenčionių apskritis.
[181] Neaiškus vietovardis
[182] Gal Zabłocie.
[183] Daugėliškis.

Merečes[184] valšč. – 2
Žaslies[185] “ – 4
Gedraičių[186] “ – 2
Kronsko[187] “ – 1
Jeznos[188] “ – 1
Širvintų “ – 2
Darsutiškio[189] “ – 1

Vileikos:
Mieščionių – 1
Maladečausko val.[190] – 1
Kito – 1

Kitų Vilniaus redybos vietų:
Androniškio[191] val. – 1
Rišonis[192] – 1 || [*79*]
Musninko[193] – 1
Validoki[194] – 1
Mickunai[195] – 2
Varnenų[196] – 2
Gelvonių[197] – 2

Kuršo redybos iš Palangos – tikrai lietuviai – 6
Viso labo butų 668

[184] Merkinė.
[185] Žasliai.
[186] Giedraičiai.
[187] Neaiškus vietovardis.
[188] Jieznas.
[189] Darsūniškis.
[190] Maladečina.
[191] Andrioniškis.
[192] Neaiškus vietovardis
[193] Musninkai.
[194] Gal Nalibokai.
[195] Mickūnai.
[196] Varnionys.
[197] Gelvonai.

772 – 668 = 104; ir iš šitų dar lig 15 nebuvo parodita, iš kur jie ima pašpartus; o jei dar atimti latvius, vokiečius; tai suprasi kiek tikrų lenkų Liepojuje.

Tą statistiką pats dariau

20 VII n. st. 1901 K. A. S. || [*80*]

Vienas kunigas iš Kauno pamyslijo, kad Tevynes Sargo redakcija persikele į Friburga, todel atsiunte čionai aprašyma iškylmių bažnytinio jubiliejaus 1901 m. įvykusių Kaune. Nenoredamas, kad rusiška policija suprastų, jis nusidavęs rašąs laišką savo draugui, todel pradeda su „Mano Mielasis“ ir tik ant kampo te paženklino: I.T.S. t. y. į „Tevynes Sargą“. Mes sutarem tą korespondenciją parašyt į Rutos kroniką. Šia ji.

Mano Mielasis

Gal noresi žinoti su koke iškylme buvo apvaikščiojamas Kaune atidarymas Jubiliejaus. Aprašau če jį.

Ketvirtai pasibaigus, 23 birželio skambinimas varpais visose Kauno bažnyčiose apreiške jubiliejaus pradžią. Dar daug pirmiaus iš visų pusių žmones buriais traukte trauke į senajį miestą ir rinkosi apie katedra ir paragvijos bažnyčią. Visa Kauno dvasiškija, susirinkusi į parapijos bažnyčia, lauke vyskupo atvažiuojant. Jam atvažiavus, sutiko jį visi prie bažnyčios durių, ir potam iškilminga processija || [81] išejo iš parapijos bažnyčios į katedrą. Pirmiause buvo nešamos vejo plevesuojamos karunos, toliaus ejo giedorių koras, paskui juos kunigai, apsirede su raudonais arnotais, kapitula ir ant galo vyskupas. Prieš vyskupa buvo nešama ant paduškeles popiežiaus bulė. Visos aplinkin[ės] uličios ir pliaciai buvo gruste prigrusti žmonių, kurių galejo buti susirinkusių lig keliolikos tukstančių. Mačiau kaip ne vienam per veidą ašaros riedejo, kiti nors ir ant ulyčios, processijai einant, klaupesi ant kelių. Prisiartinus prie uždarytų katedros durių, processija sustojo. Če vyskupas atkalbejo tam tikras maldas ir potam su savo vyskupiška lazda sudave į duris, kurioms tuojaus atsidarius, processija įėjo į vidų katedros bažnyčią, kur buvo perskaityta popiežiaus bulė ir atlaikyti iškilmingi Mišparai.

Reikia pripažyti, kad Kauno gubernatorius labai žmoniškai pasielgė, leizdamas katalikams nors kartą amžiuje atlaikyti processiją. Bet už tat apie tai dasižinojęs netvere iš nerimasties arkiriejus, ir, per svietiškų vyresnybę pareikalavęs, kad katalikai pirmiaus atbutu savo processiją ant katalikų ||

[*82*] užsakyto laiko, užmane atlaikyti provoslavišką processiją, sąprotaudamas, kad žmones nesuskubs ant katalikiškosios processijos, bet už tat paklius ant provoslaviškos ir paskui ją eis. Katalikam vienog truputi užtrukus, abidvi procesiji susitiko veids į veidą. Bet koks tai buvo kontrastas! Paskui katalikišką processiją ėjo koks 15 tukstančių žmonių, o su provoslavišką gal 20 arba 30 ypatų. Arkiriejus begudravodamas tiktai ant juoko save pasistate ir visiems koaiškiausiai parode, kad provoslavija musų krašte – tai saujele činauninkų, visas-gi kraštas tai katalikai, kurių širdyse tebegyvuoja tvirtai įsikėrėjas tikėjimas.

Tuo juokingesniai išrode visa ta komedija, kad keletui dienų praslinkus Kaune išeinantis gudiškas laikraštis patalpino aprašymą tos procesijos, kur buvo pasakyta, kad paskui provoslavišką procesiją eję tukstančiai žmonių, o apie katalikiškąją ne minete nepamineta.

Kauniškis.

4. Trumpai po Velykų 1901 m. į Friburgą atvažiavo iš Vilniaus k[un.] Nowicki's[198] ir atsivežė rekomendaciją laišką nuo seminarijos profesoriaus kun. Lubianiec, Lubianioc[199] buvo pažystamas Narbutui iš Akademijos. Tai-gi Nowicki's ir atejo su tuo laišku pas Narbutą. Lubianiec gyre k[un.] Nowickį ir sake, kad su juo šnekant || [*83*] gali aiškiai užsitiket bei praše, kad stačiai atsakytų ant visko ką k[un.] Nowicki's klaus. Kun. Nowicki's išbuvo pas Norbutą nuo piet iki vakarui ir šnekejo apie klausymą lietuviškos Bažnyčios Vilniuje. Iš pradžiu k[un.] Now[icki] Norbutui išdejo istoriją Lietuvių reikalavimo. Paskui eme sakyt, kad reikalauja to dalyko socijalistai, kad kun. Ambroževyčia[200] juos remiąs nes norįs atskirt lietuvius iš kitu Vilniaus parapijų ir tapti jų klebonu. Apie Domoševičia[201] pridejo, kad tas geras katalikas esąs tik davęs isipainiot socijalistus. Paskui sake, kad vysk. buvo benorįs duot lietuviams lietuvišką dievmeldystę, tik tasyk lietuviai jį pažeidę, nes ateję reikalaut, kad vysku-

[198] Kun. Jonas Novickis (1874–?).

[199] Kun. Karolis Liubiancas (Lubianiec, 1866–1942) – prelatas, Vilniaus kunigų seminarijos profesorius, lenkų visuomenės veikėjas.

[200] Kun. Juozas Ambraziejus (Ambrazevičius) (1855–1915) – kovotojas už lietuvių teises Vilniaus vyskupijos bažnyčiose, lietuviškos spaudos darbuotojas.

[201] Andrius Jonas Domaševičius (1865–1935) – gydytojas, vienas iš Lietuvos socialdemokratų partijos kūrėjų, priklausė slaptai Vilniaus lietuvių inteligentų organizacijai „Dvylika Vilniaus apaštalų“, kuri rūpinosi ir tuo, kad Šv. Mikalojaus bažnyčia būtų atiduota lietuviams melstis.

pas pasakytų, kada jis atsakys ant jų prašymo[202]. Reikia čionai žinoti, kad ant peticijos Vilniaus lietuvių vyskupas 26 balandžio (s. st.) 1901 m. buvo atsakęs ant vardo p. Malinowskio[203]: „Вследствіе Вашего, Канцелярія Епархіальнаго Управленія по распоряженію Превосвященнаго, препровождал при семъ копію съ поданаго некоторыми || [84] жителями г. Вильны прошенія отъ 6 Ноября 1898 года о веденія въ однмъ изъ костеловъ г. Вильны богослуженія на литовскомъ языке и назначеніи къ таковому костелу постояннаго ксендза, честь имееть уведомить Васъ, Милостивый Государь, что изложенное ходотаиство будеть своевременно удовлетворенно и что упомянутаго въ прошеніи Вашемь, прошенія на литовсомъ языке по сему же предмету въ делахъ сей канцеляріи не имеется“[204].

Секретарь кс. J. Садовскій*

Lietuviai norejo žinotie, kada bus tas laikas „своевременно“.

Narbutas atsake, kad nereik žiuret ant to, ar tai socijalistai reikalauja ar kiti kitoki, o tik ant to ar yra tikras reikalas, ar ne. Čia matoma yra reikalas, nes jeigu lietuvių daugybes yra Liepojui, Peterburge ir || [*85*] Rigo[205], tai negalimas daigtas, kad jų nebutu Vilniuje. Socijalistai prikibe prie to naturališko (ir reikalingo) ir teisingo reikalavimo syki jį išgaus ir tasyk girsis, kad žmonems iškovojo jų tiesas ir jų partija sustipres.

Ką Vyskupas pasižeide, ale ar nepritiko lietuviams po šešiu metų prašymo ir rupinimosi ant galo panoret žinot, kada tas pasibaigs. Prie to Nar-

[202] Kova dėl lietuviškų pamaldų Šv. Mikalojaus bažnyčioje prasidėjo 1895–1896 m. ir tęsėsi iki 1901 m. pabaigos. Vienas iš svarbesnių šios kovos epizodų – tai su cenzoriaus leidimu 1900 m. išspausdintas lietuvių kalba lotynišku raidynu atsišaukimas apie lietuvių pastangas Vilniuje įsteigti lietuvišką parapiją.

[203] Donatas Malinauskas (1869–1942) – agronomas, lietuvių visuomenės veikėjas, priklausė organizacijai „Dvylika Vilniaus apaštalų“, 1918 m. vasario 16 d. akto signataras.

[204] Atsižvelgiant į Jūsų [prašymą], vyskupijos valdybos kanceliarija Ekscelencijos nurodymu siunčia kai kurių Vilniaus gyventojų 1898 m. lapkričio 6 d. paduoto prašymo kopiją, kad vienoje Vilniaus bažnyčioje būtų įvestos pamaldos lietuvių kalba ir tokiai bažnyčiai būtų paskirtas nuolatinis kunigas, bei turi garbės Jus informuoti, Mielas Pone, kad nurodytas prašymas savo laiku bus įgyvendintas ir kad paminėto Jūsų prašyme prašymo lietuvių kalba šiuo klausimu kanceliarijos bylose nėra (*rus*.).

* Šitą įrašą išemiau iš „Собщение – Pranešimas“, ką p. D. Malinowski’s su A. Vileišiu apgarsino ant didelio lapo atspausto rusiškai ir lietuviškai (lotyniškomis literomis). Vilniuje Rugpjuteje 1900.

[205] Rygoje.

butas da pridejo ilgą ir storą pamokslą apie tai, kad ne populus propter sacerdotem, tik sacerdos propter populum[206].

Ant galo Narbutas stačiai užklause paties Nowicki'o ar nera lietuviams pamokslų ir spaviednių Vilniuje ar ne. K. Nowicki's sake maž daug: „Absolutnej konieczości nie widzę“[207]. Tąsyk Narbutas sake, kad reikia žiuret ne vien ant tokio reikalo, kas ponevoli reikia, ale bažnyčia tur duot žmonems ir tą kas naudinga. O naudingumo tai naudinga lietuviški pamokslai Vilniuje.

Nowicki's sake, kad vienos bažnyčios su visai lietuviams vyskupas negal paskirt. Narbutas sake, tai tegul duoda || [*86*] kaip jis žino, kad tik butų lietuviams Dievo žodis, ar vieno parapijo skyrium, ar drauge su kitomis. Nowicki's sake, kad lietuvių nesą iki gana. Tai Narbutas patare pabandyt. Jei-gu sako, lietuviai neateis ant šventimo, tai viskas praniks iš saves ir ginčai nurims. Nowicki's sake, kad Vilniuje tuo visi išmoktų lenkiškai. Narbutas atsake, kad prastas žmogus ne į 10 metų neišmoks teip gerai lenkiškai, kad galetų pamokslą suprast, o ant galo iš prigimimo tur tiesą ir mokedamas reikalaut, kad jį tikejimo mokytų prigimtoje kalboje.

K[un.] Nowicki's eme skustis, kad „Tevynes Sargas“ paduodamas surašą lietuviškų parapijų Vilniaus diecezijos, kame tyczia ner lietuviškai mokančio kunigo, tik drasko garbę Vilniaus vyskupo visai neteisingai. Narbutas sake, kad mus laikraščiai negal kontroliuot gautų žinių. Pamačius, kad Tevynes Sarge neteisybe parašyta, reikėjo Vilniaus kunigams parašyt atitaisymą ir paduot dokumentus. Toliaus Nawicki's pridejo, kad || [*87*] jeigu užrubežyje butu koks geras lietuvis redaktorius, katras nenoretu kelt skirtumų su lenkais, tai jis pats (Now[ickis]) parupintų pinigų, jis mokinasi lietuviškai ir t. t.

Iš visko numanu, kad k[un.] Nowicki's tyčia atvažiavo į Friburgą iškvost lietuvių nuomonę. Jis teip-gi kalbejo su Narbutu apie prilyginimą lenkų prie lietuvių ir išrado jo nuomones apie tai labai geras. Paskui girdejom no Friburginių lenkų, buk Nowicki's iš šnekos su Narbutu išnešes didele guodone del jo išminties.

Prie galo liepos menesio atvažiavo į Friburgą iš Vilniaus k[un.] Lubianiec, ką augščiaus mineta. Jis išbuvo čia bene daugiaus kaip menesį. Prieš jam išvažiuojant į jo kambarį susejo kunigai: Kussenas, Narbutas ir Bernys. Tąsyk Lubianiec pradejo tą patį šneket ką Nowicki's. Kussenas rupinosi

206 Liaudis kunigui, kunigas liaudžiai (*lot.*).

207 Absoliučios būtinybės nemato (*lenk.*).

tuom syk apie kitką, o Narbutas su Berniu klause, kol Lubianiec pabaige. Dabar kalbejo Bernys ir tais argumentais, ką pirma buvo vartojęs Narbutas šnekoje su Nowicki'u. || [*88*] Šviežio kiek atmenam Lubianiec pridejo tiek, kad Šv. Tevas apie tą dalyką žinąs. Bernys pridejo, kad popiežius gal patirsiąs ne tik iš lenkų puses, bet ir iš lietuvių. O kad norint apsieit pagal teisybę reikia turet statistiką Vilniuje gyvenančių lietuvių. Jei Vilniaus dvasiškija, butu iki šiol suskaičius kiek ji tur lietuvių katalikams ir dvasiškijos prieteliams lietuviams butų buve ant ko pasiremt ginant Vilniaus dvasišką vyriausybę nuo visokių dvasiškijos priešų, ka naudojosi iš mus ginčų.

K[un.] Lubianiec teip-gi pridejo, kad vysk. Niedziałkowski's[208] Mohylev'o archidiecezijos arciv. Kozlozskiui[209] mirus administratorius, labai neišmintingai apsejo, nes gavęs vilniškių lietuvių prašymą, atsake, kad jų reikalavimus pripažistas teisingais, ale nieko daryt negalįs, nes tuojaus turįs keltis į Žitomierių, o visus archidijecezijos dalykus perduot šviežiai paskyrtam arcivyskupui Kłopotowski'ui[210]. || [*89*]

Šneka Narbuto su Nowicki'u šičia surašyta pagal Narbuto pasakojimą.

Rudenyje 1901 m. k. Norus gavo nuo Lubianniec'o laišką, kame šitaip rašyta: „Wczoraj rozpoczął się u nas w katedrze jubileusz z kazaniami w języku litewskim. Kazania dwa razy dzienie, pieśni, supplikacye też w języku litewskim. Kapituła katedralna swoim kosztem pięknie udekorowała dla nich oltarz wielki w kwiaty i światlo. Nabożeństwo bardzo uroczyście i wspaniale się otbywa; trwać będzie trzy dni. Potem będą mieli stałe nabożeństwo w jednym kościele“[211].

Laiškas rašytas 1901 23-go pazdziernika

Wilno.

[208] Vysk. Karolis Antonis Niedziałkowskis (1846–1911) – 1897 m. paskirtas Mogiliavo arkivyskupo sufraganu, 1899–1901 m. administravo Mogiliavo arkivyskupiją, nuo 1901 m. Lucko-Žitomiro vyskupas.

[209] Arkivysk. Szymonas Marcinas Kozłowskis (1819–1899) – Lucko-Žitomiro vyskupas, nuo 1891 m. Mogiliavo arkivyskupas.

[210] Arkivysk. Bolesławas Hieronimas Kłopotowskis (1848–1903) – nuo 1897 m. Lucko-Žitomiro vyskupijos sufraganas, 1899 m. tos pačios vyskupijos ordinaras, 1901 m. Mogiliavo arkivyskupas.

[211] Vakar pas mus katedroje prasidėjo jubiliejus su pamokslais lietuvių kalba. Pamokslai du kartus per dieną, giesmės, suplikacijos taip pat lietuviškai. Katedros kapitula savo lėšomis gražiai papuošė gėlėmis ir apšvietė didįjį altorių. Pamaldos labai iškilmingai ir didingai atlaikytos; tęsėsi tris dienas. Po to turės nuolatines vienoje bažnyčioje (*lenk.*).

5. Gale kovo menesio 1901 Bernys budamas Orsanneus‘e gavo laišką nuo redaktoriaus „Tevynes Sargo“ ir „Žiničios“. Laiškas buvo rašytas 12 kovo senojo stil. 1901. Tame laiške Vaižgantas skundžiasi, kad toliaus jau negali redaguot lietuvišką laikraštį gyvendamas || [*90*] po maskolių valdžia ir kalbina Bernį tapti redaktorium, apsigyventi užrubežyje. Žada duot 500 rublių algos į metus. Bernys atsake, kad tapti redaktorium jis nuo senei trokšta ir ant to rengiasi, ale be daleidimo vyskupo nebegs palikęs dijeceziją ir praše kauniškių kunigų melstis, idant vyskupas Berniui daleistu išpyldit savo plianus. Laiške nuo 28 kovo sen. stil. Vaižganta išdeda prieš Bernį savo sukruvitos širdies skaudejimus. Ragina ji nelaukt rudens, o likt tuojaus užrubežyje, likt vyskupo nesiklausus, nes matomas daigtas, kad neleis. Bernys atsake tuomsyk negalįs, nes turįs išduot daktariškus examinus pirma, o daleidimą nuo vyskupo gauti visai pasitikįs. Abudu Vaižganto laiškai yra Rutos archyve[212].

Pabaiga
3/II 1903

1901–1902 || [*91*][213]

Aštuonioliktą lapkričio 1901 m. atvazevo iš Rymo ir apsigyveno Friburge kunigas Motiejus Balandis. Vienuoliktą rugsėjo atvaževo į Friburga iš Lourdes kunigas Antanas Vogonis[214], teoliogijos daktaras. Prieš vakacijas tų metų jis buvo pabaigęs Gregorianišką Universitetą Ryme.

(Septintą mojaus 1902 metų Ruta pirmą kartą sykį apvaikščiojo savo įsteigimo metines sukaktuves. Trys metai buvo jau praėję nuo jos uždejimo. Per tą laiką ji buvo įgijus biskį patyrimo savo viduriniame gyvenime ir apsiėjime su svetimtaučiais, įpač lenkais. Norvidas atskaitoje atminė naudą, kurią Lietuviai Friburge turejo iš Draugystės ir išrodė jos trijų metų praktika įgyta draugišką užgyvenimą. Lietuviai budami jos sanariais pradejo suprasti, kad privatiškas ir draugystės gyvenimas skiriasi: sanariai turedami visokias kartais priešingas nuomones)[215]. || [*92*]

[212] Būčys *Tėvynės sargo* neredagavo. Pasitraukus Vaižgantui, *Tėvynės sargą* redagavo Antanas Milukas.

[213] Toliau rankraštyje puslapiai nenumeruoti. Publikacijoje toliau teikiama parengėjo paginacija.

[214] Kunigas Antanas Vogonis – kun. Antano Civinsko (1876–1913) slapyvardis studijuojant užsienyje. Studijavo Romoje ir Fribūre, gavo teologijos daktaro laipsnį.

[215] Rankraštyje skliaustuose esantis tekstas išbrauktas.

Bernio išleistuves

Devynioliktą lapkričio 1901 m. ketvirtą valandą po pietų pagal Rutos sutarimą susirinko į k[un.] Noraus kambarį visi sanariai ant kun. Dr. Bernio išleistuvių. Pribuvo teipgi vakarykščiui iš Rymo atvažiavęs kun. M. Balandis, ant pabaigos atsirado ir K[un.] Valys[216]. Po neilgam draugiškam pasisveikinimui Norus skaitė apie gerą Rutai padarytą K[un.] Bernio. Pabaigus Bernys protestavojo prieš tai, kas jam vienpusiška išrodė, t. y. kad nors puse nuopelnų reikia pripažinti K[un.] Narbutui. Norus neužgįdamas Narbuto nuopelnų netiko visam ant Bernio žodžių. Iš to kilo šneka ape Rutos praeiti. Jai baigiantes k[un.] Dr. Vogonis ėmė kalbėti ir atminė, kaip Bernys seminarijoje budamas terp jaunesniųjų klierikų gaivino ir prilaikė jau pradedančią snausti ir nykti lietuvišką dvasią. Paskui Balandis skaitė savo parašytas gražiai eiles. Narbutas rimtoje puikioje kalboje no Rutos padekavojo Berniui už jo darbus Draugystei padarytus ir velijo jam viernu likti jo idejai, jai gyventi ir dirbti nors po jos našta reiketų sugriuti, nes jai nelaimės sulaužįtu jo sveikatą neįvykus tam ant ko pasišvenčia, pradėtas darbas ir kilni ideja neisianti ant nieku ir nišnyksianti, į vietą vieno po jos sunkumu kritusio darbinįko stosę dešimtys; delto drasiai ir linksmai prie darbo, ideja ir viltis nežus! Tai pasakęs užprašė visus susirinkusius išgerti už Bernio sveikatą. Bernys apsiverkė, po valandelei pasakė kad Rutą visada mylėjęs ir niekados jos neužmiršęs ir gėrė Rutai ant pasisekimo. Paskui K[un.] Balandis skaitė vel eiles. || [*93*] Jų lietuviška mislis, lietuviškos dvasios ir širdies atjautimas ir gražus išsireiškimas, jų skambumas ir metrų įvairumas puolė visiems į akys. Skaitymas eilių buvo pertraukimas kalba ape poeziją. Jos gražino ir iškilmingesnes darė išleistuves. Džiaugsmas visų akyse spindejo.

22 lapkričio prieš piet k[un.] Bernys išvažiavo iš Fryburgo į Lietuvą. Visi Rutos sanariai, k[un.] Balandis, Valys, du lenku, vienas jo iš Akademijos draugas Le Brun, kitas Zdanowskis ir vienas Elzasietis palydejo iki stacijai. Kun. Balandis prieš įlipsiant į vagoną padavė jam popierą, kurią Kaniziane prieš mums išeinant buvo parašęs. Trukiui imant judet jisai liudnas vagone kilstelė kepurę palydejusiems ir lik sveiks Fryburge...

27 lapkričio 1901 m. iš Amerikos į Fryburgą atvažiavo kun. Milukas, Dirvos redaktorius ir Rutos garbės sanarys, jisai ketina likti du metu.

16 vasario 1902 m. Fryburge esanti Lietuviai apvaikščiojo atmintį gimimo Vysk. Valančiaucko. Trečią valandą po pietų į susirinkima lenkiškai

[216] Kun. Antanas Valys (?–?) – atvykęs iš Niujorko 1900–1904 m. studijavo Fribūro universitete.

lietuviškoje skaityneje pribuvo 10 ypatų, ter[p] kurių atsirado du svietišku: atvaževęs iš Berno studentas Petrulis ir Vincas Totoraitis, žemdirbystės iškalos studentas. Pradedant susirinkimą pirmsedys k[un.] Narbutas pasakė visiems atejusiems apvaikščiojimo siekį ir programą. K[un.] Norus skaitė patemijimą ape lietuvystę nuo pradžios devyniolikto amžiaus iki lenkmečiui arba uždraudimui spaudos. Tai pabaigus k[un.] Balandis || [*94*] dekliamavo trumpas eiles. Po jų k[un.] Narbutas išpasakojo vyskupo Valančiaucko gyvenimą. Paminejęs jo jaunystės laiką iškaloje ir darbus mokįtojum buvant Varnių Seminarijoje, Vilniuje ir Peterburgo Akademijoje, išdejo kaip jisai vyskupu budams rupinosi ape apšvietimą dvasiškijos, pakelimą morališko ir kulturiško žmonių buvio, kaip jisai žmonės mokino skaityti, o nesant ką skaityti patsai rašė ir kaip lenkmetis sustabdė jo veikimą, kada atvežtas iš Varnių ir uždarytas Kaune turejo kęsti Muravjovo[217] persekiojimus, norinčio išrasti jame kaltę ir sutremti jį; Suraminimu jam tam sunkiam laike buvo prasti žmonės, kurie tukstančiais iš visos Žemaitijos ir Lietuvos ejo į Kauną pasidirmavoti ir savo reikaluose pasiklausti jo rodos. Užbaigdamas kalbą perskaitė Gimžiaucko[218] raudą parašytą vyskupui Volončiauckui numirus. Paskui kalbejo kun. Milukas išrodydamas, kad v[yskupas] Volончz[evskis] yra didžiavyriu Apveizdos siųstu persisvėrimo laike, kada Lietuvos ir Žemaičių ukininkai išliuosoti no baudžiavos buvo pavojuje virsti į lenkus, gal net ir į gudus; vyskupas savo darbais prašalino tai, pakreipė Lietuvą į tikrąjį kelią ir tokiu budu paskubino tautišką atgijimą. Ant galo pirmsėdys padėkavojo susirinkusiems, kad pribuvo apvaikščioti tą iškilmę ir užprašė ant alaus. Alų begeriant kalbėjo Petrulis; kunigai turį rupintis apie aukštesnį mokslą, del to turį važiuoti į akademiją arba į užrubežį, turį visados buti „aucourant“[219], ir savo didelę įtekmę ant žmonių turį sunaudoti ant gero Lietuvai. Ant to Narbutas atsakė, kad kunigija nėra tokia tamsi, kaip kalbėtojui rodos, kad dirba tame dalyke kiek gali ir rupinasi apie tai daugiau, nei kalbėtojas žino ar mislija. Paskui draugiškas pasikalbėjimas pratęsė susirinkimą da beveik dvi valandas. || [*95*] 7 mojaus šių 1902 m. Ruta pirmą sykį apvaikščiojo savo įsteigimo metines sukaktuves. Trys metai buvo jau praėję no jos uždėjimo; buvo ji įgijus biskį patyrimo savo viduriniame gyvenime ir apsėjime su svetimtaučiais ypač lenkais.

[217] Michailas Muravjovas (1796–1866) – Vilniaus generalgubernatorius, 1863–1864 m. sukilimo malšintojas.

[218] Taip originale. Kun. Silvestras Gimžauskas (1845–1897) – poetas, *Aušros* bendradarbis.

[219] Sąmoningas (*pranc.*).

Norėdamas tai išrodyti Norvydas atskaitoje atminė naudą, kurią Lietuviai Friburge turėjo iš draugystes ir išdėjo jos trijų metų praktika įgytą draugišką užgyvenimą: lietuviai budami jos sąnariais pradėjo suprasti, kad privatiškas ir draugystės gyvenimas skiriasi vienas no kito; sąnariai turėdami visokiais kartais priešingas nuomones palengva pripranta neatsiskirdami vienas no kito išvien siekti vieną siekį ir gyvęti vienu viešu gyvenimu. Ruta no pradžios nuolatos turėdavo susieiti su lenkais. Iš sykio visi tie susitikimai budavo labai tankus ir neišvengiami; lenkai da nenorėdami pripažįti lietuviams skirtingos tautystės, laikydami juos už savuosius užsikviezdavo į visokius patrijotiškus susirinkimus ir apvaikščiojimus; tokiu budu norėdavo laikyti lietuvius įtekmėje savo patrijotiškų idėjų ir politiškų siekių. Per tris metus Ruta išmoko su jais apsieiti ir išsidirbo sau taisyklę, kurios dabar daugiau mažiau prisilaiko: užlaikyti su jais visus paviršutinius mandagumus ir nesiginčijant apie patrijotiškus dalykus tyla sau dirbti kas reikia. Teip apseinant lenkai negal išrasti kaltės, už kurią prisikabinę galėtų pakelti ant mus riksmą, ir pradeda nors nenorėdami laikyti mus lietuviais.

Pereitą vasarą šių 1902 m. Ruta kėlė kelis iškilmingus susirinkimus: 30 birželio išleistuves savo sąnario kun. Dr. Kusseno; kun. Miluko ir kun. Šedvydžio[220] ant trumpo laiko atsilankiusio Friburge; 13 rugsėjo kun. Narbuto, išdavusio liepos mėnesyje ekzaminą ant teologijos daktaro su didžiausiu atsižymėjimu „praeclarissime“[221]. 26 liepos visi Friburge esanti lietuviai kun. Miluko prikalbinti nuvažiavo į Interlakeną ir davė nuimti visų fotografiją. Ant visų tų susirinkimų budavo užprašomi ir lietuviai neprigulinti prie draugystės. Kiekvieną sykį teip susiėjus terp draugiškų šnekų buvo teipgi ir daug kalbų kalbėta. Kalbėtojai pajudino visokius || [*96*] draugystės ir Lietuvos reikalus. Daug vietos užemė tose kalbose lietuvių prilyginimai prie lenkų. Iš visko pasirodė, kad kone visi tame dalyke mislija teip kaip kun. Norvydas buvo išdėjęs per Rutos metines sukaktuves. Buvo teipgi vienas ar du nuomonės lenkams prielankios. Vieną sykį k[un.] Norvydas kun. Miluko prašytas šnekėjo apie persiskyrimą susivienijimo lietuvių Amerikoje[222]: Priežaščia atsiskyrimo buvo tenai du priešingu principu: katalikiškas ir ti-

[220] Kun. Mykolas Šedvydis (1869–1919) – mokėsi Peterburgo dvasinėje seminarijoje, vėliau išvyko į JAV ir Baltimorėje baigė seminariją, vienas iš „Motinėlės“ draugijos steigėjų.

[221] Puikiausiai (*lot.*).

[222] 1901 m. Susivienijimo lietuvių Amerikoje seime įvyko skilimas ir buvo įkurtas Lietuvių Romos katalikų susivienijimas Amerikoje. Nuo to laiko veikė dvi JAV lietuvių visuomeninės kultūros organizacijos: Susivienijimas lietuvių Amerikoje ir Lietuvių Romos katalikų susivienijimas Amerikoje.

kėjimą atmetantis[223]. Katalikiškas susivienijimas gerai padarė aiškiai stodamas už savo principus. Visiems katalikams ir katalikiško susivienijimo sąnariams nereikia niekados užsileisti ir darbuose sekti priešingos nuomones. Praktika parodė, kad draugavymosi principuose išeina ant nenaudos katalikams. Draugystės ir šnekamos meilės laikosi priešinga pusė tiktai toliai, kol katalikai jai užsileidžia. Katalikams tylint visur jie taikosi pervesti savo siekius kenkenčius katalikystei. Užbaigdamas pridejo, kad katalikui reikia absoliutiškai laikytis savo principų ir nevalia juose užsileisti, ale tuo tarpu ypatas priešingų nuomonių guodoti, kaip prisako krikščioniška meilė artymo. Visi sąnariai buvo tos pačios nuomonės, tiktai vienas priešinosi, kad ne reikią meilės ir vienybės draskyti.

1 gruodžio 1902 m. atėjo žinia apie mirtį Seinų vyskupo Antano Baranaucko[224]. Rutos sąnariai visi iš Seinų diecezijos susirinko pasišnekėti, ką daryti jo palaidojimo dienoje, kuri turėjo buti 2 dieną gruodžio. Gaila buvo jo visiems. Jisai buvo mokslo vyras, dirbo ir rašė; jo laike dvasiška Seinų diecezijos atmosfera buvo aukščiau pakilus. Mes visi gerai žinojome, kad jisai mūs, kurie mokslo čionai jieškome, darbą ir vargą gerai supras ir atjaus, tai buvo morališka atspirtis mums ilstant darbuose. Jam numirus pasibaigė tas viskas. Nėra žmogaus, kuris administratoriaudamas galėtų jį užstoti ir morališkam stoviui žemyn neduotų kristi. Reikia tikėtis, kad busiantis administratorius vietan atjausti mus darbą, gal parodįs[225] arba laikys mus tinginiais, kurie po svietą || [97] valkiojasi. Delto visiems rupėjo tinkančiai apvaikščioti mirusio vyskupo atmintis ir pasimelsti už jo dušią. Bude, kokiu tai reikėtų padaryti, skyrėsi nuomonės. Vieni norėjo daryti iškilmingas ekzekvijas kokioje nor Friburgo bažnyčioje ir užkviesti lenkus. Kiti tam priešinosi, kad lenkai apgarsįsią savo laikraščiuose, kas galėtų daug užkenkti, ir rodijo kiekvienam pryvatiškai atlaikyti 2 gruodžio mišias už mirusio vyskupo dušią. Ginčui kylant, katra tuodviejų nuomonių reikia priimti, Norus rodijo dabar daryti atminimą pryvatiškai atlaikant mišias, o sugryžus į Lietuvą už penkių metų (1907) susivažiuoti visiems dabartiniams Rutos sąnariams į vieną vietą, kurią visi tada bus sutarę, iškelti iškilmingas ekzekvijas ir atminti visus a.a. vyskupo darbus ant gero Lietuvai padarytus. Visi ant to sutiko ir Norui pavedė rupintis, kad atėjus laikui butų tai išpildyta.

223 Paraštėje parašyta: *Amerikos susivienijimas*.

224 Paraštėje parašyta: *Baron*.

225 Žodis *parodįs* parašytas du kartus.

19 gruodžio 1902 m. k[un.] Norvydas išlaikė daktaro ekzaminą su didžiausia nota „summa cum laude“[226] už atsakymą ir už disertaciją. Del tokio pasisekimo ir del nuopelnų jo padarytų, patariant universiteto kancleriui k[un.] Weirich'ui, visi Friburge esantiejie lietuviai surengė 21 gruodžio hotelyje Suisse vakarienę Norvydui ant garbės. Užkviesti buvo kantono apšvietos ministeris p. Python, universiteto rektorius tėvas P. Mandonnet[227], filiozofijos fakulteto džiakonas Michant[228], filiozofijos prafosoriai t. t. Michel ir Manser[229], dailos istorijos profesorius Zemp[230] ir slaviškujų literaturų prof. Dobrzycki[231], kancleris Weyrich, vienuolika lietuvių: Norvydas, Norus, Vogonis, Valys, Gerulis, Balandis, Balsys[232], Milis[233], Diegas[234], Rauda ir Modra. Visi užkviestiejie pribuvo apie pusiau aštuntą valandą vakare, išėmus pr[of.] Zemp'ą ir Manserį, kurie buvo tada iš Friburgo išvažiavę. Svečiai buvo linksmi ir smagus. Vakarienei įpusėjus buvo kalbėta kelios kalbos. Norvydas padėkavojo savo draugams už surengimą vakarienės ir svečiams už garbę, kokią jie jam padarė pribudami. Paskui k[un.] Weirich'as atminė lietuvius Stankevyčių, Bučį, Matulevyčių ir dar Norvydą, pabaigusius mokslą || [*98*] Friburge su daktaro laipsniu, paliudijo, kad gerai apsėję, apie ką jis gerai galįs žinoti, nes visi gyvenę Kanizijane, kurio jisai ėsąs rektorium. Kalba toji padarė gerą įspūdį ant visų svečių ypač ant p. Python'o; jam labai patiko lietuvių darbumas, ir tuojaus jisai prašė rektoriaus universiteto pasakyti kelis žodžius. T[ėvas] Mandonnet gražiais žodžiais išgyrė lietuvius už ištveriantį darbą ir ramų bei gerą apsėjimą. Norus padėkavojo Friburgui už simpatiją, kokią lietuviai jame rado, išreiškė prisirišimą ir dėkingumą universitetui ir ant galo prašė savo draugus gerti ant sveikatos universiteto rėdytojams ir ant pasisekimo universitetui. Paskui kalbėjo

[226] Su didžiausiu pagyrimu (*lot*.).

[227] Pierre Mandonnet (1858–1936) – istorikas, 1882 m. įstojo į dominikonų ordiną, Fribūro universiteto rektorius.

[228] Michant – daugiau duomenų nerasta.

[229] Gallus Maria Manser (1866–1950) – filosofas, 1897 m. įstojo į dominikonų ordiną, nuo 1899 iki 1942 m. Fribūro universiteto profesorius ir 1914–1918 m. rektorius.

[230] Zemp – daugiau duomenų nerasta.

[231] Stanisławas Dobrzyckis (1875–1931) – literatūros istorikas, nuo 1901 m. Fribūro universiteto slavų kalbų ir literatūros profesorius.

[232] Balsys – kun. Jurgio Narjausko (1876–1943) slapyvardis studijuojant užsienyje. 1899–1904 m. studijavo Romoje ir Fribūre, gavo abiejų teisių daktaro laipsnį.

[233] Milis – daugiau duomenų nerasta.

[234] Diegas – daugiau duomenų nerasta.

prof. Dobrzycki's. Pasakęs kelis žodžius prancuziškai kreipėsi į lietuvius lenkiškai. Pradėdamas atminė, kad jisai ėsąs vienas lenkas ant vakarienės. Pasveikino Norvidą del gerai pasisekusio ekzamino lyg biskį išmetinėdamas, kad jisai puikiai per ekzaminą išpasakojęs iš dailos istorijos visus Gundavos altoriaus mažmožius, o tuo tarpu negalėjęs atsakyti, kas darė įtekmę ant rusiškos literaturos šešioliktame amžyje, ir tai neatsakęs kiba tik dėl neapkantos rusų (o įtekmę buvo darius lenkiška literatura). Velijo Norvydui, kad sugryžęs į Lietuvą dirbtų ir rupintusi apie gerą sugyvenimą lietuvių su lenkais. Ant galo norėdamas pagal lenkų paprotį užbaigti kalbas gėrė „kochajmy się“[235]. Ta kalba ant niekurių lietuvių padarė nesmagų įspūdį. Svečiai klausė lenkiškos kalbos skambėjimo, ir ėmė šnekėti, ar yra koks skirtumas terp lietuviškos ir lenkiškos kalbos. Norus užklaustas paaiškino, kad lietuviška kalba nepriguli prie slaviškų kalbų ir kad no lenkiškos skiriasi, kaip vokiška no prancuziškos. Tuo tarpu Dobrzycki's norėjo aiškinti, kad ėsant slaviška („slave“), ale Norui bešnekant sustojo. P. Python užklausė Noraus, kur svietiški lietuviai mokinasi aukštesnių universiteto mokslų. Norui atsakant, kad Maskvoje ir Peterburge, Dobrzycki's pridėjo, kad svietiškų lietuvių esą labai mažai, nes aristokratai Lietuvoje ėsą lenkai. P. Python girdėdamas minint aristokratus mostelė su ranka ir nieko jam neatsakęs prašė, kad kas nor kalbėtų lietuviškai. K[un.] Balandis lietuviškai kal|| [*99*]bėjo apie v.v. Volončiauską ir Baranauską. Visi svečiai išrado, kad lietuviška kalba visai kitaip skamba kaip lenkiška. Ant galo Norvidas lenkiškai atsakydamas ant p. Dobrzyckio kalbos, nors šis buvo priminęs kad neišpuola kalbėti po „kochajmy się“, padėkavojo jam, kad plačiau ir giliau suprantąs lietuvių dabartinį padejimą (D[obrzyckis] savo kalboje nieko apie tai nebuvo minėjęs) ir geidė, kad jis kaipo mokytojas butų garbe universitetui. Terp tų kalbų svečiams linksmai bešnekučiuojant p. Python'as pajudino du lietuvius palytinčiu dalyku: Ar nebutų galima Lietuvoje padaryti gaspadorių draugystę ir no jos kviečius gabanti tiesiog į Friburgą be pirklių tarpininkystės; producentams susiduriant tiesiog su konsumentais butų nauda vieniems ir kitiems. Prof. Micheliui skundžiantis, kad sunku jam ėsą ir kad reikėtų pasilsėti, Python'as atsakė, kad pasirinktų vieną iš baigiančių filiozofiiją Friburge ant prafesoriaus ir gal rastų kandidatą terp lietuvių. Svečiai išsiskirstė pusiau dvyliktą. 1901–2 m. parašė J. Norus pradedant no „Bernio išleistuvės“.

[235] Mylėkimės (*lenk.*).

1 kovo 1903 m.

„Rutos“ kronika nebuvo iki šiol vedama reguliariškai. Parašius Berniui ilgą įžangą apimančią laiką nuo Rutos įsteigimo iki rudeniui 1901 m., užrašinėjama buvo toliaus tik svarbesnieji atsitikimai iš Rutos gyvenimo. Ant pereito susirinkimo (15 vasario 1903 m.) nuspręsta vesti Kroniką reguliariškai pagal taisykles paduotas Draugystės įstatuose.

Kronikorius įrašines kas antrą nedelią svarbesius atsitikimus, iš gyvenimo Lietuvių teip Fryburge kaip ir kitur, perskaitęs pirmiaus ant susirinkimo įrašytiną į Kroniką medegą.

Ingenbohlyj[236] dvi lietuvaites[237]. Šia trumpos žinios apie tai, kaip jos ten atsirado. Kun. Milukas sumislyjo pernai pavasarįj įsteigti lietuvišką merginų Kongregaciją vaikams Amerikoj mokinti ir lietuviškiems raštams platinti. Reikėjo surasti vietą, kur pirmosios lietuvaites || [*100*] gautu išauklėjimų atsakantį kongregacijos įsteigikems. Kun. Milukas kreipesi prie Fryburgo šv. Povylo Draugystės, bet ši neapsiėmė priimti pas save minetų aukletinių, neturedama joms vietos savo namuose.

Tad kun. Milukas nuvyko į Ingenbohlį (Schwyzo kant[oną] Ant keturių kant[onų] ežero kranto) į vyriausius namus šv. Kryžiaus seserų, melzdamas prieglaudos ir globos lietuvaitems. Ingenbohlio sesers ne tik ką apsiėmė priimti lietuvaites į savo pensionatą, bet dar žadejo rupintis, kaip galedamas išaukleti jas į geras kongregacijos įsteigikes. Vietai suradus, reikejo ješkoti atsakančių kandidačių. Vieną nusisekė k[u]n. Milukui surasti, tai buvo Kazimiera Kaupiutė[238], sesuo kun. Kaupo[239], klebono lietuv[ių] parapijos Scrantone; mergina jau suaugus, daug vargo mačius ir nors mažo mokslo, bet labai gabi. Ji prisijauzdama pašaukimą į kongregaciją sutiko važiuoti mokintis į Šveicariją. Liepos men. pereitą metą atvažiavo į Fryburgą

[236] Ingenbolyje (Ingenbohl) įsikūręs Šv. Kryžiaus kongregacijos vienuolynas (Šv. Kryžiaus kongregacija įsteigta 1844 m. Šveicarijoje, 1862 m. gavo popiežiaus patvirtinimą). Ingenbolyje XX a. pradžioje veikė kryžiečių noviciatas, mokytojų seminarija ir mokykla. JAV lietuviams kunigams sumanius įsteigti lietuvišką moterų vienuoliją, pirmosios kandidatės 1902 m. buvo pasiųstos mokytis į Ingenbolio vienuolyno mokyklą.

[237] Paraštėje parašyta: *Liet. Vienuol. Klausimas.*

[238] Kazimiera Kaupaitė (1880–1940) – Šv. Kazimiero moterų kongregacijos įsteigėja, 1897 m. atvyko į JAV, 1902–1905 m. mokėsi Šv. Kryžiaus kongregacijos vienuolyne Ingenbolyje.

[239] Kun. Antanas Kaupas (1870–1913) – JAV lietuvių visuomenės veikėjas, mokėsi Kauno kunigų seminarijoje, bet už lietuvišką veiklą pašalintas. 1892 m. atvyko į JAV, baigė lenkų kunigų seminariją Detroite, kunigu įšventintas 1896 m. Dirbo įvairiose parapijose, redagavo lietuviškus laikraščius, parašė kelias knygas, vertė knygas į lietuvių kalbą.

kun. Šedvydis, liet. parap. Pittstone klebonas. Važinedamas po Europą užsuko mat ir į Fryburgą Lietuvių, o ypač k[un.] Miluko atlankytu. Kun. Milukas nusivežę jį vieną kart į Ingenbohlį, kurs kun. Šedvydžiui labai patiko ir jis paketino leisti ten mokintis jauną savo seserį Magdeleną. Rudenį 23 d. spalių Kazimiera Kaupiutė su Magdalena Šedvydžiute[240] atvyko į Ingenbohli, kur ir dabar mokinasi. || [*101*] Kaupiutė pasirodė esant nepaprastai gabi; sesers aiškiai matydamas ir jos pašaukinią ir tvirtą pasižadėjimą pasišvęsti sanbrolių labui suvertė ant jos ypatingą atydą, ir budamos iš visos širdies prielankios k[un.] Miluko užmanymui nesigaili triuso, kad tik galint geriaus išlavintu ir išaukletų. Šedvydžiutė nežino dar pati gerai, kas iš jos bus; į Kongregaciją eiti lyg nenoretu ir mokinasi tik teip sau, ketindama važiuoti paskui pas brolį į Ameriką. (Ape kun. Miluko užmanymą žiurek plačiai: 5–6, 7, 10, 11, N.N. Tev[ynės] Sargo 1902 m.)[241].

Kas menuo važiuodavo į Ingenbohlį k[un.] Norvidas klausyti išpažinties nemokančių dar vokiškai lietuvaičių ir įstatyti jąs į dvasiško gyvenimo vėžes. Per kaledas buvo jis tenai dvi nedelias. K[un.] Milukas vienas iki šiuol duoda kaštą Kaupiutei, Šedvydžiutę gi leidžia brolis, o keliones kaštus iš Fryburgo į Ingenbohlį apmoka visada susideję k[un.] Milukas su Šedvydžiu. „Ruta“ verčia Ingenbohlio lietuvaitems Verernyse’o meditacijas iš prancuziško ir tokiu budu prisideda prie pradėto ten darbo.

Viena lietuvaite Julia Pranaičiute[242] iš Griškabudžio parap[ijos], yra Prancuzijoj Montligeon’e, kur dirba kaipo lenkiškai lietuviškoji raštininke ir redaktorka kas menuo išleidžiamo laikraštelio „Bulletin“. „L’Ouvre Expiatoir à la Chapellede Montligeon“[243]. Šįmet užsimanė ji išleidineti tą laikraštelį (išeinantį || [*102*] visose Europos kalbose) ir lietuviškai[244], nors keturisyk į metus ir neįstengdama pati suredaguoti jo kaip reikia atsiunčia

[240] Magdelena Šedvydytė – vienuole netapo, daugiau duomenų nerasta.

[241] Antanas Milukas, „Naujas užmanymas“, in: *Tėvynės sargas*, Tilžė, 1902, Nr. 4–5, p. 3–16. Atsiliepimai į šį straipsnį: Augštaitis, „Lietuvaitės prie darbo!“, in: *Tėvynės sargas*, Tilžė, 1902, Nr. 6, p. 8–13; prie šio straipsnio yra ir Miluko informacija apie tai, kad jis gavo pritariančių laiškų sumanymui (p. 14.)

[242] Julija Pranaitytė (1881–1944) – rašytoja, knygų leidėja, baigė Šv. Kotrynos gimnaziją Sankt Peterburge ir buvo brolio kun. Justino Pranaičio išsiųsta studijuoti prancūzų kalbą ir literatūrą į Montligeoną Prancūzijoje. Po sužadėtinio Prano Vaičaičio mirties buvo išvykusi į Ingenbolį, bet į vienuolyną nestojo. 1902 m. pabaigoje išvyko į JAV ir toliau bendradarbiavo su kun. Miluku.

[243] *L’Ouvre Expiateur à la Chapelle De Montligeon*.

[244] *Biuletenas Mielaszirdistes Darbo gelbėti dusias apleistas czyszcziuje*. Laikraštis leistas 1903 m., išėjo 9 numeriai, redagavo (faktiškai vertė iš prancūzų kalbos) Pranaitytė.

taisyti kun. Geruliui, su kuriuo nuo mažens pasipažysta. Neseniai jis nusiuntė jai pataisęs du pirmuoju № 1903 m. liet[uviško] laikraštelio iš Montligeon'o.

Paskutiniam laike jaučiama vis labijaus įtempimas „Rutos“ pritikimų prie gyvenančių Fryburge lenkų[245]. Prie lenk[iškos] – lietuv[iškos] skaitynės prigul jau tik viens kun. Balandis, kurs paviršutiniais ryšiais (jis daro doktoratą iš lenkiškos literaturos) daugiaus už kitus turi buti su jais susirišęs. Kun. Norus sakosi teipgi prigulys prie Skaitynės nors nė pinigų į ją jau antri metai nemoka, nė nenueina niekad, nė nežino, kas ten darosi. Lietuviškas skaitynes rastininkas išdilo ipso facto[246] lietuviams neimant dalyvumo ne susirinkimuose nė visam Skaitynės gyvenime.

Numirus Seinų vyskupui Baranauskui lietuviams parupo gauti ten vel lietuvį vyskupą[247]. Tam tikslui k[un.] Balsis davė informacijas ape mus reikalus tuliems monsignorams Ryme, o tie prižadėjo pasiusti jas augščiaus, kur reikės. K[un.] Norvidas pasakojo tuos pat reikalus Fryb[urgo] univ[ersiteto] prof[esoriui] tevui Michel, o parodydamas jam paimtą iš Seinų 1902 rubrecelės skaitlių lenkų ir lietuvių Seinų vyskupystės patikrino jį, kad ten reikia butinai vyskupo mokančio lietuviškai. Tevas Michel perdavė gautas || [*103*] nuo k[un.] Norvido informacijas Dominikonų generolui, o šis idejo jąs kard. Rampollai[248].

Negana to, Norvidas parašė dar į Peterburgą Akademijos prof. k[un.] Dambrauckui, pranešdamas ape tai, kas jau padaryta Ryme ir melzdamas paremti kaip galint dalyką Peterburge. Gana keistas, nors giliai siekiantis buvo atsakymas kun. Dambraucko (jo laiškas rašytas tame dalyke guli „Rutos“ archyve). Jisai sako geriaus busiant Seiniškiams tureti tuom tarpu lenką vyskupą, negu sulenkejusį arba nors nesuprantantį mus reikalų lietuvį, nes nuo lenko, jei drįstų kenkti galima gintis, o nuo lietuvio gintis butu sunku.

Kun. Dambrauckas mato tik atsakančiu kandidatu į mus vyskupus: Kauno seminarijos reg[ensą] kun. Karosą[249] ir Akad[ademijos] Peterb[urge]

[245] Paraštėje neįskaitomas įrašas.

[246] Savaime (*lot.*).

[247] Paraštėje neįskaitomas įrašas.

[248] Kard. Mariano Rampolla del Tindaro (1843–1913) – popiežiaus Leono XIII valstybės sekretorius ir artimas bendradarbis.

[249] Vysk. Antanas Karosas (1849–1947) – nuo 1900 m. Kauno kunigų seminarijos rektorius, nuo 1907 m. – Lucko Žitomiro vyskupijos sufraganas, nuo 1910 m. – Seinų vyskupas ordinaras, nuo 1926 m. – Vilkaviškio vyskupas ordinaras.

Inspektorių k[un.] Maculevičių[250]. Iš gautų paskutiniam laike laiškų verta paminėti pranešimą iš Peterburgo, akadem[ijos] mokintinio Grigaičio[251], jogei spauda Lietuviams beesama jau teoretiškai atiduota, tik sunkiai eina praktiškos tiesos išdirbimas. „Viskas esą, pavesta p. Kriaučunui“[252]. Platesnių paaiškinimų nerašo. (Teipgi ape tai žiurek Vien. Nr. 5)[253]. Tas pats rašo, buk valdžia svietiška užklausus Kauno Sufragano Cirtauto[254] ar jis neitu į Seinus už vyskupą? Cirtautas sutikęs. Rašo iš Rymo kun. Podolskis[255], juogei ten atvykęs incognito k[u]n. Staniulis iš Seinų. Kam? nežinia, visi spėja, kad kapitula jį siuntus duoti Ryme informacijas apie vyskupystės reikalus. || [*104*]

Ant susirinkimo 15 d. Vasario buvo pakilusi gana svarbi diskusija, iššaukta reikalo dapildyti „Rūtos“ įstatus. Įstatuose mat nėra aiškiai išreikšta draugystės siekis. K[u]n. Balsis atsinešė ant pereito susirinkimo susirašęs kelis paragrafus apie draugystės siekį, kurie, susirinkimo patvirtinti, turėjo pereiti į įstatus. Juos beskaitant, kilo diskusija, ypač apie tai, ar dėti išreiškiant siekį žodis „katalikiškas“ ar ne. K[u]n. Balsis buvo jį apleidęs, nes jau iš pačių pradžių draugystės buvę apie tai daug ginčų, kurie pasibaigė atmetimu to žodžio. Juogei vienok iš dabartinių Rutos įstatų aiškiai matyti, juog draugystės sanariu negali būti nekatalikas, juogei draugyste negali nieko daryti, kas nesutiktų su Bažnyčios mokslu, nuspręsta ant paskutinio susirinkimo padėti aiškiai žodį „katalikiškas“, išreiškiant draugystės siekį.

Pereitą subatą (21 Vasario) ka Norvidas paskutinį syk nuvažiavo į Ingenbohlį. Panedėlį (23 Vas[ario]) nuvažiavo ten jau k[u]n. Norus, kurs po

[250] Prel. Jonas Mačiulis-Maironis (1862–1932) – 1894–1909 m. Santk Peterburgo dvasinės akademijos profesorius ir inspektorius.

[251] Prel. Aleksandras Grigaitis (1877–1955) – mokėsi Seinų kunigų seminarijoje, Peterburgo dvasinėje akademijoje ir 1905 m. išvyko studijuoti į užsienį. Studijavo Fribūre, Jeruzalėje, gavo teologijos daktaro laipsnį. Profesoriavo Peterburgo dvasinėje akademijoje, Vytauto Didžiojo universitete Kaune.

[252] Petras Kriaučiūnas (1850–1916) – teisininkas, mokytojas, lietuvių visuomenės veikėjas, 1881–1887 m. lietuvių ir lotynų kalbas dėstė Marijampolės gimnazijoje, 1900–1905 m. dirbo advokatu Marijampolėje.

[253] *Vienybės lietuvninkų* 1903 m. Nr. 5 apie spaudos draudimo panaikinimą nerašoma. Nr. 6 rašoma, kad nėra įstatymo apie lietuviškos spaudos draudimą ir be reikalo buvo persekiojama lietuviška spauda; žr. „Peržvalga“, in: *Vienybė lietuvninkų*, Plymouth, Pa.,1903, Nr. 6, p. 65.

[254] Vysk. Gasparas Feliksas Cirtautas (1841–1913) – nuo 1888 m. Kauno kunigų seminarijos rektorius, 1897 m. paskirtas vysk. Paliulionio sufraganu, po jo mirties 1908 m. Žemaičių (Telšių) vyskupijos valdytoju, 1910 m. Žemaičių (Telšių) vyskupu ordinaru.

[255] Kun. Podolskis – daugiau duomenų nerasta.

Norvidui važinės mokinti lietuvaites lietuviškos gramatikos ir literatūros. K[u]n. Norvidas suvedęs k[u]n. Norų į pažintį su lietuvaitėms, su jų perdėtinėms ir su visu rėdu sugrįžo utarninke į Friburgą. K[u]n. Norus liko dar Ingenbohlyj, kur būsias iki panedėliui (2 Kovo) ir užvaduosiąs išvažiavusį laikyti rekolekcijų kapelioną.

No 1 kovo 1903 m. iki čion parašė k[un.] Vogonis.

Amerikos kunigai renka pinigus spaudai atgauti[256]. Kunigas Milukas iš Amerikos rašo: „Rutos“ kronikai. Spaudos atgavimo „kyšis“. Gavęs no A. Dubinsko[257] 17 sausio laišką, kuriame rašo, juog maskoliai prašo patys nors mažo kyšio, tad leisią spaudą, ėmiau kalbinti kun. Abromaitį[258], kad mudu sudėję tuos 400–500 r. nusiųstumėme, aš jam prasigyvenęs atiduočiau dabar už mane uždėtus 200 r. atsakė: „kas žinos, ką mes davėm?“ etc. Nieko nepešęs su savo klebonu, tąpat dieną nuvykau į Mahanoy City, kalbinti kitą pasiturintį kleboną kun. Pautienių[259], kad didžiumą reikalaujamų pinigų sudėtume mudu (t. y. aš ir jis). Pasakė: jis viens galįs tiek užmokėti, ale netikįs, pagaliaus jam reikią siųsti pinigai broliui... Nieko ir ce nepešęs, grįždamas namo sumislijau atsišaukti į visus lietuviškus kunigus Amerikoje. Parašiau vėliaus (19 d. sausio vide kop. p. 63 „kopijų knygoje“) pas || [*105*] sekančiuosius, kurių adresus turėjau: kunigus Lietuvniką[260] Baltimorėje, V. Varnagirį[261] – Brooklyne, B. Moleikaitį[262] – (tiedu žodžiai ne-

[256] Paraštėje parašyta: *Amerikos Liet. Darbai.*

[257] Andrius Dubinskas (1868–1945) – teisininkas, 1901–1904 m. dirbo Sankt Peterburge Senate, susipažino su Vidaus reikalų ministerijos valdininku Strolmanu, kuris rengė Ministrų Tarybai medžiagą apie lietuvių spaudos lotynišku raidynu draudimo panaikinimą. Sugebėjo paveikti, kad draudimas būtų panaikintas be jokių apribojimų.

[258] Kun. Petras Abromaitis (1854–1911) – mokėsi Seinų kunigų seminarijoje, kunigu įšventintas 1878 m., vikaravo Punske. 1887 m. išvyko į JAV ir dirbo įvairiose parapijose, aktyviai dalyvavo JAV lietuvių kultūriniame gyvenime.

[259] Kun. Simonas Pautienius (1863–1923) – mokėsi Seinų kunigų seminarijoje, 1888 m. įšventintas kunigu. 1891 m. atvyko į JAV, nuo 1894 m. Mahanoy City lietuvių parapijos klebonas. Davė lėšų 1906 m. naujai išleisti vyskupo Juozapo Arnulfo Giedraičio verstą Naująjį Testamentą.

[260] Kun. Juozapas Lietuvninkas (1865–1943) – gimė Alvito parapijoje Vilkaviškio apskrityje. Išvyko į JAV ir ten mokėsi Detroito ir Baltimorės kunigų seminarijose. Nuo 1894 m. iki gyvenimo pabaigos dirbo Baltimorės Šv. Alfonso parapijoje.

[261] Kun. Vincentas Varnagiris (1866–1915) – mokėsi Seinų kunigų seminarijoje, 1894–1898 m. studijavo Romoje ir gavo filosofijos daktaro laipsnį. 1900 m. atvyko į Brukliną.

[262] Kun. Baltramiejus Molekaitis (1868–1953) – mokėsi Suvalkų gimnazijoje ir Vlosla-

perskaitomi[263]), M. Kraučuną[264] – Chicagoje, J. Zubrzyskį[265] – De-Lancey, A. Szimkevičių[266] – Dultois, B. Zindžių[267] – Elizabethporte, V. J. Kudyrka[268] – Edwardsdale, J. Kurą[269] – Forest City, Bukavecką[270] – Hazletone, S. J. Čepanonį[271] – Homestead'e, S. Pangonį[272] – Grand Rapids, Stachevičių[273] – Nit Carmel, V. Dargį[274] – Minersville, V. Matulaitį – Nevarke, J. Delinikaitį[275] – Nauticoke, J. Ambotą[276] – Norwiche, K. Valaitį[277] – Parishoville, J. Kaulakį[278] –

veko kunigų seminarijoje. Vėliau išvyko į JAV ir mokėsi Šv. Juozapo seminarijoje Troy, NY. Kunigu įšventintas 1893 m.

263 Kronikos autoriaus komentaras.

264 Kun. Matas Kraučiūnas (1865–1918) – baigė Seinų kunigų seminariją, Čikagoje įkūrė pirmą lietuvių Šv. Jurgio parapiją, įsteigė mokyklą, pastatė bažnyčią, kleboniją ir mokyklos pastatą.

265 Kun. Zubžiskis – daugiau duomenų nerasta.

266 Kun. A. Šimkevičius – daugiau duomenų nerasta.

267 Kun. Baltramiejus Žindžius (?–1925) – kunigystės mokslo siekė Romoje. Nuo 1896 iki 1925 m. Šv. Petro ir Povilo lietuvių parapijos Elizabeth, NY, klebonas.

268 Kun. V. J. Kudirka – daugiau duomenų nerasta.

269 Kun. Jonas Kuras (1864–1937) – baigė Seinų kunigų seminariją ir penkerius metus vikaravo Seinų vyskupijos parapijose, 1892 m. emigravo į JAV, Forest Cityje, PA, įkūrė lietuvių parapiją, dalyvavo lietuvių visuomeninėje veikloje.

270 Kun. Vincentas Bukaveckas (1859–1921) – baigė Seinų kunigų seminariją. Emigravo į JAV ir dirbo įvairiose parapijose.

271 Kun. Steponas Čepanonis (1869–1934) – mokėsi Suvalkų gimnazijoje, emigravo į JAV ir 1895–1900 m. mokėsi Detroito kunigų seminarijoje, po šventimų paskirtas į Homestead, PA, kur organizavo lietuvių Šv. Petro ir Povilo parapiją, dalyvavo visuomeninėje veikloje.

272 Kun. Pangonis – daugiau duomenų nerasta.

273 Kun. Stachevičius – daugiau duomenų nerasta.

274 Kun. Vincentas Dargis (1870–1946) – baigė Seinų kunigų seminariją, studijavo Romoje ir 1901 m. išvyko į JAV.

275 Kun. J. Delinikaitis – daugiau duomenų nerasta.

276 Kun. Jonas Ambotas (1869–1963) – 1890 m. atvyko į JAV, kunigu įšventintas 1901 m. Dirbo įvairiose parapijose, reiškėsi lietuvių visuomeniniame gyvenime.

277 Kun. Kazimieras Valaitis (1866–?) – mokėsi Marijampolės gimnazijoje, vėliau emigravo į JAV, kunigu įšventintas 1889 m.

278 Kun. Juozas Kaulakis (1868–1933) – mokėsi Sankt Peterburgo kunigų seminarijoje, vienerius metus Krokuvos universitete, po to amerikiečių kolegijoje Levene, kur 1893 m. birželio 29 d. įšventintas kunigu. Po to išvyko į JAV ir buvo paskirtas Filadelfijos, PA, Šv. Antano (vėliau Šv. Kazimiero) lietuvių parapijos klebonu, kuriuo išbuvo iki mirties. Reiškėsi lietuvių visuomeninėje veikloje.

Philadelphia, M. Šedvydį – Pittstone, Jodišių[279] – Pine Grove, J. Žilinską[280] – Plymonth'e, A. Kaupą – Scrantone, A. Kaminską[281] – New Philadelphia, Valaitį[282] – Springvalley, P. Saurusaitį[283] – Waterbury, J. Jakštį[284] – Worcester, A. Lopetą[285] – Wilkes Barre, Žebrį[286] – New Britain. Pirmiausiai atrašė k[u]n. Žebris, protestuodamas prieš davimą pinigų (lengva jam kariauti su maskolium už spaudą, sėdint Amerikoje). Kun. Kaulakis išvadinęs užmanymą humbugu[287], kytrai norėjo apsieiti siulydamas man savo knygų už 25 dol. (NB kurios jam vertos daugiausiai 5 dol.), kad aš paėmęs nuo jo tas jo išleistas knygeles, uždėčiau už jį 25 dol. Atsakiau jam padėkavodamas už pavadinimą humbugu viso reikalo, knygų teipgi negalėjau paimti 1) pinigų neturėdamas 2) ant tiek paikas neesmi, kad pirkti kelesdešimtis man nereikalingų knygų už aukštą prekę. Štai surašas aukotojų ant „kyšio" už spaudą: Kun. Saurusaitis (pirmas prisiuntęs auką) 6 dol., S. Čepanonis – 10, V. Dargis – 10, M. Kraučunas – 25, M. Šedvydis – 20, A. Kaupas – 10, J. Kuras – 5, F. Valaitis – 2, Stachnevičius – 10, kun. Milukas – 14, iš viso 112 dol. Atėmus iš to pačto kaštus ir gromatų rašymą, užmokėjau už rašymą Lukoševičiui[288] pats negalėdamas rašyti 2 liko 110 dol. Siunčiant 110 dol. Radzevičius[289] agentas sakė busią iš to 210 rublių; kadgi man pagal apskaitimą, p.

[279] Kun. Motiejus Juodišius (1855–1910) – baigė Seinų kunigų seminariją ir Peterburgo dvasinę akademiją. Į JAV atvyko 1886 m., dirbo įvairiose parapijose, reiškėsi lietuvių visuomeniniame gyvenime.

[280] Kun. Jonas Žilinskas (Žilius) (1870–1932) – kunigu įšventintas 1894 m. JAV. Pasižymėjo lietuvių kultūrinėje ir visuomeninėje veikloje, parašė grožinės literatūros kūrinių.

[281] Kun. A. Kaminskas – daugiau duomenų nerasta.

[282] Kun. Pranciškus Valaitis (1864–1911) – baigė Seinų kunigų seminariją, už dvasinį patarnavimą unitams Varšuvos generalgubernatoriaus jam buvo uždrausta užimti bet kokią etatinę kunigo vietą, 1901 m. atvyko į JAV.

[283] Kun. Petras Saurusaitis (1854–1932) – gimė Alvito valsčiuje Vilkaviškio apskrityje, 1884 m. išvyko į JAV, 1895 m. įšventintas kunigu, 1898–1919 m. klebonavo Weterbury, CT. Reiškėsi lietuvių kultūriniame gyvenime.

[284] Kun. Juozas Jakštys (1858–1931) – kunigu įšventintas 1881 m., nuo 1894 iki 1908 m. Worcesterio, MA, Šv. Kazimiero parapijos klebonas.

[285] Kun. Adomas Lopeta (1859–1946) – kunigu įšventintas 1884 m., į JAV atvyko 1893 m.

[286] Kun. Juozas Žebris (1860–1915) – baigė Kauno kunigų seminariją, 1893 m. atvyko į JAV ir dirbo įvairiose parapijose. Dalyvavo lietuvių kultūriniame ir visuomeniniame gyvenime.

[287] Apgaule, melu (*angl.*).

[288] Lukoševičius – daugiau duomenų nerasta.

[289] Radzevičius – daugiau duomenų nerasta.

Dubinskas buvo kaltas 14 rublių, nusiunčiau jam 196 r. prašydamas uždėti 14 rublių. Tokiu budu Amerikos kunigai vos įstengė sudėti spaudos atgavimo kyšiui 210 rublių. Butų || [*106*] surinkta daugiaus, jei but nuvažiuota pas vieną kitą, ilgiaus pašnekėta, ale tas važinėjimas rinkikui butų kaštavęs kelesdešimtis dolerių, ko aš negalėjau panešti, neturėdamas iš ko, 2) nenorėdams lįsti į akis, ypatingai dar kad ne kurie tėvai bumbėjo apie humbugus, o kiti anot kun. Kaupo, rengėsi mane su mano scheme'ais[290] (suprask išmislais) nuknock'yti[291], t. y. diskredituoti visiškai, K[un.] A. Milukas 1904 II 03 (Pridėta:) Vėliaus prisiuntė 10 dol. kun. Ambota, ką pasiunčius A. Dubinskui (19 r. 24 k.) ir kun. J. Lietuvnikas 5 dol., kuriuos kad pervėlu buvo, palikau Dirvos Žinyno fondui, pagal aukotojo norą. Taigi viso pinigų pasiųsta Petrapilen 239 r. 24 k. K[un.] A. Milukas“.

Lenkai priešingi atgavimui lietuviškos spaudos

Kun. Endziulis[292] iš Naumiesčio Suvalkų gub. kun. Balsiui laiške 9-tos kovo šių 1903 m. teip rašo: „Yra žinia, kad lenkai rupinasi nedaleisti mums spaudą. Iš Podlesiaus rašė apie tai viens lietuvis kunigas. Jam tropijosi buti vienam susirinkime, kur gyrėsi du dvarponiai iš to, kad paaukavę ant to viens turbut 700, o kits 800 r. idant daryti pas rundą rupestį nedaleisti lietuviams spaudą. Toliau gal dasižinosiu jų pravardes. Jeigu tas butų teisybė, tai tikrai pasirodytų kokius turim kaimynus“.

Kunigas Staniulis Seinų kapitulos kanauninkas grįždamas iš Rymo užvažiuoja į Friburgą.

Šiuose 1903 m. k[un.] kanauninkas Staniulis kaipo Seinų kapitulos pasiuntinys važiavo į Rymą. Tris sykius buvo pas kardinolą Rampollę, išdėjo jam žodžiu ir raštu prancuziškai rašytu Seinų diecezijos padėjimą: Seinų diecezijoje ėsą kone pusė lietuvių, o pusė lenkų. Lenkų ėsą tik šimtu daugiau kaip lietuvių. Daugumas kunigų diecezijoje lietuviai. Kunigų iš Seinų diecezijos mokinančiųsi užrubežio universitetuose ėsą 12, vieni Ryme, kiti Fryburge Šv[eicarijoje]. Kan. Staniulis || [*107*] išrodęs kardinolui Rampollei, kad Seinų diecezijoje reikią vyskupo lietuvio. (Tinkančiu kandidatu statęs

[290] Kėslais (*angl.*).

[291] *Knock* – aštri kritika (*angl.*).

[292] Turėtų būti Andziulis. Kun. Pijus Andziulis (1870–1950) – mokėsi Seinų kunigų seminarijoje, kunigu įšventintas 1900 m., 1900–1904 m. buvo Naumiesčio vikaru.

pačiam kardinolui (?) ar kitiems pralotą Blaževičių[293].) Rampollė žinąs apie lietuvius ir ėsąs iš jų nekautantas[294], žinias blogai lietuvius perstatančias gavęs no lenkų. Kun. Staniulio klausęs, kodėl lietuviai nesutinką su lenkais. K[un.] Staniulis išaiškinęs, kad Seinų diecezijoje jokių nesutikimų nėsa ir kad kunigai lietuviai gerai su lenkais gyveną. Lenkai kunigai Ryme susitikę klausinėję apie „litwomanus“.

Kun. Staniulis grįždamas iš Rymo užvažiavo į Fryburgą ir buvo čionai nuo 13 iki 16 kovo. Čionai parašytosios žinios yra no jo gautos. Jisai pasakojo teipgi, kad Varšavos Arcivyskupas Popielis[295] skundęs Ryme pereitą metą a.a. vyskupą Baranauską, da prieš mirtį, kad užsileidžiąs gudams ir kad esąs „litvomanas“.

K[un.] Norvydo ir k[un.] Vogonio išleistuvės

15 kovo šių 1903 m. buvo išleistuvės k[un.] Dr. Norvydo ir k[un.] Dr. Vogonio. Buvo susirinkę visi Fryburge ėsantiejie lietuviai išskyrus Modrą. Pribuvo teipgi ir kun. Staniulis. Linksmi susirinkusiųjų šnekučiavimai buvo pertraukiami rimtais dalykais. K[un.] Vogonis skaitė savo straipsnį: „Įspūdžiai iš kelionės“. Norus atsisveikinimo kalboje pasakė, kad abu išleidžiamuoju Rutos sąnariu savo ištvermingumu darbe ir praktiškumu palieka Rutai gerą pavyzdį, o pažįstamiems gražų atminimą apie lietuvius. K[un.] Vogonis ant to atsakė, kad Norus išrodęs jam, kokiu turįs buti, o ne kokiu buvęs. Kan. Staniulis išreiškė savo prielankumą Rutai. Norvidas atminė, kad Ruta nesivaidijus su svetimais ir visados buvus taiki, ir kad Rutos sąnarių pirmutiniu principu yra pirmiau buti kataliku, o paskui patrijotu lietuviu. Ant galo || [*108*] Norus vėl kalbėjo, kad išvažiavusiejei Rutos sąnariai neužsimirštų tolin varyti jos siekį, kad nepaliautų buvę likusiųjų prieteliais, kaip iki šiol buvo, ir kad toji prietelystė butų remiama ne ant simpatijos jausmų, kurie laikui einant mainosi ir nyksta, ale ant vieno mus visų siekio dirbti Lietuvai ant gero.

K[un.] Vogonis iš Friburgo išvažiavo 18-tą, o k[un.] Norvydas 24 kovo šių 1903 m.

[293] Prel. Vincentas Blaževičius (1887–1929) – vienas pirmųjų iš Seinų vyskupijos kunigų išvyko slapta studijuoti į užsienį. Studijavo Romoje 1883–1885 m., gavo kanonų teisės daktaro laipsnį. Seinų seminarijos profesorius ir vėliau rektorius.

[294] Neaiškus žodis.

[295] Arkivysk. Wincenty Teofilis Popielis (1825–1913) – kunigų seminariją baigė Kelcuose, studijavo Levene ir Romoje, vyskupu konsekruotas 1875 m., nuo 1883 m. Varšuvos arkivyskupas metropolitas.

21 kovo šių 1903 m. išdavė ekzaminą „cum laude“ ant daktaro filiozofijos k[un.] Rauda iš Žemaičių diecezijos. Prie Rutos jisai neprigulėjo, ale kada jį užsikviesdavo ant kokio nor ypatingesnio susirinkimo, visados ateidavo. Iš Friburgo išvažiavo pradžioje balandžio rengdamasis dirbti raštu ir kitokiu galimu budu Lietuvai ant gero.

21 kovo šių metų Vincas Totoraitis pabaigė Friburge, kaipo antras mokytinis žemdirbystos iškalą. Dalį kaštų jam mokinantis davė „Motinėlė“.

K[un.] Bučys iš Peterburgo laiške rašytam 7 gegužio šių metų duoda žinią: „Vilniaus general-gubernatoriaus kancelerija prieš užtvirtįsiant kunigą į lietuvišką parapiją tyrinėja, ar jis moka lietuviškai. Matyt, kad polonizacija Vilniaus vyskupystės ir jiems įkirėjo. Prieš sustatysiat savo „доклад'ą“ apie daleidimą lietuv[iams] spaudos Viln[iaus] gen[eral] gub[ernatorius] klausė Kauno vysk. ir Vilniaus administratoriaus, kaip plačiai reiktų daleisti t. y. kokio laikraščio reikėtų lietuviams. Vilniaus administratorius Frąckiewicz[296] delto važinėja Kaunan pasišnekėt su vyskupu, ale jiedviem bedelsiant gen[eral] gub[ernatorius] sustatė savo dokladą || [*109*] nereikalaujantį nė jokių susiaurinimų liet[uviškai] spaudai. Paskui atėję atsakymai vyskupų, kad užtektų leidus tik dvasiškas knygas arba maldaknyges. Tą žinią turiu per kelintas lupas nuo kunigo Stakialos[297], žinomo originalo“.

Lenkai lenkina Lietuvos pakraščius

Netoli no Dinaburgo[298] bažnytkiemyje Griwa[299] yra viena lenkų bajorė pana Leukadija Wołodko[300]. Mokinosi ji vokiškoje mergaičių šešklesėje gimnazijoje Kurliandijoje, kol da vokiška kalba vidutinėse mokyklose nebuvo uždrausta. Paskui vaikščiojo ant pedagogiškų kursų Peterburge, turbut du metu. Tenai budama pavirto į karštą lenkų patrijotą. Pabaigus mokslą ir sugrįžus į savo dvarą Grivoje smarkiai ėmė platinti terp visų aplinkinių patrijotišką dvasią. Slaptu įkurė savo namuose iškalą vaikams lenkiškai mokytis. Aplinkiniams gyventojams patraukti daro pas save susirinkimus, ant kurių

[296] Prel. Viktoras Pranckevičius-Radziminskis (Frąckiewicz-Radzimiński, 1835–1910). Vilniaus vyskupiją administravo ne vieną kartą.

[297] Kun. Stanislovas Stakelė (1862–1930) – baigė Kauno kunigų seminariją, kunigu įšventintas 1885 m. Už aktyvią lietuvišką veiklą porą kartų valdžios kalintas Kretingos vienuolyne. Vėliau dirbo Vilniaus vyskupijoje.

[298] Daugpilis (latv. Daugavpils).

[299] Latv. Griva.

[300] Leokadija Wołodko – daugiau duomenų nerasta.

jos pačios išmokyti žmonės lošia teatrus, dainuoja, grojija koncertus, kalba susirinkusiems prakalbas ir apvaikščioja patrijotiškas šventes. Tų prakalbų, lošimų ir pasilinksminimų turiniu ir siekiu yra uždegimas meilės prie Lenkijos ir kurstymas prie maišto priešais Gudiją. Tas darbas jai gerai sekasi, nes ji ėsant labai meili ir lipšni, pažįstant gerai žmones, mokant juos prie savęs prisitraukti ir įkvėpti jiems savo idėjas. Į susirinkimus pas ją ateina tiktai ištikimi ir išbandyti. Žmones, kuriuos ji mokina ir leidžia pas ją susirinkti, myli ją ir niekam neišduoda. Kartais sueina pas ją vakarais kelios dešimtys žmonių. Apygardos gyventojai daugiausiai baltgudžiai || [*110*] ar latviai, yra teipgi lenkų ir lietuvių. Į susirinkimus eina[301] ir lietuviai. Prieš kelis metus pana L. Wołodko persikėlė į Rygą ir įtaisė tenai moterišką demokratišką gimnaziją ar pensijonatą. Stengesi vesti ją kogeriausiai. Visi garsesniejie Rygoje ėsanti mokytojai eina į ją mokyti. Terp tų turbut ir vienas lietuvis Mošotas[302] duoda lekcijas matematikos. Praktiški dalykai mergaitėms reikalingi ėsą neapleisti. Visos tarnaitės pensijonate kalba lietuviškai, bet su direktore, kuria yra pati Leukadija Wołodko tiktai lenkiškai. L. Wołodko kelissykius ant nedėlios daro su mokytinėms praktiškus pasišnekėjimus (*pogadanki praktyczne*), ant kurių leidžia tiktai ištikimas. Dabar rengiantes jije mokytis lietuviškai. Pinigų tam pensijonatui įsteigti davus, kaip man, lenkų „Liga demokratyczna“.

Šią žinią papasakojo Kretingos klebonas Bizauskas[303], kuris su kunigu Malecku[304], Linkavos kamendorium buvo dar 5–14 birželio atsilankęs Fryburge. Jisai pats gyveno Grivoje, pažįsta paną L. Wołodko ir buvo pas ją ant susirinkimo. Jisai pats matęs Leukadiją Wołodko apvaikščiojant su daugeliu susirinkusių žmonių atmintį Kosciuškos[305], uždegančiai ir patraukiančiai kalbant apie maištą prieš Gudiją; girdėjęs jos išmokytus žmones eiles deklamuojant, teatrą lošiant ir teip toliau.

Pereitą vasarą (1902) vienoje vietoje Žemaičiuose susirinkę 5 kunigai ir

[301] Toliau nubrauktas žodis *teipgi*.

[302] Taip originale. Pranas Mašiotas (1863–1940) – mokytojas, rašytojas. 1891–1915 m. mokytojavo Rygos realinėje mokykloje.

[303] Kun. Antanas (vienuolinis vardas Pranciškus) Bizauskas (1861–1937) – 1900–1904 m. Kretingos klebonas.

[304] Kun. Antanas Maliauskis (Malevskis) (1877–1941) – 1900 m. baigė Žemaičių kunigų seminariją Kaune ir buvo paskirtas Linkuvos vikaru. 1906–1912 m. studijavo Fribūro ir Leveno universitetuose, gavo filosofijos ir politikos mokslų daktaro laipsnius. Nuo 1922 m. Lietuvos, vėliau Vytauto Didžiojo universiteto profesorius.

[305] Tadas Andriejus Kosciuška (1746–1817) – generolas, 1794 m. sukilimo vadovas.

5 svietiški inteligentai, sutarę laikraščiuose vieni kitų neužkabinėti, išvien eiti, uždėti nekalto t. y. neužkabinančio randą turinio laikraštį, talpinanti jame visokius praktiškus pamokinimus apie higieną, || [*111*] žemdirbystę, amatus ir t. t.; agitacijos dalykus talpinant į Ukininką ir Varpą, o Naujienas[306] panaikinti. Ginčas buvęs už vieną daiktą, kunigai norėję, kad butų talpinami ir dvasiški pamokinimai, o svietiškiejie to neapsėmę. Ant galo pagalios buvo viskas sutarta. Katrie užsileido nežinia. Pasakojantis tą dalyką Kretingos klebonas Bizauskas nežinojo, dėl ko tas sutarimas neįvyko; ar kad gal kilę vėl koki ginčai, ar kad nenorėję Prusuose pradėti laukdami pavelijimo spaudos.

5 liepos šių metų lenkai iš Fryburgo ir Berno važiavo į vieną maudynių vietą Bonne (šale Fryburgo) pasivaikščioti. Tenai susirinkę darė atskaitą ant garbės pulkauninkui Milkauskui[307]. Buvo užkvietę ir Rutos sąnarius, kurių nė vienas neapsiėmė ten važiuoti.

Lenkai lenkina Lietuvą

Šiuose 1903 m. pasirodė Montligeon'e Prancūzijoje lietuviškas laikraštėlis „Biuletinas Mielaširdytes darbo gelbėti dušias čysčiuje užmirštas“. „Vienybė Lietuvinikų“ apšaukė už tai kun. Miluką. To laikraštėlio išleistoja dasigirdus apie tai teip rašo į kun. Gerulį 18 birželio šių metų:

...„Nors po teisybei gerai supratau prieš išleidimą pirmo numerio biuletino, kiek turėsiu darbo su juomi, bet ant savęs jokios atydos neverčiau – turėjau vieną mįslyje. Lietuviams į vietą lenkiškų biuletinų lietuvišką suteikti [ji pati – Pranaičiutė – redaguoja Montligeon'e, teipgi ir lenkišką, pridejo perrašytojas][308] – Dėl ko? Atleiskit, meldžiu iš širdies, jei apie šį dalyką plačiau pa|| [*112*]rašysiu. Lig šiolei Draugija ir vietiniai prancūzai visus Lietuvius laikė per Lenkus, ir į pradžią, man atvykus į Montligeoną, jokiu budu negalėjo suprasti, del ko aš vadinu save Lietuvaite o ne lenke. Navatna jiems buvo pirmą sykį atitikti tokį žmogų! Nors jiems nuolat skambinu, kad ne esmi jokia lenke, tik lietuve, vienok vis kitaip mane čion nevadina, kaip „petite polonaise“[309]. Bet ne tame dalykas ir šis patemijims suvis neprisidėjo prie pradžios mano biuletino. Priežastis buvo kita ir labai, paleig mano

[306] *Naujienos* – mėnesinis laikraštis, leistas Tilžėje 1901–1903 m. *Varpo* ir *Ūkininko* redakcijoje.

[307] Milkauskas – daugiau duomenų nerasta.

[308] Kronikos autoriaus pastaba.

[309] Lenkaite (*pranc.*).

nuomonę, akyva: Vienok apei tai, ką žemiaus parašysiu, meldžiu, šiuom tarpu niekur nepublikavoti, niekam ir aš nieko nekalbėjau, ir Jums pasakysiu tik iš didelio užsitikėjimo ir drutos prietelystės“.

„Paėmus biurą „Lenkišką“ iki šioleig – pamačiau ir supratau viską, taigi ką noveikiausiai geidžiu išleisti Biul[etenį] lietuviškai. Mat lenkiški Magnatai beveik visi kunigaikščiai, grafai, baronai ir teip jau dideli dvarponiai ir Visi Lietuvos kunigaikščiai ir grapai tankiai korespondavoje su Draugija. Renka pinigus nuo savo darbinįkų, terp kurių beveik visi lietuviai kaipo Radzvillų darbinįkai Oginskių, Pleterių ir daug kitų ir surinkę tokios rinkliavos kelis šimtus arba kokį tukstantį siunčia į Broliją įrašymui juos į sąnarius – prietam savo laiške prašo kad ką nuo daugiaus prisiųsti jiems lenkiškų brošiurų, biuletinų del sąnarių ir del platinimo po žmones (kaip Paukštis[310] rašo iš Amerikos prašydamas atsiųsti biuletiną). Tokiu budu mat pasiseka jiems gerai ir lenkystę platyt po darbininkus Lietuvius ir ukininkus savo susiedus. Tokie ponai suvis nesirupintų Drau|| [*113*]gija kad ji nesuteiktų jiems puikią progą ir galiu sakyt, puikiausią iš visų, kokias tik kada norius turėjo del savo užmanyto siekio – sulenkinti lietuvius. Iš to galiu spėti, jogei pats nuo savęs labai ir labai retai atsiunčia kartais pora rublių ant mišių, o aukos nuo mus prasčiokėlių labai tankiai ir didelės. Sakykit ar ne puiki mislis tų kunigaikščių Lenkų ir Lietuvių ant nelaimės!! Ner ką kalbėti... Idant Jus tame labiau pertikrinti (nes gal pamislysit, kad klystu šem dalyke) paduosiu Jums šičion už pavyzdį grapienę Aniela Dunin[311], gyvenančią Langa Menuose (Ostpreussen). Jije begalo didelius pinigus siunčia į Draugiją, ir nuo čyščiausio kraujo Lietuvių (visados jie kiekvieno aukotojo turi but aiškiai vardas ir pavardė laiške išrašyti). Kartais paemus laišką net pečius turiu patraukti pamislijus; jei gyvenant Vokietijoj iš kur tiek Lietuvių gal ji surinkti?! – Pirma, žinoma tukstančiais jai siųsdavo įvairias brošiuras ir biuletinus lenkiškoj kalboj, (labai retai, kad pareikalaudavo keletą paveikslėlių, su lietuviškais parašais) dabargi, pasirodžius lietuviškai biuletinui, nusiunčiau jai į vietą lenkiškų kelis exempliorius lietuviško ir ar tikėsit?! – Visus atgal, ne pačta, gerai patėmykit, bet ji pati mums sugražino!! Argi da aiškiau reikia parodyt, delko ypatingai visi grapai užsiemę platinimu Draugystės po Lietuvius. Tokie Potockiai, Zabielai[312], Branickiai nors tie reti pas mus, pagaliaus daug dvarponių Suvalkų, Kauno, Vilniaus ir Vi-

[310] Juozas Paukštys (1871–1914) – leidėjas, nuo 1897 m. leido *Vienybę lietuvninkų*.

[311] Aniela Dunin – daugiau duomenų nerasta.

[312] Zabielos.

tebsko gubernijų ir guodotini prabaštėliai senovės drauge su šiais ir aukščiaus minėtais Lietuvos ponais, išrado Draugiją, kaipo įrankį propagandai lenkystes terp Lietuvių. Ar Jus gal netikit? Nekart bandydaviau nusiųsti paveikslėlių del sąnarių || [*114*] lietuvių su lietuviškoms maldelėms ir tankiai būdavo sugražinti atgal tų pačių adresantų, kalbant jogei tie žmonės lietuviškai nesupranta. Taigi aš tikrai norėjau daeiti ar jie supranta ar ne lietuviškai, ir daėjau. Ypač su vienu korespondentu iš Vilniaus gub. turėjau prisijuokti. Nekuris „Biczolis“ rašo laišką lenkiškai ir kaip bjauriai keverzioja, kad tuo matyt, juog stengiasi iš tart žodį lenkiškai vien tik iš fanaberijos. Atsakiau jam – lietuviškai – jis vel rašo lenkiškai skundžiantis, juog nemoka liet[uviškai] gerai, aš neatsakau ant jo vieno, antro, trečio laiško, ir štai mano Bicziolis ketvirtą rašo ką puikiausiai lietuviškai! Iš to pasirodo, kad jau mus Lietuviams gerai įskambinta į ausis, juog jų kalba barbarzyńska, chłopska etc.[313], juogei net su lietuviu nenor saviškai kalbėti“.

„Jei Lietuviai teip svarbias aukas sudeda, kartais net savo paskutinį užčėdytą skatiką atsiunčia (kitkart net graudu daros skaitant laišką kokio iš tolymos Gudijos kareivio, ar tarnaičio) tai lai ir biuletinus iš Draugijos skaito saviškoj kalboj, o ne lenkiškoj. Jei jie rašo į Draugiją, tai tegul rašo pats ir lietuviškai, arba atiduoda kokiam geram kunigui Lietuviui nusiųsti savo auką į Draugiją o ne lenkomanams, tokiu budu bus prašalinti nuo lenkiškų knygelių, o skaitys saviškoj ir godos savąja kalbą, matant, kad ją apšvietesni žmonės ne niekina. Mano biuletinas neturi nieko prieš politiką, lengvai daeina iki adresatų po visas vietas Gudijos. Teip gilioj Maskolijoj ir Siberijoj daug yra mus krašto žmonių tarnaičių, kareivių ir visokių darbininkų, kurie išsirašo iš mus biuletenus lenkiškus, aš gi dabar siunčiu jiems lietuviškus ir iš to jie labai džiaugsmingi, o man ta nauda, kad jie nors || [*115*] retkarčiais galės pasiskaityt šį tą saviškoj kalboj. Ir tai su kokiu siekiu mano liežuvis nor pasiekti visus užkampius pasaulės, paleig išsitarimą Paukščio...“

5 liepos šių 1903 m. buvo išleistuvės kun. Balsio. K[un.] Norus atsisveikinimo kalboje padėkavojo jam, kad buvo geru Rutos sąnariu ir velijo, sugrįžus į Lietuvą, toliau varyti patrijotiškus darbus pakurstant kunigus leisti arba padėti ukininkams leisti vaikus į gimnaziją, platinti laikraščius, rupintis apie ukės dalykus ir pačiam kaipo giesmininkui rinkti dainų meliodijas ir surinktas moksliškai apdirbti. Kun. Vitautas[314], bešnekučiuojant, užmanė,

[313] Barbariška, valstietiška (*lenk.*).

[314] Kun. Vitautas – spėjama, kad tai kun. Vincento Varnagirio (1866–1915) slapyvardis. Jis studijavo Romoje 1894–1898 m. ir gavo filosofijos daktaro laipsnį.

kad sugryžus į Lietuvą reikėtų pripratinti visoki svečiai lietuviai einanti į kokį šviesesnį susirinkimą prisisekti sau rutos šakutę.

K[un.] Balsys (J. Narijauckas[315]) mokinosi tris metus Ryme ir turi daktaro laipsnį abiejose tiesose. Dr utriusque juris[316]. Fryburge buvo vienus metus, daugiausiai mokinosi čionai pas pr[of.] Wagnerį[317] muzikos ir giesmių. Išvažiavo iš Fryburgo 11 liepos šių metų.

Lenkai kunigai ėsanti Fryburge šįmet pasidarė draugystę ir pavadino ją „Jagiellonia“[318]. Iki šiol to jie niekam negarsina laikydami tai paslaptyje.

Motiejus Balandis liepos mėnesyje šių 1903 m. išdavė ekzaminą ant daktaro. Pabuvęs per vakaciją apie mėnesį Meiringene, Berno kantone (Berner Oberland) sugrįžo į Lietuvą. Užrubežyje buvo suviršum 5 metus. Pirmiausiai mokinosi muzikos Regensburge, tą pametęs Ryme tvėrėsi už tiesos (jus canonicum[319]), kuri teipgi nesisekė. Ant galo Fryburge mokinosi literatūros. Tikroji jo pravarde Motiejus Gustaitis. || [*116*]

Ant žiemos semestro 1903/4 m. atvažiavo iš Rymo į Fryburgą du kunigu lietuviu iš Seinų diecezijos Trainaitis[320] ir Širvydas[321], abu buvo mokinesi Ryme vienus metus. 12 sausio 1904 išvažiavo iš Fryburgo k. Vitautas išbuvęs čionai bemaž vienus metus.

Šiuose 1904 m. Kriokavoje susitvėrė lietuviška draugystė, kuri pasivadino save „Ruta“[322]. Rusiškas laikraštis „Peterburskija Viedomosti“[323], iš kurio ši žinia yra paimta, 58 numeryje 29 vasario (13 kovo) 1904 teip rašo „23 vasario Kriokavoje buvo pirmutinis susirinkimas naujai įkurtos lietuviškos literatiškos draugystės „Ruta“. Tenai buvo gal pirmą sykį viešai pasakyta nors trumpa lietuviška kalba. Pirmsėdžiu buvo išrinktas p. Gerbaczewski[324],

[315] Kun. Jurgis Narjauskas.

[316] Abiejų teisių daktaras (*lot.*).

[317] Peteris Wagneris (1865–1931) – muzikologas, Fribūro universiteto profesorius.

[318] „Jagellonie“ – lenkų kunigų ir klierikų draugija Fribūro universitete.

[319] Bažnytinė teisė.

[320] Tranaitis – kun. Ignoto Čižausko (1873–1926) slapyvadis studijuojant užsienyje. Studijavo Romoje ir Fribūre, gavo teologijos licenciato laipsnį.

[321] Fibūro universiteto imatrikuliacijos knygoje įrašyta Johann Sirwidas iš JAV Waterburgo miesto. Studijavo 1903–1907 m.

[322] „Rūta“ – Krokuvos lietuvių kultūros ir šalpos draugija, veikusi 1904–1914 m.

[323] *Санкт Петербургския ведомости* – nuo 1728 m. leistas lakraštis, kuris buvo iš dalies 1703–1727 m. leistų *Ведомости* tęsinys.

[324] Taip originale. Juozapas Albinas Herbačiauskas (1876–1944) – literatūros kritikas, rašytojas.

o sąnariais rėdymui – Niedziałkowski[325], Warnas[326] (artistas), Kazakauskaitė (Козаковская)[327], Skirgello[328], profesoriai Jagelionų universiteto Janczewski[329] ir Iv. Łoś. Ant syk surinko 700 kronų sąnarių mokesčių, o dalyvaujančių iš viso 40–50 ypatų. Ketina įrengti biblioteką su skaityne ir tolesniam laike išleisti savo laikraštį“. || [*117*]

1904 XI 27 Naujame Canisianume Friburge (netoli seminarijos rūmų). Šį pavasarį lietuviai gavo leidimą nuo gudų valdžios spaudinti lietuviškas knygas lietuviškomis raidėmis. (Tas buvo uždrausta iki šiol nuo 1874[330]). Daug lietuvių inteligentų padavė prašymus gudų valdžiai, kad leistų uždėti lietuviškų laikraščių redakcijas Lietuvoje. Iki šiol tik tris turime leistus: 1) „Vilniaus žinios“[331] išeis Vilniuje, kasdien redaktorius ir išleidėjas Petras Vileišis[332] inžinierius. Tikruoju redaktorium yra Kriaučiunas[333], buvo ketinęs J. Jablonskis[334] bet dėl tulų priežasčių atsisakė nuo redaktorystės. 2) „Lietuvių laikraštis“[335] Petrapilėje savaitinis, išleistojas Smilga[336], redaktorius teipogi Smilga. Bet dalykus veda (kaip girdėti) Baltromaitis[337]. 3) „Lietuvių Bitininkas“[338] Vilniuje, išleidėjas ir redaktorius kun. Juozas Ambraziejus[339]. Pirm du pradės išeidinėti dar gruodžio mėnesyj.[339]

[325] Janusz Rawicz-Niedziałkowski (1848–1907) – inžinierius architektas, pirmaisiais „Rūtos“ veikimo metais buvo išrinktas pirmininko pavaduotuoju, 1906 m. pirmininku.

[326] Taip originale. Adomas Varnas (1879–1979) – dailininkas, Krokuvoje studijavo 1903–1906 m.

[327] Viktorija Kozakowska – daugiau duomenų nerasta.

[328] Zigmantas Skirgaila (1882–1962) – muzikas, 1902–1906 m. studijavo Krokuvos konservatorijoje.

[329] Edward Franciczek Glinka-Janczewski (1846–1918) – botanikas, nuo 1875 m. Krokuvos universiteto profesorius. Kilęs iš Žemaitijos.

[330] Turėtų būti nuo 1864 m.

[331] *Vilniaus žinios* – pirmasis lietuvių dienraštis, pradėtas leisti 1904 m. gruodžio 23 d.

[332] Petras Vileišis (1851–1926) – inžinierius, pramonininkas, visuomenės veikėjas.

[333] Jonas Kriaučiūnas (1864–1941) – visuomenininkas ir žurnalistas, Vileišio pakviestas redagavo *Vilniaus žinias*.

[334] Jonas Jablonskis (1860–1930) – kalbininkas.

[335] *Lietuvių laikraštis* – savaitraštis, leistas Sankt Peterburge nuo 1904 m. gruodžio 1 d. iki 1906 m. sausio 6 d.

[336] Antanas Smilga (1865–1920) – visuomenės veikėjas, buvo nurodomas kaip *Lietuvių laikraščio* redaktorius, nors faktišku redaktoriumi buvo Karolis Račkauskas-Vairas.

[337] Silvestras Baltramaitis (1841–1919/1921) – bibliografas, bendradarbiavo *Lietuvių laikraštyje*.

[338] *Lietuvos bitininkas* – mėnesinis iliustruotas ūkininkų laikraštis, leistas 1905 m., išspausdinta 12 numerių. Daugiausia rašė pats leidėjas kun. Juozas Ambraziejus.

Kunigai buvo padarę prašymus teipogi, bet iki šiol dar nė vienam neleido gudų valdžia. Kunigai laikraščio leidimui yra sudėję apie dešimts tukstančių rublių.

Beržinske[340] (Dzukijoje, netoli Seinų Suv[alkų] red[ybos]) jau antras metas lietuviai pradėjo krutėti. Jie ješko savo tiesų sulyg lietuviškos kalbos Berzininkų Bažnyčioje. Didžiausiu, stropiausiu ir įtekmingiausiu lietuvių dvasios sužadintoju buvo || [*118*] kunigas Staniukynas[341], kurį dvasiška Seinų valdžia (Seinų vyskupijos redytojas Antanavičius[342]) nubauzdamas už tą agitaciją išstumė į lenkišką vyskupijos kraštą[343]. Kun. Staniukynas šią vasarą išvažiavo iš Lietuvos į Ameriką. Priežastis to išvažiavimo buvo persekiojimas valdžios už jo tėvinainišką Berzninkuose pasidarbavimą.

Šį rudenį Berzininkuose ištikrųjų susirėmė lietuviai su lenkais (arba geriaus lietuviškas gaivalas su lenkišku), va žodžiai iš laiško kun. Stankaičio[344] iš Miroslavo: „Berzininkuose baisios karionės ir kovynės iš priežasties įvedimo lietuviškų giedojimų kas antrą nedėldienį. Lenkai jokiu budu nenori apsileisti, maišo lietuviams giesmes, muša giesmininkus, net kunigą stumdę ir akmeniu užgavę. Per tai ant nekurio laiko kun. Administratorius uždarė bažnyčia, o kunigams liepe apsigyventi Seinuose“[345].

Karė Maskolijos su Japonija patraukė daug a[u]kų iš Lietuvos: prasidėjus karei rašė lenkiški laikraščiai buk žydų ir katalikų esą 40 % maskoliškoje kariuomenėje ant karvietės Mandžurijoje. Iki šiol maskoliai pralošdavo. Dėlto pastarieje traukdami daugiaus kariumenės į Mandžiurijos laukus 1904 X 29 apskelbė Lietuvoje mobilizaciją, t. y. pašaukė kariuomenėn senus kareivius, va žinia to pačio laiško: „Mobilizacija apgarsinta 29 praėjusiojo mėnesio (laiškas rašytas 1904 XI 16), baisų triukšmą padarė pas mus. Jaunesnieje be-

[339] Kun. Juozas Ambraziejus (1855–1915) – Vilniaus lietuvių veikėjas, baigė Seinų kunigų seminariją, kunigu įšventintas 1880 m., 1892 m. persikėlė į Vilniaus vyskupiją.

[340] Berznyko parapija.

[341] Kun. Antanas Staniukynas Berznyko parapijoje 1903 m. vikaravo tris mėnesius ir ten bandė kalbėti Rožančių lietuvių kalba. Tai sukėlė lenkų parapijiečių pasipiktinimą ir jis buvo perkeltas į kitą parapiją.

[342] Prel. Juozapas Antanavičius (1853–1916) – po vyskupo Antano Baranausko 1902 m. buvo išrinktas Seinų vyskupijos administratoriumi ir juo išbuvo iki 1910 m.

[343] Kun. Staniukynas buvo paskirtas į Jeleniavo parapiją.

[344] Kun. Kazimieras Stankaitis (1867–?) – baigė Seinų kunigų seminariją, kunigu įšventintas 1891 m., 1896–1910 m. Miroslavo vikaras.

[345] Plačiau žr. Algimantas Katilius, „Lietuvių lenkų konfliktas dėl pamaldų kalbos Berznyko parapijoje XX a. pradžioje“, in: *Terra Jatwezenorum*, Punskas, 2011, t. 3, p. 181–190.

veik visi prasišalino, per tai tapo pašaukti senesnieje, dažniausia jau || [*119*] apsivedę, šeimininkai (šeimynų vyrai) su vaikų kruva. Kas darėsi jiems atsisveikinant, sunku ir aprašyti! Ašarų upeliai: nekurios moters iš gailesčio apsirgo, o girdėti kad ir smertį kitos gavę! Nedyvai čia pačios, vaikai be galvos, neretai be duonos kąsnio, ten (ant karvietės) vargai, sapuliai, smertis! O už ką? За царя, отечество и церковъ (!)[346], kaip kalbėjo Kalvarijos viršininkas į mųsų brolius. Argi ne ironija ir pasityčiojimas?! Maištų jokių nebuvo, mųsų žmonelės pripratę vargti ir jungą nešti. Tikėjimas ir nemažai ramina. Terp ašarų, skausmų vaitojimų nuolat girdėti: „Kaip Dievs duos teip bus“. Pirma karės baisumo nejauteme, bet dabar kaip šimtus ir tukstančius mųsų brolių ten nugrus, net viduriai verda, troškimas neišpasakytas ima, kad tik galas karei veikiaus pareitų. Iš mųsų tėvynės iš penkių pavietų pašaukė senus kareivius: Suvalkų, Seinų, Kalvarijos, Senapilės[347] ir Novoaleksandrijos[348] (Kauno rėdybos)“. Kita žinia apie mobilizaciją Lietuvoje, apie caro Nikalojaus II atsilankymą Suvalkuose[349] ir apie Beržininkus. Kun. Jono Valaičio[350] laiškas iš Prienų (Suv[alkų] red[yba]) 1904 XI 16 „pašaukė į rezervistus, sumolizavo 120 pavietų (NB iš Lietuvos ir Lenkijos). Suvalkų rėd[yboje] paėmė iš keturių pavietų: iš Suvalkų, Seinų, Kalv[arijos], ir (Senapilės) Mariampolės. Kaip tuos japonai išmuš, tai paims ir iš kitų pavietų. || [*120*] Ėmė visus iki keturių dešimčių metų amžiaus. Padarė daug ašarų, daug vargo. Caras parengtus į karą atvažiuoja vis palaiminti. Sėdėdamas ant arklio peržegnoja ikona suklaupusius kereivius. Mušiškus sutraukė į Suvalkus, atsilankė aną dieną (1904 XI 10 caras ir čia (Suvalkuose)... Caras šnekėjo valandėlę su mųsų administratorium. Kas ten galėjo buti per šneka? Berzininkuose lenkai pešasi su lietuviais. Kunigą Kiadį[351] perkėlė iš Berzininkų į Krasnopolį, o į Berzininkus atkėlė kun. Juozą Valaitį[352]. Bet ir tą tuo lenkai išvijo. Tai dabar uždarė bažnyčia, o prabaščius su savo vikarijum sėdi Seinuose ir ten atlieka parapijos reikalus“.

[346] Už carą, tėvynę ir cerkvę (*rus*.).

[347] Marijampolės.

[348] Zarasų.

[349] Plačiau žr. Algimantas Katilius, „Neeilinis įvykis Suvalkuose“, in: *Aušra*, Punskas, 2005, Nr. 1, p. 22–24.

[350] Kun. Jonas Valaitis (1876–1946) – mokėsi Seinų kunigų seminarijoje, kunigu įšventintas 1899 m., nuo 1902 m. Prienų vikaras, vėliau klebonas.

[351] Kun. Tomas Kedys (1843–1926) – mokėsi Seinų kunigų seminarijoje, kunigu įšventintas 1868 m., 1892–1904 m. Berznyko administratorius (klebonas).

[352] Kun. Juozapas Valaitis (1861–?) – mokėsi Seinų kunigų seminarijoje, kunigu įšventintas 1884 m., 1904–1905 m. Berznyko parapijos administratorius (klebonas).

Caro atvažiavimas į Suvalkus padarė negerą įtekmę ant musų silpnai patriotiškos draugijos (ypač Suvalkuose). Visuomenė (proletariatas) matydama kaip ponai skverbiasi prie caro, neatmindama to, ko caras atvažiavo ir kokis jis mųsų geradėjas rengė triumfališkus vartus, pynė vainikus etc. Policija turėjo darbo iki sulaikė skverbiančiųsi žmonių gaujas Caro pamatyti“. Va žinia iš laiško rašyto 1904 XI 18 iš Suvalkų: „10 listopada o godzinie 7 rano przyjechał car ze swą switą. Wprost z kolei pojechał do kaszar, tam żegnał wojsko. Całe miasto było wspaniale przybrane, śliczna brama koło mostu, druga była koło policyi. Wszystkie domy przyozdobione wieńcami, flagami, balkony dywanami i kwiatami. Gimnazye całe w wieńcack, cerkiew także. Już od godz. 8 rano masa strażnikow pieszych i kon|| [*121*] nych poruszało publiczność, także nikomu nie wolno było na szosową ulice i na placa. O godz. 10 zączęli dzwonić i przy odgłosie muzyki zjawił się ze swą switą do cerkwi. Tam nabożeństwo trwało z półtorej godziny, nastepnie nie zajeżdzając nigdzie pojechał wprost na kolej. Padobna naszych kilku obywateli podało prośbę o równouprawnienie. Adwokat Staniszewski miał podać, żeby pozwalono jezyk polski w gimnazyach. Ale gubernator nie zgodził się na to“[353].

Suvalkai visi apgyventi lenkais, arba sulenkėjusiais lietuviais ir žydais. Teipatgi yra ten apie keli šimtai tikrų lietuvių, lietuviškai kalbančių, teip inteligentų, teip neinteligentų, visi lenkinasi kiek galėdami: inteligentai veda pačias lenkes, arba sulenkėjusias, draugiškai gyvena su lenkais, trumpame laike jau lietuvyste pameta. Proletarijai seka inteligentus. Iki šiol nebuvo ten jokios lietuviškos draugystės, nė organizacijos. Ant visų proletarijų ir biurokratų plaukia baisi maskolių įtekmė. Ta įtekmė pradėjo plėtote plėtotis nuo to laiko, kada Suvalkuose atbruko kelis kareivių pulkus (žinoma kareiviai Lietuvoje beveik visi gudai). Jie budami dar kariumenėj demoralizuoja, pravoslavijuoja ir guduoja merginas lietuves ir lenkes. Pabaigus tarnystą labai tankiai pasilieka ar tai Suvalkuose, ar tai Suvalkų apylinkėse ir čia tveria šei-

[353] Lapkričio 10 d. 7 valandą ryto atvyko caras su savo svita. Iš traukinio nuvyko tiesiai į kareivines, ten atsisveikino su kariuomene. Visas miestas buvo nuostabiai papuoštas, žavingi vartai palei tiltą, kiti buvo [įrengti] prie policijos. Visi namai padabinti vainikais, vėliavomis, balkonai – kilimais ir gėlėmis. Visos gimnazijos, kaip ir cerkvės, vainikuose. Jau nuo 8 valandos ryto daugybė pėsčių ir raitų sargybinių ragino visuomenę, taip pat niekam nebuvo galima į plentą, gatves ir aikštes. 10 valandą ėmė skambinti ir su muzikos garsais [caras] su savo svita pasirodė cerkvėje. Ten pamaldos tęsėsi apie pusantros valandos, vėliau niekur neužsukdamas nuvyko tiesiai į traukinį. Atrodo, keletas mūsų piliečių įteikė prašymą dėl lygiateisiškumo. Advokatas Staniševskis turėjo įteikti, kad gimnazijose būtų leista lenkų kalba. Tačiau gubernatorius su tuo nesutiko (*lenk.*).

mynas || [*122*] vesdami lenkes ir lietuves už pačią. Gudų rėdas propaguoja tuos naujus kolionistus, šelpdamas juos pinigais (пособіями), arba davinėdamas visokias urėdų vietas; nors tie nauji urėdninkai butų daug žemesnio išsilavinimo, supratimo ir doros nė lietuviai arba šeip ne rusai stačiatikiai, vienok jie pirmesni daug čia lietuvaičių ištekėjo už gudų priimdamos stačiatikybę. NB Aš pats šios kronikos rašėjas budamas Suvalkuose ilgiaus nė per ištisus metus tą viską patyriau. Buvau Suvalkuose nuo 1901 IX 6 metų iki 1902 X 9 Kun. Ignotas Čižauckas[354].

Šį metą iš priežasties Švenčiausios Dievo Motynos Nekalto Prasidėjimo jubiliejaus Lietuvoje, ypatingai Suvalkų rėdyboje daugumas pametė degtinę gėrę. Žmonių vargas čia sumažintas tapo, ne tik vienam Vilkaviškio apskrityje pernykščiais metas pardavė degtinės mažiaus už 100000 rublių.

1905 II 19 Teipasgi Canisinum'e rašyta. Gudijoje 22 sausio 1905 prasidėjo didelės šutvės. Šutvių charakteris revoliucijoniškas. 22[355] sausio Petrapilėje susirėmė darbininkai su kariumene (kazokais). Darbinikai vedami popo Gapono[356] ėjo prie žieminių caro rumų melsti caro Nik[olajaus] II, kad jis palengvintų jiems ir visai draugijai gyvenimą ir kad suteiktų žmonėms liuosybę. Caras neprisileides darbininkų pabėgo Carskon Selon, o ne ginkluoti (taip originale) darbininkai buvo kareivių šaudomi. Keli šimtai (sako buk keli tukstančiai) darbininkų kritę, o daug daugiaus tape sužeistų. Petropilėje revoliucija apmalšyta nors paviršio, darbininkai kaikurie sugrįžo dirbtuvėsna. Caras priėmė darbininkų delegatus. Pasekmės || [*123*] iš tos delegacijos jokios nebuvo. Šutvės visoje Gudijoje ir ypatingai Lenkijoje. Visur dešimčiai ir šimtai užmuštų, ne tik darbininkų, bet ir šeip ypatų. Jau beveik mėnuo nuo 22[357] sausio, o šutvių galo nematyti. Lietuvoje teipasgi darbininkai sąjausdami gudams pametė darbą. Ypatingesni susirėmimai buvo Rygoje, Mintaujoje, Liepojuje, Šiauliuose. Tykiausia iki šiol Suvalkų redyboje.

Daugeliose vietose teip Gudijoje, teip Lenkijoje, net Lietuvoje (bet čia mažai) atsargos kareiviai karėn varomi pasipriešino. Kiti aimanuodami eina karėn. Lietuviai raminasi Dievo apveizda. Vargas neišpasakytas: Mandžu-

[354] T. y. kun. Ignotas Čižauskas.

[355] Iš tikrųjų 1905 m. sausio 21 d.

[356] Georgijus Gaponas (1870–1906) – stačiatikių dvasininkas, darbininkų organizatorius. Prasidėjus revoliuciniams įvykiams Rusijoje, 1905 m. sausio 22 d. surengė taikias ir maldingas eitynes į Žiemos Rūmus, kad įteiktų peticiją carui su darbininkų reikalavimais. Tačiau šias eitynes valdžia išvaikė (Kruvinasis sekmadienis).

[357] Turi būti 21 d.

rijoje miršta vyrai nuo šuvių, o Lietuvoje [358] ir vaikai iš gailėščio ir vargo.

Revoliucijinių šutvių priežasčia yra gudų valdžia, kurį visiems įsikėrėjo, sukėlė nelaimingą karę, karę netikusiai vedė etc.

1904 XI 31[359] Port-Arturas tapo paimtas japonų. Tas nemaža revoliucijinių gaivalų dvasią sukurė. Žadamos Gudijoje reformos. Laukiame didesnės liuosybės. Turime jau tris laikraščius. Kunigai yra sudėję 20,000 rublių savo laikraščiui. Bet valdžios leidimo negal apturėti.

Lenkijoje ir Lietuvoje tapo uždrausta mistikų draugystė (per S-ti offici congregationem[360]). Iš Seinų vyskupijos prigulėjo keli kunigai. Kunigai skundžiasi negalį moksliškai darbuotis, nes smulkųs parapijų darbai visą laiką užimą. Tas žinias paėmiau iš laik|| [*124*]raščių ir laiškų, kurių šias ištraukas talpinu kronikon: „turime savo laikraščius, tai labiausiai džiaugemės. Bet gailu kad kunigija neišstengia išleisti sau laikraščio. Jau ir pinigus sudėjo, apie kelis tukstančius ir vis nežinia ko bijosi. Kaip Tau einasi. Skubink beik tuos mokslus gal nors tu čionai kiek sukrutintum mųsų brolius. Mankietuininkus arba kitaip vadinamus Mistikus vyskupijoje prispyrė į patį kamputį. – Gavo iš inkvizicijos (aš girdėjau kad iš S-ti offi. congr. Kronikorius)[361] dekrėtą ir liepė visiems ant jo pasirašyti, teip ir man teks pasirašyti, nes jau teipgi esmi prie tokių paskaitytas ir pakviestas per tris savaites stoti į Seinus. Fiat voluntas tua[362]. Žinoma prieš savo valdžią nėr ką padaryti, reikia klausyti, ir gerai kad visi paklausė!“ Kun. J. Grinkevičiaus[363] Filipavas 1905 I 28.

„Surinkta į 20,000 rublių sau dykai pelija. Ar ne tiesa, kad mųsų dvasiškiją inersija graužia. Pasirodžiusieje laikraščiai neperpuikųs, nestebėtina – pradžia. Mųsų laureatai kaip ir visi kasdieniniais rupesčiais užimti; nežinia,

[358] Toliau žodžio pradžia: *pa*.

[359] Port Artūro tvirtovė kapituliavo 1904 m. gruodžio 20 d. Ją užėmė japonai.

[360] Šv. Inkvizijos kongregacija (*lot.*). Čia, matyt, galvoje turimi marijavitai arba kazlavitai nuo draugijos steigėjos Felicijos (Marijos Pranciškos) Kozlowskos pavardės. 1904 m. rugsėjo 4 d. dekretu Šv. Inkvizicijos kongregacija pripažino Kozlowskos regėjimus haliucinacijomis, įsakė kunigams nuo jos atsiriboti, o draugiją uždaryti.

[361] Kronikos autoriaus pastaba.

[362] Teesie tavo valia (*lot.*).

[363] Kun. Juozapas Grinkevičius (1866–?) – marijavitas, mokėsi Seinų kunigų seminarijoje, kunigu įšventintas 1889 m. Uždraudus marijavitus, Seinų vyskupijoje kunigai Grinkevičius ir Antanas Tulaba neatsiribojo nuo jų ir pirmasis Pilypavo parapijoje, kur buvo vikaras, įkūrė marijavitų parapiją, o antrasis Žemosios Panemunės parapijos vikaras Kriūkuose pastatė marijavitų koplyčią.

nežinia ar kada jie pajudins žemę. Iškada Lietuvos pinigų, jei tik lengvesniu ir gardesniu duonos kąsniu pasikakins“. Slabada[364] 1905 II 10 kun. Kazys[365].

„Tu kurstai mane važiuoti namon, butų gerai parvažiuoti (Lietuvon) ir stoti anot Tavęs į darbą. Matai, aš dabar prisižiuriu parapijiniams darbams ir kaip galima darbuotis ant literatiškos dirvos esant vikarais ir pildant sąžiniškai parapijinius reikalus. Pagal mane beveik negalima. || [*125*] Reikia mums literatiškų darbininkų, bet idant tuo užsiimti, reikia buti liuosesniu nuo parapijinių darbų. O esant liuosu reikia turėti užtikrinta buvį, ko pas nė vienas iš tų, kurie gali darbuotis, neturi. Dėlto paskendę mųsų draugai smulkiuose parapijų reikaluose prapuola. Teip bus ir su mumis. Dėlto aš nesiskubinu namo grįžti, nes nemisliju, kad aš ką svarbesnio už kitus galėčiau padaryti. Pabuvęs kelis metus šitoj parapijoje galiu daug gero padaryti Bažnyčiai, nes šita parapija baisiausiai apleista“. 1905 II 6 St Casimirs Church Plymonth Pa: V. Vizgirda[366].

1905 V 7 draugo Tranaičio kambaryje (naujame Canisianum’e, Fribourge) susirinko keturi Rutos sąnariai paminėti metines sukaktuves nuo spaudos leidimo ir 6 metų sukaktuves nuo Ruto[s] Fribourg’e įkurimo. Draugas Milis padarė puikę šventės inauguraciją išrodydamas trumpoje kalboje tautiškų švenčių svarbumą, ypač šiandieninės šventės, kuri primena mums 30 metų baisią su priešais karę ir pagalios tos karės malonius vaisius. Po pirmai prakalbai buvo šeip pasišnekėjimai. Toliaus draugas Genys[367] perskaitė gana įdomų straipsnį apie spaudos uždraudimą ir to uždraudimo pasekmes. Trumpai papasakodamas apie lietuvių spaudos pradžią, jos plėtojimąsi ir ypatingai paskutinių metų nuožmią už tėvų kalbą karę. || [*126*]

Draugas daktaras V. Antanavičius[368] dekliamavo gražų poematą pačio parašytą. Pagalios draugas Trainaitis perskaitė kelias mintis „Mųsų miegas“ kuriame parodė jog mųsų 400 metų miegas panašus į hipnotiko miegą.

[364] Miroslavas.

[365] Miroslavo parapijos vikaro kun. Kazimiero Stankaičio laiškas.

[366] Kun. Vincentas Vizgirda (1874–1966) – mokėsi Seinų kunigų seminarijoje, kunigu įšventintas 1900 m., studijavo Romoje ir Fribūre, gavo kanonų teisės ir teologijos daktaro laipsnius. Po studijų išvyko į JAV.

[367] Genys – kun. Juozapo Vaitkevičiaus (1880–1949) slapyvardis studijuojant Fribūro universitete. Mokėsi Varšuvos kunigų seminarijoje, kunigu įšventintas 1903 m., Fribūre studijavo 1904–1907 m. ir gavo teologijos daktaro laipsnį.

[368] Kun. Valentinas Antanavičius, vėliau Antanaitis (1875–1941) – mokėsi Seinų kunigų seminarijoje, kunigu įšventintas 1898 m., Fribūro universitete studijavo 1903–1905 m., gavo kanonų teisės daktaro laipsnį.

Teipogi priminė mųsų suvarginimo priežastis. Ypatingiausia iš tų priežasčių buk mųsų nesutarimas. Užbaige Maironio eilių dekliamacija „Kas man darbo jog tėvynę spaudžia sopuliai“... Tarpe skaitymų ir dekliamacijų buvo dainuojamos tėvyniškos dainos.

Fribourgas 1905 V 14 Kun. Ignotas Trainaitis || [*127*]

1906 VI 24. Praejusių metų pabaigoje šutvės teip Gudijoje, teip Latvijoje ir Lenkijoje, Kaukaze ir kitur atvirai persimainė į revoliuciją. Smarkiausiai ir aiškiausiai ji apsireiškė Maskvoje, Latvijoje ir ant Kaukazo. Revoliucijos judėjimui atsake stipri represijos šmėkla, kuri ypatingai gaudė ir dar šiandie tebegaudžia Latvijoje. Ten šimtai žmonių buvo karės be teismo sauvalingai buvo kareivių užmušti, teip vadinamo raminimo laiku. Daugybė kalėjimuose tebesėdi, kiti šaltuose žiemių kraštuose bevargsta. Daugelyje vietų tapo apgarsintas karės padėjimas ir aštrioji apsauga. Lietuvoje karės padėjimas pasiekė tik Suvalku redybos keturis pavietus: Kalvarijos, Senapilės[369], Vilkaviškio ir Naumiesčio; kitur gi tik aštrioji apsauga Lietuvoje gi teip Suvalkų, Kauno, Vilniaus ir iš dalies Gardino rėdybose kareivių burei gana ilgą laiką siaudė ir dabar kaikur tebesiaudžia. Visos sauvalės užmačios patilpo laikraščiuose, ypač Vilniaus Žiniose. Ten kronikos skaitytojai smulkmenų pasiješkos. Sunku kronikoriui vesti viešų ir visų atsitikimų kroniką, ypač revoliucijos laike. Tat pasisakisiu tik nekuriais patyrimais, kuriuos žinau iš laiškų. Antra pasirupįsiu siaurose ribose teisingai nupiešti musu čia gyvenančių veikluma dabartinėje, teip svarbioje valandoje.

Žymiausias prabėgusių metų (gale metų) Lietuvoje atsitikimas, tai Vilniuje visų lietuvių Seimas, kuris įvyko 4 ir 5 gruodžio 1905 metų[370]. Seimą užmanė dr. Basanavičius[371]. Dalyvavo visi Lietuvos luomai ir partijos, tik socialdemokratai buvo tariąsi boikotuoti seimą, bet || [*128*] ir jie dalyvavo jame. Daug ko ypač labai rimto nenutarė. Bet seimo svarbumas apsireiškė ne tiek nutarimuose, kiek Lietuvių susipažinime ir judėjimo situacijos perpratime. Ypač kunigai, pamatė viešai socialdemokratų prieštikėmišką, prieškunigišką veiklumą, pabugo ir buvo užmanę įkurti krikščioniu demokratu partiją[372]. Toji jau Vilniuje seimo laike buvo užmegsta, tik ne-

[369] Marijampolės.

[370] Kalbama apie Didįjį Vilniaus Seimą.

[371] Jonas Basanavičius (1851–1927) – gydytojas, aušrininkas, visuomenės veikėjas.

[372] Plačiau žr. Artūras Svarauskas, *Krikščioniškoji demokratija nepriklausomoje Lietuvoje (1918–1940): Politinė galia ir jos ribos*, Vilnius: LII leidykla, 2014, p. 61–64.

laimė, neilgai trukus viskas iširo. Iširimo priežastis nelabai aiškios, buk trukdę kauniečiai, bet ištikro vienybės ir susipratimo stoka puikaus darbo pamatų išardė. Tuojaus Vilniuje kunigų buvo išrinktas naujai partijai komitetas, į kuri pateko kun. Mironas[373] – Vilnietis, kun. Tumas[374] – Kaunietis ir iš Seinų redybos du T[otoraitis], C[ivinskas]. Lygiai buvo nutare ir partijos organą Vilniuje įkurti[375]. Šendie tie visi gražus užmanymai ir nutarimai (tik užmanymas ir nutarimas) vėjo nesantaikos išblaiškyti į niekus pavirto. Jauniejie kunigai labai jaučia organizacijos reikalą. Skundžiasi esą pakrikę, nesa kam juos sukuopuoti, truksta organizatorių. Vilniaus seimu įdrasyti kunigai pradėjo tankiaus rinktis, tankiaus teirautis. Buvo susirinkimai dekanatuose skyrium, paskui rinkosi visos Vyskupijos džiakonai ir kapitulos nariai į vyskupijos susirinkimą. (Daugiausiai bruzdėjo Seinų vyskupijoje). Tie visi kunigų susirinkimai nelabai buvo vaisingi, kaip matoma iš jųjų nutarimų. Ypač netikę nutarimai Seinuose (vyskupijos susivažiavime). Ten iš anksto prirengtą pralato Antanavičiaus, dabartinio vyskupijos redytojaus, rezoliucija be svarsty|| [*129*]mų priėmė. Teiposgi kaikurie rezoliucijos punktai visai netike: kaip va: neleisti kunigų užrubežin mokintis, buk delto, kad parvažiavę nedirbą moksliškai, nuo apykaimių darbo šalimasi, kiti mokslą baigę Lietuvon negrįztą, ir kad kunigų vyskupijoje trukstą. Teip buvo nutarta Seinų susivažiavime[376]. Kiti nutarimai, kaip organizaciją įsteigti, progimnazijas įkurti ir t. t., gana prakilni tik tuo tarpu neįvykdomi, nes jiegų truksta, kurių ne tik nedaugina, bet dar mažina mokslan kelią uždarydami. Kauniečiai kunigai įkuria savaitraštį: „Nedėldienio skaitymas“[377]. Redaktorius pralotas Karosas. Seiniečiai gi „Šaltinį“[378]. Iš pradžių buvo praloto

[373] Kun. Vladas Mironas (1880–1953) – mokėsi Vilniaus kunigų seminarijoje, Sankt Peterburgo dvasinėje akademijoje, kunigu įšventintas 1904 m.

[374] Kun. Juozas Tumas-Vaižgantas (1869–1933) – rašytojas, visuomenės veikėjas, mokėsi Žemaičių (Telšių) vyskupijos kunigų seminarijoje Kaune, 1893 m. įšventintas kunigu.

[375] Plačiau žr. Regina Laukaitytė, „Legalios katalikiškos spaudos pradžia Lietuvoje“, in: *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*, Vilnius, 1994, t. 7: *Atgimimas ir Katalikų Bažnyčia*, p. 220–253.

[376] Oficialiame susirinkimo protokole visai nėra punkto, kur būtų kalbama apie kunigų studijas užsienyje, nors yra punktas apie kunigų atostogas užsienyje; žr. Kapitulos narių, dekanų ir katedros dvasininkijos susirinkimo protokolas, 1906-02-13, in: *Lomžos vyskupijos archyvas*, sign. II 77, lapai nenumeruoti.

[377] *Nedėldienio skaitymai* – katalikų laikraštis, leistas nuo 1905 m. lapkričio 24 d. iki 1907 m. lapkričio 27 d., redagavo prel. Antanas Karosas.

[378] *Šaltinis* – savaitinis katalikų laikraštis, leistas nuo 1906 m. kovo 31 d. iki 1915 m. rugpjūčio 13 d. Pradėtas leisti Seinuose, 1914 m. lapkričio mėn. perkeltas į Vilnių.

Prapolianio[379] firma, bet keliems numeriams pasirodžius, pereina į kunigo Laukaičio rankas[380], kuris tampa išleidėju ir redaktoriumi. Ant vietos sandarbininkauja Šaltinio redakcijoje kun. teolog[ijos] daktaras Antanas Civinskas ir kun. pilozopijos dakt[aras] Jonas Totoraitis[381].

Dar vienas „mažmožis" iš kunigų gyvenimo: Suvalkų redyboje laike rinkimų Duman (šį pavasarį) socijalistai puikiai agituodami (nors išsyk buvo tariamasi Dumą boikotuoti) nustumia kunigus nuo vadovystes žmonemis. Kunigai daugelyje vietų vylėsi busią išrinktais nors į redybos rinkikus. Tuo tarpu iš viso patenka į tuosius tik trįs kunigai: kun. Štrimas[382], Slavikų klebonas, kun. Jurgilas[383], Metelių klebonas ir kun. Guogas[384], Kapčiamiesčio klebonas. || [*130*] Dzukai čia pasirodė daugiaus prie kunigų prisirišę, negu kapsai ir zanavykai. Šis kunigų nepasisekimas nemaža padarė ant kunigų ir jųjų priešų įtekeme. Kunigai pradėjo svarstyti atydžiau Lietuvos ateitį, o socijalistai labiaus įsidrasino ir pasmarkino agitacijos darbą. Kauniečiai kunigai buvo laimingesni. Ten daugiaus buvo išrinkta kunigų į rinkikus, ir vienas net tapo išrinktas į Dumos atstovus – kun. Juralaitis[385] džiakonas. Vilniuje gi dar daugiaus turejo pasisekimo kunigai. Čia net Vilniaus vyskupą bar[oną] von der Ropą išrinko Dumon.

Šį pavasarį teipogi pradejo išeidineti Vilniuje „Nauja Gadynė"[386] socija-

[379] Taip originale. Kan. Kazimieras Prapuolenis (1858–1833) – mokėsi Varšuvos ir Sankt Peterburgo kunigų seminarijose, Sankt Peterburgo dvasinėje akademijoje, 1899–1904 m. Mogiliavo arkivyskupijos kurijos sekretorius, 1904–1909 m. gyveno Seinuose.

[380] Prel. Juozapas Laukaitis (1873–1955) – mokėsi Seinų kunigų seminarijoje ir Sankt Peterburgo dvasinėje akademijoje, kunigu įšventintas 1897 m., buvo vysk. Antano Baranausko sekretoriumi. 1905 m. Seinuose įsteigė spaustuvę „Laukaitis, Dvaranauskas, Narjauskas ir Bendrovė", kuri leido *Šaltinį*. Laukaitis *Šaltinio* redaktoriumi buvo 1906–1907 m.

[381] Kunigai Antanas Civinskas ir Jonas Totoraitis *Šaltinio* redakcijoje dirbo apie tris mėnesius.

[382] Kun. Jonas Strimavičius, vėliau Strimas (1866–1934) – mokėsi Seinų kunigų seminarijoje, Sankt Peterburgo dvasinėje akademijoje, kunigu įšventintas 1892 m., nuo 1901 m. Slavikų parapijos administratorius (klebonas).

[383] Kun. Vincentas Jurgilas (1861–1939) – mokėsi Seinų kunigų seminarijoje, kunigu įšventintas 1884 m., nuo 1900 m. Metelių parapijos administratorius (klebonas).

[384] Kun. Motiejus Guogas (1863–?) – mokėsi Seinų kunigų seminarijoje, kunigu įšventintas 1888 m., nuo 1900 m. Kapčiamiesčio parapijos administratorius (klebonas).

[385] Vincentas Jarulaitis (1859–1939) – mokėsi Žemaičių (Telšių) vyskupijos kunigų seminarijoje Kaune, kunigu įšventintas 1882 m., 1900–1910 m. Plungės klebonas ir Rietavo dekanato dekanas, 1906 m. išrinktas I dūmos atstovu.

[386] *Naujoji gadynė* – savaitinis Lietuvos socialdemokratų partijos laikraštis, leistas 1906 m.

listų organas. Ape Kalėdas taigi kiek ankščiau už N. G. „Ukininkas"[387] persikele iš Tilžės Vilniun.

Kita vertus, dirstelijus į gyvąją politiką tautų, politika Lietuvoje yra didesnis įvairumas. Bruzdėjimų ir Dumon rinkimų mete labai apsireiške lietuvių, lenkų ir žydų antagonizmas. Teip vieni, teip antri stengesi pabrėžti tik savo reikalavimus, tik savo tiesų tereikalauja. Jeigu išskirsime mažą socijalistų burelį, kuris neskirdamas tautos ne tikėjimo, iš vieno ėjo, kitos visos partijos ir luomai tapo tyrai naciojonališkais. Lietuviai – žmonės ir inteligentai drauge reikalauja liuosos Lietuvos etnograpiškose rybose. Lenkai sapnuoja apie senoves Lenkijos rubežius ape Lenkija Lietuvoje. || [*131*] Jie nereikalauja autonomijos Lietuvai, tik Lenkijai. Tą matome iš įvairių dvarponių nutarimų, mitinguose, laikytuose visuose Lietuvos kraštuose, lygiai iš katalikų demokratų programos kurią partiją[388] sutvėrė Vilniaus lenkai, Ropui vyskupui vadovaujant. Šitoje programoje tyli jie apie Lietuvos autonomiją, bet reikalauja jos Lenkijai. Tikrų lietuvių mažai prisidėjo prie tos partijos. Ji perdem lenkiška. Ši partija ištiesia lenkystes sparnus ant geograpiškos Lietuvos, t. y. net ant Baltagudijos. Žydai gi, neminedami apie autonomiją, reikalauja sau ligių tiesių ir stengiasi ten nukrypti, kur jiems atsakančius.

Teip Vilniuje rinkimų Dumon laike susidėjo jie su lietuviais (arba geriaus lietuviai susideda su žydais). Suvalkuose (į Dumą rinkimuose) su lenkais. Kaune jie patis vieni sau atstovą išsirenka. Mažesniuose gi miesteluose, ten kur žydų daugumą paprastai renka jie sau vieni nė vienos šalies nepaisydami.

Rusai mažumoje nusiminė daugiausei laikosi krikščionių pusės. Kaip kur jie visai nedalyvauja.

Tokiu būdu Vilnius ir Kaunas (miestai) išsirinko sau žydus atstovais. – Gubernijos gi Suvalkuose lietuviai pilnai laimėjo, nes lietuvių, buvo 23 rinkikai, žydų su lenkais 17. Kaune Lietuviai. Vilniuje išrinkta du tikru lietuviu atstovu; || [*132*] du kitu mokančiu lietuviškai, vienas baltgudis ir vienas lenkas dvarponis. Gardine žydai ir baltgudžiai. Teip išrodo paviršutinė politička Lietuvos išvaizda, Rinkimuose Dumon apsireiškusi. Tikroji gi tik siauresnė: Nes Petropyleje Lietuviai susiskalde į dvi partiji. Viena tikrųjų lietuvių, antra lietuvių lenkų. Pirmojoje partijoje yra 7 atstovai, jie yra visi

[387] *Lietuvos ūkininkas* – liberalus savaitraštis, pradėtas leisti Vilniuje 1905 m. gruodžio 1 d. (data senuoju stiliumi).

[388] Lietuvos ir Baltgudijos kostitutiškai-katalikiška partija.

iš Suvalku ir Kauno rėdybos. Vilniečiai, Gardiniečiai ir baltgudžiai, vyskupui Ropui vadovaujant, sutverė antra Lietuvos-Baltgudijos partiją. Dumo rinkimai labai smarkiai užbrėžė rubežių terp lenkų ir lietuvių. Kaune lenkai (dvarponiai), nepateke Dumon, baisiai nusiminė. Todel Vilniuje čia buvo rinkimai velau negu Kaune vartojo lenkai agitacijos laike nelabai teisingus ir dorus įrankius. Teip bažnyčion politiką kišo kun. Juozapa Ambroziejų[389] lietuvį už lietuvišką agitacija (buk jis žydais sudejes) iš vietos vyskupas Ropas atstatė. Teipogi rinkimų laike ne vieną lietuvį ant gatvių Vilniuje apkulė*.

Suvalkuose gi lenkai matė, kad prieš lietuvius neįstengsią, buvo padavę deklaracija lietuviams, žadedami balsuoti už lietuvius, jeigu tiejie prižades Suvalkų redybos netskirti nuo Lenkijos iki tol, iki kol lenkai negausią autonomijos. Lietuviai to neprižadėjo; tat lenkai, užprotestavę prieš Suvalkų, rėdybos atskyrimą nuo Lenkijos, apleido rinkimų triobą.

Tie tai smarkesni lietuvių su lenkais || [*133*] susiremimai iššaukė smarkesne laikraščiuose polemiką. Vyskupo Ropo su kun. Juozapu Ambroziejumi pasielgimas susilaukė didelio lietuvių protesto. Protestuojančių vardai patilpe Vilniaus žiniose[390] ir pagalios V[ilniaus] Ž[inių] arkyve.

Revoliucijai Lietuvoje prasiplatinus daugelis žmonių nekaltų nukentėjo. Kurstitojai, monopoliu, valdžios mokslainių ir raštinių daužytojai kaikurie spejo pasislepti, kiti pateko kalėjiman, keli tapo kareivių besuimant nužudyti. Bet visas reakcijos nuožmumas teko iškenteti Lietuvos žmonėms. Skrajojantie kareivių buriai vietomis (kur buvo mineti monopolių daužymai) traukesi, namus griovė, turtą vogė, žmones mušė ir kalėjiman kimšo. O nuostolių už monopolus, raštines ir mokslaines prievarta iš valsčių ir miestelių rinko.

Imkime Griškabudžio valsčius užmokejo pabaudos ape 12,000 rublių. Antras nemalonus revoliucijos apsireiškimas tai tas, kad lupikai ir valkatos, prisidengdami revoliucijonierių vardų, plėšė ir dabar tebeplešia nekaltus, silpnus žmonis.

Trečia tai tas, kad tikėjimo priešai pasinaudojo betvarke ir agitacija geriau atkreipė prieš kunigiją tiesiog, o ne tiesiog prieš Bažnyčią.

[389] Ambraziejų.

* Kad Vilniuje lenkai mušė lietuvius laike rinkimų, – faktas, kurį ir aš patvirtinu tuomi, kad vienas mano draugų gavo kelis sykius su lazda per šonus ir kuprą. M. Cybulski, 1914.

[390] Žr. *Vilniaus žinios*, 1906-04-26/05-09, Nr. 87; 1906-05-04/17, Nr. 94; 1906-05-05/18, Nr. 95; 1906-05-09/22, Nr. 98; 1906-05-11/24, Nr. 100; 1906-05-14/27, Nr. 102; 1906-05-16/29, Nr. 103; 1906-05-17/30, Nr. 104; 1906-05-18/31, Nr. 105; 1906-05-26/06-08, Nr. 111; 1906-05-30/06-12, Nr. 114; 1906-06-01/14, Nr. 116.

(Ruta toli nuo tevynės Lietuvos nors žodžiu ir jausmais stengėsi su savo vargstančiais). || [*134*]

Terp vargų ir aimanų žvilgtėrejo keli šviesos spindulėliai: Senapilėje[391] lietuviai katalikai, kun. Staugaičio[392] vadovaujant, prieštaraudami socijalistams kurie nenorejo įleisti kunigo į privatine mokslaine, sutvere savo atskirią draugiją ir jau pradejo jos programą įvykdinti[393]. Programas patilpo V[ilniaus] Ž[iniose] Nr. 120[394].

Valdžia leido (ant popieros) Lietuvoje pradinėse mokslainėse lietuviškai išguldinėti, išskyrus rusų kalbą, kuri turi buti rusiškai išguldoma. Lietuviams katalikams leista Lietuvoje mokytojauti. Vilniaus gymnazijose teiposgi lietuvių kalba išguldoma. Užmokestį sudėjo visuomenė. Mokytojai rusai daugelyje vietų dar pernai rudenį tapo laukan išvyti; je buvo iš Lietuvos besitraukią, bet vel rėdo sugryžti. Mokytojai lietuviai labai subruzdo jau nuo pereitų metų[395] iki dabar padarė jie 4 susivažiavymus. Daug ko gero yra nutarę. Gal tie jų suvažiavymai ir rusų mokytojų pavarymai privertė valdžią šiek tiek žmonių reikalavymams pakakinti.

Ruta toli nuo Tėvynės Lietuvos nors žodžiu ir jausmais stengėsi su savo vargstančiais broliais vienitis.

Vilniaus, seimui susirinkus, siunčiu pasveikinimą. Vilniuje ypač koncentruojasi lietuvių judėjimas. Ten draugijos knygoms leisti, ten Lietuvos laikininkai[396], ir šeip dailininkai vieni kuopojasi, antri kuopoms papėdes rengia.

Lietuviams kulturos dirvoje besidarbuojant teip Vilniuje, teip Suvalkų redyboje, lenkai (dvarponiai) neprileidžia. Teip Vilniuje, lietuvius vidamiesi, įkuria dienraščius, knygynus. || [*135*] Lygiai ir Suvalkų rėdyboje: Paciuose Suvalkuose įkurtas šį pavasarį lenkų savaitraštis „Suwalski Tygodnik"[397].

Seinuose kuriamas viešai lenkų knygynas. Jį įkuria ir palaikysią Suvalkų rėdybos dvarponiai. Čia aišku jog tai kontragitacija prieš Šaltinį Seinuose įsikūrusį. Žodžiu, agitacijos iš abiejų pusių gana gyvai apsireiškia, pelodamos[398] nemaža kulturos pedsakų.

[391] Marijampolėje.

[392] Vysk. Justinas Staugaitis (1866–1943) – mokėsi Seinų kunigų seminarijoje, kunigu įšventintas 1890 m., 1905–1906 m. Marijampolės parapijos vikaras. Įsteigė „Žiburio" draugiją.

[393] „Žiburio" draugija.

[394] „Senapilė", in: *Vilniaus žinios*, 1906-06-7/20, Nr. 120, p. 1.

[395] Žodis įterptas virš eilutės.

[396] Neaiškus žodis.

[397] *Tygodnik Suwalski* – Suvalkų lenkų savaitraštis, pradėtas leisti 1906 m.

[398] Neaiškus žodis.

27/XI susirenka visi sąnariai pamineti a.a. Vyskupo Barono[399] 3 metų mirties sukaktuves. Draugas Grigaitis trumpoje, karštoje atskaitoje perstato velionio gyvenimą, pamini jo nuopelnus e.t.c., kitas draugas Perkunas[400] (pseud.) sako velionio eiles „Anykščių šilelį“. Dar buvo kelių draugų kalbos: Kovo[401], Trainaičio. Tėvynės dainos velionio vyskupo parašytos suskamba Rutiečių traukiamos. Jos širdį ne vieno gaivina, visus Tėvynėn nukelia, ten ruščių dienų darbus akįse stato. Žodžiu, visi pavienium ir drauge stengėsi kaitrinti Tėvynės meilę savo liudnose krutinėse.

Iš pat rudens (1905) visi jausdami viešo darbavimosi reikalą nutaria išdirbti platesnį „Rutos“ programą. Visa draugija paveda, išrinktai iš kelių narių, komisijai dalyką apdirbti ir draugijai perstatinti. Komisiija, pasidarbavus ilgoką laiką, įneša draugijon kaikuriuos programos ramščius, bet galutinai apdirbti atideda tolesniam laikui. Nes dabar netvarkos ir permainų laikuose || [*136*] sunku patirti busiančią Lietuvos situaciją, lygiai ir jos reikalus. Viena visi priima, kad karščiaus dabar darbuotis tyrai kulturiškai, t. y. protiškai atkreipiant atydą į tėvynės reikalus. Tam tikslui nutaria rašyti rimtesnius straipsnius, visi po vieną kas semestras ir skaityti juos paskirtame laike (kas subata). Toliaus tais straipsniais (kas iššitese ir tankiausiais) šelpti musų laikraštiją.

Teip Rutai besidarbuojant baigiasi semestras.

Po Velykų pirmą gana svarbų ir idomų darbą Ruta atliko tai spaudos leidimo 2 metų sukaktuvę 1906 V 13 apvaikščiodama. Čia, kaip per a.a. Vysk. Barono mirties sukaktuves, rengia vakarą tyrai lietuvišką. Iš anksto rengdamiesi, rimčiau prisirengė ir gana gerai savo užduotį atliko. Vėsės aprašymą galima rasti V[ilniaus] Ž[iniose] N 101 1906[402] ir Žvaigždėje N N 32, 33 1906[403]. Aš tik čia trumpai paminesiu: Draugai Grigaitis, Ignatavičius[404] ir Genys (pseud.) buvo išrinkti vėšės[405] komitetan. Komitetas atli-

[399] Baranausko.

[400] Perkūnas – kun. Vincento Bartuškos (1881–1956) slapyvardis. Mokėsi Seinų kunigų seminarijoje, kunigu įšventintas 1904 m., 1905–1911 m. studijavo Fribūro universitete ir gavo filosofijos daktaro laipsnį.

[401] Pijus Kovas iš Vilniaus Fribūro universitete studijavo 1905–1907 m.

[402] [Jonas Jonikaitis] J-is Jonas, „Freiburgas“, in: *Vilniaus žinios*, 1906-05-19/06-01, Nr. 106, p. 4.

[403] Skraiduolis, „Spaudos sugrąžinimo metinė Freiburge“, in: *Žvaigždė*, 1906-08-10, Nr. 32, p. 252; 1906-08-17, Nr. 33, p. 261.

[404] Kazimieras Ignatavičius Fribūro universitete studijavo 1906–1907 m.

[405] Taip originale.

kes formališkus dalykus, kaipo komitetas nemažai pasidarbavo ypatiškai: Draugas Grigaitis, komiteto narys, atidengiant vėšę, laiko iškilmingą prakalbą, kurioje nupiešia sunkų Lietuvos padejimą keturių dešimtų metų kovos laike; beginklių lietuvių sermegių stipri dvasia pergalėjo didelės Gudijos biurokratų apšarvotą valdžią. Toliaus, piešia jis dabartinį Lietuvos padėjimą. Visur žaibus ugnies || [*137*] kurdamas draugų širdyse.

Atidarius vėšę draugas Ignatavičius laiko ape žmogaus vertybę atskaitą, kurioje pakelia augštai ideją, besiaiškindamas žolynų pluošte, perstato jos draugams. Draugas Milis, Rutos pirmsedis, Lietuvos dainius, sustates tam tyčia giesmę pagieda. Giesmė ramiu balsu atmena draugams pergalėtojų triumpa. Draugas Kovas karštoje kalboje, perstatydamas Lietuvos padėjimą prieš dabarties nuožmų paveikslą, bet nenusimindamas. Užbaigia savo kalbą a.a. V. Kudirkos[406] žodžiais „Labora". Darban vyrai, darban, kad gyvenę nemirtume nepalikdami ženklo, jog žmogumi buvę.

Draugas Perkunas puikiomis dviejų eilių deklimacijomis graudino ir žadino jau nemažai sukeltus musų širdžių jausmus. Dar kelis žodžius prakalbėjo draugas Trainaitis apie vienybę. Visos kalbos ir deklamacijos lig rožiu vainikai buvo margintos įvairiomis tėviniškomis dainomis, pradėjus nuo „Kur bega Šešupė" iki „Miškas ir Lietuvis". Dainavo 4 balsais sutaisytas koras, teiposgi visi vienu balsu ir pavienium. Giesmiu sutvarkyme ir koro vedime pasidarbavo draugas Kovas. Ruta buvo užsiprašius kaikuriuos lietuvius, gyvenančius Šveicarijoje, ant minėtos vėšės. Bet nesusilauje jų, išemus vieną kuris tuo tarpu gyveno Friburge.

Ruta kulturiškai besidarbuodama atkreipia teipsgi atydą į viešus musų Tėvinės reikalus. Visi jausdami vienybės stoką || [*138*] rupinasi, kiek galedami, susitarti su kitais tėvinainiais Šveicarijoje apsigyvenusiais. Jie visi studentauja Berne, Zurike (Ciūriche) Losanoje ir Genevoje vyrai ir merginos. Jau keli metai, kaip santikiai terp svietiškųjų ir kunigų lietuvių visai pairo. Tik retkarčiais tetenka pasimatyti ir tai ištolo. Kelis kart buvo mėginta (vis iš Rutiečių pusės) šiokia tokia sutartis padaryti terp vienų ir antrų. Bet svietiškieje atsakydavo, nesa ryšio, kuris mus rištų kokiame nors tiksle. Rutiečiai visgi nenustoja vilties,ješko progos ar ne galima butu santikių tarp musų padaryti. Štai pereitą metą bando trįs rutiečiai atsilankyti Ziurike pas lietuvius (ten lietuvių buta keturių). Bet negalima buvo ne užmanyti santaikos tverti. Patis Ziurik'iečiai išsireiškė, jog net terp jųjų (svietiškųjų) pačių nesą vienybės, jie skiriasi savo pažiuromis ir negali nė manyti ape

[406] Vincas Kudirka (1858–1899) – gydytojas, rašytojas, tautinio atgimo žadintojas.

kokią ten vienybę. Šįmet vel du rutiečių, drg. Kovas ir Perkunas bando to pačio žygio, kaip pernai. Nuvyksta jie Bernan, ten randa apie dešimtį lietuvių ir lietuvaičių. Žygis buvo laimingesnis, negu pernai. Nes sutinka Berne lietuviai padaryti susivažiavymą Friburge, tik jeigu tai bus visų Šveicarijos lietuvių susivažiavymas. Reikejo, kad tiktų ant to dar Lozanos ir Ziuriko lietuviai. Jau berniečiai buvo išrinkę susivažiavymo komitetan savo atstova, tik laukė pritarimo iš Lozanos ir Ziuriko. || [*139*] Lygiai ir Ruta padarius du susirinkimu apsvarstė susivažiavymo klausymą; išrinko susivažiavimo komitetan du atstovu (nes taip norėjo Berniečiai, kad Ruta, kaip susivažiavymo užmanytoją, turetų du komitete atstovu). Bet visi tie geri užmanymai ir augšti idealai išsiskaido – Ziurikiečiai lietuviai atsisako dalyvauti susivažiavime – vieni delei neturto, antri laiko trukumu teisinosi, tretieje gi delei skirtų principų atsisako susivažiavyman atvykti. Todel susuvažiavymas neįvyksta. Vienibės kaip nėra, kaip nėra.

Keli metai kaip Ingenbohlyje (cent. Schvyz) pradėjo lietuvaitės atvykti mokytusi. Vienos pasimokine grįždavo Lietuvon; antros prasilavinę Amerikon nuvažiavo, kad ten uždėjus kongregaciją lietuviškas moksleines tverti; trečiosios besimokindamos užsimanė čia jau Šveicarijoje zokonan įstoti; kitos gi tyčia iš Lietuvos atvyko ir Ingenbohlyje zokonan įstojo. Tarp šiųjų pastarosios rųšies lietuvaičių (jos visos žemaitės) buvo dvi sesers Vilkaitės iš Kretingos. Viena jau antrą metą bebaigdama, antra tik pirma tapo motyvas atgal iš kloštoriaus atimtos ir Lietuvon parvežtos. Mat minetų mergaičių motyna, teta ir sesuo atvažiavę atlankyti, rado viena iš mergaičių puodus beplaunant. Tas baisiai žemaitems nepatiko. Jos (motyna, teta ir sesuo) vylėsi mergaitės besimokinant ir besimeldžiant rasę. Tuo tarpu prie darbo radę, negalėją „tokio pažeminimo“ iškęsti, liepė mergaitems namon rengtis. || [*140*] Rutietis drg. Kovas Ingenbohlije mergaičių (jos nenorejo namon važiuoti) nušauktas, pats patyrė viską ant vietos. Tarp kitko patyrė jis, kad žemaitės (ypač minetų mergaičių teta) yra turtingos, turi ir lauko Kretingos miestelio ir pinigų. Visą turtą nori Lietuvos labui sunaudoti ar tai mokslainėms, ar kloštoriui, arba šeip labdaringam daiktui. Tik nesą kam tuomi užsiimti.

Užmaryje Amerikoje gyvenantieje lietuviai nemažai ateina pagelbon kariaujančiai Lietuvai. Amerikiečiai dosnūs iš aukšto pradėjo šelpti revoliuciją Lietuvoje. Bet nevisi vienaip žiurėdami į partijų Lietuvoje darbuojančiųsi, pradėjo teiposgi gana anksti vaidintis. Net pakilo vaidai tarp pačių socijalistų, labiaus tarp laisvamanių ir socialistų. Nutarta buvo greitu laiku įvykdinti visur lietuvių neskiriant net pažiurų Amerikoje seimą kongresą.

Tačiaus katalikai atsiskyrė nuo laisvamanių ir socialistų. Atsiskyrimo pabudžiai buvo: pažiurų nevienodumas, ir pergreitas, be prirengimo seimo sušaukimas. Taip vieni socialistai su laisvamaniais (mažame skaičiuje) rekasi Filadelfijon[407]. Ten teipogi buvo atvykę Filadelfijos katalikai ir keli šiaip iš tolimesnių kampų katalikų deputatai, net apie trįs kunigai. Seimo tikslas buvo aukų sutvarkymas ir Lietuvos gelbėjime, darbo apribavymas, kitais žodžiais pasakius, nesusipratime terp kilusių || [*141*] Amerikoje partijų išsiaiškinimas. Filadelfijos seimas nelabai sekėsi. – Antrą kongresą parengė lietuviai katalikai Wilk Barre[408] (17/IV). Jie paskyrė gana laiko prisirengimui ir rinkosi tik katalikai. Todėl Wilkes Barre's kongresas geriaus nusisekė, negu pirmas Filadelfijos seimas. Per katalikų kongresą daug ko naudingo buvo nutarta.

Taip Lietuvos, taip lietuvių Amerikoje reikalams svarbiausi tai aukų surinktų ir renkamų (Lietuvos gelbeti) sutvarkymas ir lietuvių katalikų federacijos ikurimas. Ape tą visą galima bus rasti Žvaigždėje tuojaus po kongresui išėjusiuose numeriuose ir kituose Amerikos rimtesniuose laikraščiuose „Lietuva“, „Tėvynė“.

Kun. Trainaičio ir kun. Grigaičio surašita.
Perrašiau J. Baltrušaitis[409]
1907 V 29

CHRONICLE OF THE LITHUANIAN STUDENT SOCIETY *RŪTA* (*RUE*) AT THE UNIVERSITY OF FREIBURG

Algimantas Katilius

Summary

The Lithuanian student priests at the end of the 19th century – the beginning of the 20th century chose the Catholic University of Freiburg most often. This university had the merit that one could study at it hiding under a pseudonym. That

[407] Amerikos lietuvių seimas įvyko 1906 m. vasario 22 d. Filadelfijoje, kuriame dalyvavo 169 atstovai. *Lietuvių Encklopedijoje* nurodoma, kad reprezentavo visų srovių atstovai: katalikų, laisvamanių, socialistų ir tautininkų (*Lietuvių enciklopedija*, t. 22, Bostonas: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1960, p. 431).

[408] 1906 m. balandžio 17–18 d. Wilkes-Barre įvyko pirmasis Amerikos lietuvių katalikų kongresas, kuriame nutarta įsteigti Lietuvių katalikų federaciją.

[409] Kun. Jurgis Baltrušaitis (1882–1915) Seinų kunigų seminarijoje mokėsi 1908–1913 m.

was convenient for the clergymen, because the official authorities of the Russian Empire did not allow clergymen to study at universities abroad. Initially the Lithuanian students joined Polish student societies. However, when the national conflicts and differences became clear the Lithuanian students in 1899 formed a separate society, to which they gave the name *Rūta* (*Rue*). This society after changing its name in 1915 to *Lituania* remained active until 1934.

The members of the *Rūta* society wrote a chronicle. They wrote the chronicle for not the entire period of the society's existence, but until 1907. For acquaintance with the later period of the society's existence the minutes of the society's meeting have survived. Not one author, but several students wrote the chronicle's text. Now the chronicle of the *Rūta* society is stored in the archive of the curia of the archdiocese of Kaunas.

The chronicle fixes the facts not only of the inner life of the *Rūta* society, but also the events of the public life of Lithuanians. One of the most interesting moments fixed in the chronicle is namely the attitude of the students themselves to the relations of Lithuania and Poland and the attempts to start relations with the political activists of the Polish emigration. They saw the Lithuanians and Poles as inseparable nations, united by a common history. Also interesting is the attitude of the University of Freiburg students to the issue of the independence of Lithuania. The members of the *Rūta* society were not yet thinking about the political independence of Lithuania, the cultural work of the nation was more important for them. One of the first steps of a public nature was the desire according to their means to contribute to the participation of Lithuanians in the world exhibition in Paris. After the death of Bishop Antanas Baranauskas, they cared that a Lithuanian would be appointed as the new bishop. The priest members of the *Rūta* society cared for the Lithuanian women, who were studying in Switzerland and were preparing for convent life. They did not remain indifferent to Lithuanian emigrants, tried to help the Lithuanians of London in establishing a Lithuanian parish. The chronicle writes about the Polonization of the Lithuanians of the Liepoja parish, about the introduction of Lithuanian Masses in the churches of Vilnius. The national problems in the parishes of the Seinai diocese were touched. The Freiburgers vigilantly observed events in Lithuania; the recovery of the Lithuanian press, they were worried about the Lithuanian casualties in the Russian-Japanese War, noticed the visit of the tsar to Suwalki in the autumn of 1904, collected data about the revolutionary events of 1905–1907.